

Studie av produktbruk hos
hjemmeboende eldre for kartlegging av
utfordringer knyttet til
hverdagsprodukter

Guro Nordengen

Master i ingeniørvitenskap og IKT
Innlevert: juni 2014
Hovedveileder: Knut Einar Aasland, IPM

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for produktutvikling og materialer

MASTEROPPGAVE VÅR 2014 FOR STUD.TECHN. GURO NORDENGEN

STUDIE AV PRODUKTBRUK HOS HJEMMEBOENDE ELDRE FOR KARTLEGGING AV UTFORDRINGER KNYTTET TIL HVERDAGSPRODUKTER Survey of product use of elderly in their home

Universell utforming handler om å utforme bygninger, landskap, tjenester og produkter på en slik måte at flest mulig kan benytte disse uten behov for spesialtilpasning. Dette krever helt nye arbeidsmetoder og standarder, samtidig som det krever en større brukerforståelse og – involvering i utformingsprosessen. utfordringer hos brukerne som må takles er ikke bare funksjonshemminger, men også lese- og skrivevansker, sosioøkonomiske forhold, kjønn og kroppstyper.

Universell utforming av produkter er et ungt fagfelt som har vokst i utbredelse over de siste 10 år. Det som driver denne utviklingen er en stadig aldrende befolkning som behøver bedre tilpasning for å kunne fortsette å delta aktivt i samfunnet. Innen 2050 vil 25% av Norges befolkning være eldre enn 67 år, mot dagens 14% og 4% i 1950. For hver person i alderen 67 år eller eldre vil vi ha 2,5 personer i alderen 15 til 66, mot dagens forhold på 5 til 1. Universell utforming blir ansett som en av løsningene for å kunne øke pensjonsalderen, la eldre være hjemmeboende lengre, samt også øke livskvaliteten til både friske og funksjonshemmede.

Målet med denne oppgaven er å få bedre kjennskap til den gruppen av eldre som fortsatt er hjemmeboende, og finne hvilke utfordringer de må løse i hverdagen relatert til hverdagsprodukter. Et særlig fokus blir da på trygghet i hjemmet ved løsning av hverdagsutfordringer, som f.eks. matlaging og vasking. Dersom tiden strekker til, vil studenten også komme med forslag til forbedringer av eksisterende produkter, slik at de bedre ivaretar prinsippene for universell utforming. Denne studien vil kunne fortelle oss mye om dagens situasjon på produktmarkedet, avsløre behov hos brukerne og produsere innovasjoner.

Følgende oppgaver skal løses:

1. Studere eldre sin bosituasjon hjemme
2. Identifisere, kategorisere og rangere produktsegmenter etter hvilken grad de truer de eldres evne til å være hjemmeboende
3. Dersom tiden strekker til; Studere et produktsegment med særlige utfordringer tilknyttet seg, og kommentere på hva som skaper utfordringen for de eldre i møte med disse produktene
4. Dersom tiden strekker til; Kom med forslag til redesign av valgte produktsegment

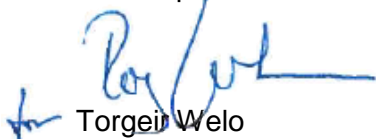
Senest 3 uker etter oppgavestart skal et A3 ark som illustrerer arbeidet leveres inn. En mal for dette arket finnes på instituttets hjemmeside under menyen masteroppgave (<http://www.ntnu.no/ipm/masteroppgave>). Arket skal også oppdateres en uke før innlevering av masteroppgaven.

Arbeidet i masteroppgaven skal risikovurderes. Hovedaktiviteter som er kjent/planlagt skal risikovurderes ved oppstart og skjema skal leveres innen 3 uker etter utlevering av oppgavetekst. Alle prosjekt skal vurderes, også de som kun er teoretiske og virtuelle. Skjemaet må signeres av veileder. Risikovurdering er en løpende dokumentasjon og skal gjøres før oppstart av enhver aktivitet som KAN være forbundet med risiko. Kopi av signert risikovurdering skal være inkludert i vedlegg ved levering av rapport

Besvarelsen skal ha med signert oppgavetekst, og redigeres mest mulig som en forskningsrapport med et sammendrag på norsk og engelsk, konklusjon, litteraturliste, innholdsfortegnelse, etc. Ved utarbeidelse av teksten skal kandidaten legge vekt på å gjøre teksten oversiktlig og velskrevet. Med henblikk på lesning av besvarelsen er det viktig at de nødvendige henvisninger for korresponderende steder i tekst, tabeller og figurer anføres på begge steder. Ved bedømmelse legges det stor vekt på at resultater er grundig bearbeidet, at de oppstilles tabellarisk og/eller grafisk på en oversiktlig måte og diskuteres utførlig.

Besvarelsen skal leveres i elektronisk format via DAIM, NTNUs system for Digital arkivering og innlevering av masteroppgaver.

Kontaktperson:


Torgeir Welo
Instituttleder


Knut Einar Aasland
Faglærer

Presisering av Guro Nordengens masteroppgave

Gjennom arbeidet med masterprosjektet har det kommet fram at oppgavens opprinnelige fokus på produkter og produktområder som representerer særlige utfordringer for eldres mulighet til å bli boende hjemme, ikke var mulig å besvare med den tilgangen vi har hatt på informanter. De elleve informantene mener at det ikke er produkter som representerer noen spesiell utfordring.

Vi ble derfor enige om å refokusere, slik at oppgaven i stedet skulle reflektere rundt utvalg av personer for en slik undersøkelse og utfordringene med å få relevante data ut av en slik undersøkelse.

Dette betyr at oppgavens punkt 2-4 bare er delvis besvarte, og at besvarelsen omfatter mye som det ikke er spurt etter i oppgaven. Dette er gjort i forståelse med faglærer.

2/6-14



Knut Aasland

Forord

Denne oppgaven er skrevet ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) som siste ledd i mastergradsstudiet Ingeniørvitenskap og IKT, ved hovedprofilen Produktutvikling og materialer. Oppgaveteksten er utarbeidet av Knut Einar Aasland og Oluf Tønning, ved institutt for produktutvikling og materialer. Oppgaven spant ut fra Tønning sine behov ved hans doktorgradsstudium om universell utforming. Tønning og Aasland meldte interesse for en kartlegging av hjemmeboende eldres produktbruk, som igjen kan brukes som et aspekt i arbeid knyttet til både universell utforming og eldrebølgen.

Jeg vil takke veilederen min, Knut Einar Aasland, for god veiledning og interessante diskusjoner underveis. Samtidig vil jeg takke Oluf Tønning for verdifull kunnskapsformidling, samt gode diskusjoner, innspill og tilbakemeldinger gjennom semesteret. Din oppfølging rundt ferdigstilling av oppgaven har dessuten vært uvurderlig. Jeg vil også takke Aksel Tjora ved institutt for sosiologi og statsvitenskap for veiledning i kvalitative forskningsmetoder, som var nytt for meg frem til nå. Samtidig vil jeg takke IT-seksjonen på SVT-fakultetet, for deres imøtekommenhet og velvillighet ved å gi meg tilgang til programvare tilhørende deres fakultet. En stor takk går også til rekrutteringsansvarlig for hjelp til innsamling av informanter, samt vedkommendes generelle engasjement i oppgaven. Samtidig vil jeg takke Trondheim Kommune, Enhet for Ergoterapi og Bergheim Hjemmetjeneste, for deres imøtekommenhet, innledende samarbeid og veiledning. Jeg vil også takke alle de elleve informantene som åpnet hjemmene sine for meg, og gjorde det mulig for meg å gjennomføre forskningen min.

Jeg vil rekke stor en takk til familie, kjæreste og venner for all støtte, veiledning og oppmuntring gjennom hele prosessen. Spesielt vil jeg takke mamma, for hennes uvurderlige korrekturlesing av oppgavens mange utkast. Jeg vil også rekke en takk til medstudentene på «PLM-lab», for gode diskusjoner og innspill, samt mye hygge. Helt til slutt vil jeg takke Lasse Schou for å ha utvist imponerende stor forståelse og tålmodighet med meg det siste semesteret.

Guro Nordengen

Juni 2014

Sammendrag

Dette masterprosjektet har bakgrunn i en idé om å begrense fremtidens forventede demografiutfordringer, ved å øke Eldres mulighet til å bli boende lengre hjemme. Studien kan fungere som innledende til en større undersøkelse av hvorvidt universelt utformede produkter vil kunne være bidragsytende til å øke Eldres mulighet til å utvide den selvstendige og aktive delen av livsløpet. Det er blitt utført en studie av hjemmeboende Eldres produkthverdag, med mål om å avdekke eventuelle utfordringer som kan true deres evne til å være hjemmeboende.

Studiens datainnsamling har hatt et tyngdepunkt i kvalitative forskningsmetoder. Det er blitt gjennomført elleve dybdeintervjuer, supplert med innledende og avsluttende kvantitativ datainnsamling. Undersøkelsens utvalg er blitt rekruttert gjennom én enkeltperson tilknyttet Hornemansgården (kultur- og aktivitetssenter for eldre i Trondheimsområdet). De elleve informantene omfatter åtte kvinner og tre menn, og har en gjennomsnittsalder på 74,55 år. Det er blitt benyttet en stegvis-deduktiv induktiv metode for analysering av empirisk data. Kodearbeidet er blitt utført ved bruk av programvaren HyperRESEARCH.

I den tilhørende oppgaven er det blitt lagt stort fokus på detaljerte beskrivelser og tolkninger av utvalg og utført arbeid, samt detaljerte refleksjoner rundt sannsynlige og potensielle svakheter ved undersøkelsen. Dette gir leseren mulighet til å få best mulig innblikk i studien, samt øker studiens reliabilitet, og vil gjøre det enklere å videreføre arbeidet som er påstartet. Studien har avdekket enkelte konkrete produktutfordringer som blir ansett som potensielle bidragsyttere til å true Eldres mulighet til å være hjemmeboende. Dette gjelder åpning av skrukorker og plastemballasje, bruk av tånegleklipper og mangel på ikke-visuell merking på vaskemaskiner og drikkeemballasje. Studien har også avdekket ensomhet, sosial isolasjon og mangel på forståelse som gjentatt ansette hovedutfordringer blant dagens eldre i Norge.

Prosjektets og utvalgets omfang tatt i betraktning, kan ikke studiens resultater generaliseres som gjeldende for hele Norges eldrebefolkning. Dette utelukker ikke at enkelte funn er representative for en større andel av eldrebefolkningen, og resultatene kan regnes som et bidrag til å øke innsikten i Eldres hverdagslige tilnærming til produkter. Det blir anbefalt å videreføre arbeidet ved å bruke *erfaringene* som utgangspunkt for et nytt og større kartleggingsarbeid, eller utforme en avgrensingsstrategi basert på *tolkninger* og *funn* for å utføre dypere kartleggingsarbeid, avdekke produktrelaterte utfordringer, forbedre utfordringsrelaterte produkter eller skape utfordringsforebyggende produkter.

Abstract

This master project is based on the idea of increasing the elderly's chance of remain living at home, in order to minimise expected challenges caused by future demography development in Norway. The project can initiate a comprehensive investigation of whether universally designed products may contribute to increase the independent and active part of elderly's life. Home-living elderly's everyday product approach has been studied, aiming for detection of any challenges that may threaten their ability to remain living at home.

The data collection of the study is mainly based on qualitative research methods. Eleven in-depth interviews have been conducted, supplemented by initial and final quantitative data collection. The sample has been recruited by one individual affiliated Hornemansgården (a culture and activity centre for the elderly in the Trondheim area). The eleven informants consist of eight women and three men, with an average age of 74.55 years. A stepwise-deductive inductive approach is been used for analysing the empirical data. Code work has been performed using the software HyperRESEARCH.

The thesis has a major focus on a detailed description and interpretation of the sample and the work performed, as well as detailed reflections on the probable and potential limitations of the study. This opens the reader's opportunity to get the best insight possible, the study's reliability increases and it will be easier to continue the work commenced. The study has revealed some specific product challenges that are regarded as potential contributors to threaten the elderly's opportunity to remain living at home. This includes opening of screw caps, use of toe nail clippers and the general lack of non-visual markings on washing machines and beverage packaging. The study also revealed loneliness, social isolation and lack of understanding as repeated considered main challenges among today's elderly.

Considering the extent of the project and its sample, the results cannot be generalised as applicable to Norway's elderly population as a whole. This does not exclude that some findings can represent a larger share of the elderly population, and the results can be considered as a contribution to increase the understanding of elderly's everyday approach to products. It is recommended to continue the work using the *experience* as the basis for a new and larger survey work, or design a refinement strategy based on *interpretations* and *findings* to perform deeper mapping, detecting product-related challenges, improve challenge-related products or create challenge-preventive products.

Innholdsfortegnelse

Figurliste.....	xii
Tabelliste	xiii
Definisjoner og ordforklaringer	xv
1 INNLEDNING	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Forskningsspørsmål, omfang og målformulering	1
1.3 Organisasjon av avhandling	2
2 TEORETISK BAKGRUNN	5
2.1 Forventet demografisk utvikling i Norge	5
2.1.1 Årsaker til den forventede demografiske utviklingen	5
2.1.2 Potensielle konsekvenser.....	7
2.1.3 Potensielle tiltak	8
2.2 Universell utforming	10
2.2.1 Bakgrunn for økt inkluderings- og tilgjengelighetsbehov.....	10
2.2.2 Universell utforming – en overordnet innføring	12
2.2.3 Produktutvikling og universell utforming	13
2.2.4 Universell utforming i Norge i dag og i fremtiden.....	15
3 METODISK TILNÆRMING	17
3.1 Bakgrunn for valg av forskningsmetode og -teknikk.....	17
3.1.1 Forskningsmetoder: kvantitativ og kvalitativ tilnærming	17
3.1.2 Valgte teknikker for datainnsamling	18
3.1.2.1 Dybdeintervju.....	20
3.1.2.2 Kvantitative skjemaer og observasjon.....	20
3.2 Forberedelser til datainnsamlingen	21
3.2.1 Avgrensingsstrategi	21
3.2.2 Rekrutteringsprosess	22
3.2.3 Undersøkelsens utvalg.....	24
3.2.4 Intervjuets struktur	26
3.3 Gjennomføring av datainnsamlingen	28

3.3.1	Metodiske verktøy	28
3.3.2	Endringer og vurderinger underveis	30
3.3.3	Tidsbruk	31
3.3.4	Intervjuets gang	33
3.4	Arbeid med innsamlet data	34
3.4.1	Bearbeiding av rådata	34
3.4.2	Analyse av bearbeidet rådata	34
3.5	Metodiske refleksjoner	36
3.5.1	Reliabilitet	37
3.5.2	Validitet	38
3.5.3	Generaliserbarhet	39
3.5.4	Refleksivitet	40
3.5.5	Etiske vurderinger	41
4	RESULTATER.....	45
4.1	Resultater fra de kvantitative skjemaene	45
4.1.1	Skjema A	46
4.1.2	Skjema B	48
4.2	Dybdeintervjuer	53
5	ANALYSE, TOLKNING OG DISKUSJON AV UNDERSØKELSEN	57
5.1	Analyse av undersøkelsens utvalg	57
5.2	Tolkning av utvalgsanalysen	59
5.2.1	Utvalgsanalyse: alder	59
5.2.2	Utvalgsanalyse: foretrukket avisform og holdning til å flytte	60
5.2.3	Utvalgsanalyse: helse, selvstendighet og teknologisk tilnærming	61
5.2.4	Utvalgsanalyse tolket opp mot Skjema A	62
5.3	Diskusjon av undersøkelsens begrensinger og resultater	64
5.3.1	Begrensninger ved undersøkelsen	64
5.3.1.1	Stolthet	64
5.3.1.2	Positivitet	66
5.3.1.3	Passivt forhold til eget produktbruk	66
5.3.2	Diskusjon av konkrete produktutfordringer	67
5.3.2.1	Teknologiske produkter	67

5.3.2.2	Mat- og drikkeemballasje.....	70
5.3.2.3	Motoriske begrensninger.....	71
5.3.2.4	Produktutfordringer som kan true Eldres evne til å bo hjemme.....	72
5.3.3	Diskusjon av generelle utfordringer.....	73
5.3.3.1	Mangel på punktskrift og forståelse.....	74
5.3.3.2	Ensomhet og sosial isolasjon.....	77
6	KONKLUSJON.....	81
7	VIDERE ARBEID.....	83
7.1	Anbefalinger for eventuell gjentakelse av denne studien.....	83
7.2	Andre mulige forskningsmetoder.....	85
7.3	Videre arbeid med utgangspunkt i denne studiens resultater.....	86
8	REFERANSER.....	89
9	VEDLEGG	
	Vedlegg A – Intervjuguider	
	Vedlegg B – Kvantitative skjemaer	
	Vedlegg C – Informasjonsskriv	
	Vedlegg D – Kvittering fra NSD	
	Vedlegg E – Kategorisert kodeliste	
	Vedlegg F – Demografiske statistikker	
	Vedlegg G – Diskusjonsmatriser	

Figurliste

Figur 2.1 Antall levendefødte i Norge, år 1912-2012 (Statistisk sentralbyrå, 2014a)	5
Figur 2.2 Folkemengde i Norge (i millioner), 1950-2070. Observert og moderat framskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)	6
Figur 2.3 Prosentvis andel av totalbefolkningen for aldersgruppene over 66 år og under 16 år. Observert og moderat framskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)	7
Figur 2.4 Antall personer i yrkesaktiv alder (16-66 år) per person over 66 år. Observert og moderat framskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)	7
Figur 3.1 Dybdeintervjuets struktur	27
Figur 3.2 Intervjuets oppbygning	27
Figur 4.1 Generell fremstilling av informant- og boligopplysninger	46
Figur 4.2 Gjennomsnittlige helseverdier sortert fra minst til størst, rangert fra 0-6. Verdiene er satt av informantene selv, og er deres egenvurdering av egen helsetilstand	49
Figur 4.3 Gjennomsnittlige selvstendighetsopplysninger	52
Figur 7.1 Oppsummering av eksempelforslagene knyttet til å videreføre studien direkte	86
Figur 7.2 Oppsummering av eksempelforslagene knyttet til å ta tak i studiens tolkning av sammenhenger	87
Figur 7.3 Oppsummering av eksempelforslagene knyttet til å ta tak i studiens konkrete funn	87
Figur 7.4 Oppsummering av eksempelforslagene knyttet til å ta tak i studiens generelle funn	88

Tabelliste

Tabell 3.1 Oversikt over informanter og intervjuformer.....	24
Tabell 3.2 Generelle data for intervjuene.....	31
Tabell 4.1 Individuell fremstilling av informant- og boligopplysninger. Grønt kryss indikerer «ja», rød strek indikerer «nei», liten blå prikk indikerer «leilighet», mens stor blå prikk indikerer «enebolig».....	47
Tabell 4.2 Individuelle helseverdier rangert fra 0-6. Verdiene er satt av informantene selv, og er deres egenvurdering av egen helsetilstand.....	50
Tabell 4.3 Individuelle selvstendighetsopplysninger. Grønt kryss indikerer «ja», gul sirkel indikerer «noe» og rød strek indikerer «nei».	51
Tabell 4.4 Konkrete, nåværende eller potensielle utfordringer belyst av informantene	53
Tabell 4.5 Potensielle tiltak for økt sikkerhet i hjemmet, belyst av informantene.....	54
Tabell 4.6 Generelle utfordringer belyst av informantene	55
Tabell 5.1 Utvalgsanalyse	58
Tabell 5.2 Fargekodeforklaring tilhørende tabell 5.1.....	59
Tabell 5.3 Differanser mellom ulike rangeringer hos enkeltinformantene	61

Definisjoner og ordforklaringer

Gjennom oppgaven omtales forfatteren stort sett som «intervjueren» og «forskeren». Forskningsobjektene i sin helhet blir omtalt som «deltakere» eller «informanter». De individuelle informantene er anonymisert ved hjelp av koblingsnøkler. «12M70» vil eksempelvis tilsvare en mann på 70 år, intervjuet i studiens besøk nummer 20.

Utover dette, er følgende definisjoner satt:

- *Hjemmeboende*: Beboer i et privat hjem med reell innflytelse på egen livssituasjon
- *Eldre*: Person over 66 år

Oppgaven inneholder ord og uttrykk fra kvalitativ forskningsteori som blir forklart fortløpende i teksten. Utover den fortløpende forklaringen, blir enkelte utvalgte uttrykk forklart her, for å forenkle lesers leseflyt:

- *Empiri/empiriske data*: Forschungsdata
- *Reliabilitet*: Pålitelighet – hvor lett det er å gjenskape forskningen
- *Validitet*: Gyldighet – hvorvidt man kan trekke gyldige slutninger ut fra studiens resultat
- *Deduktiv tilnærming*: Teoridrevet forskning, sluttet fra «en generell regel» til «et enkelt tilfelle»
- *Induktiv tilnærming*: Empiridrevet forskning, sluttet fra «et enkelt tilfelle» til «en generell regel»

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

I likhet med stort sett av resten av den vestlige verden, er Norge i startgroppen av en tid med store demografiske endringer. Ved at antallet og andelen eldre i befolkningen øker, vil vi møte fremtidige utfordringer i forhold til blant annet tilgjengelig arbeidskraft. Mellom 1946 og 1969 var den årlige statistikken for levendefødte i Norge uvanlig høy, hvilket tilsvarer at en stor andel går ut med pensjon i årene 2013-2036. I tillegg ser levealderen ut til å øke i takt med den økende velferden, på samme måte som utviklingen av vært de siste 150 årene. Økende levealder er et av bidragene til å øke andelen av eldre i befolkningen ytterligere. Tatt i betraktning at fertilitetstallene i beste fall vil holde seg stabile, vil dette føre til potensielle kapasitetsvanskeligheter i helse- og omsorgssektor. Moderate befolkningsframskrivninger tilsier at de fem yrkesaktive som var per eldre person i 2012, vil utvikle seg til å bli knappe tre yrkesaktive i 2050. Dette tilsvarer en nedgang på drøye 40 % i løpet av knappe 40 år.

Universell utforming er et begrep som knyttes opp mot tilrettelegging av bygninger, landskap, tjenester og produkter slik at flest mulig blir inkludert i bruken. Det er et fokus på at ekskludering bør skje bevisst, og at behovet for spesialtilpasning skal minimeres. Universell utforming av produkter innebærer nye arbeidsmetoder og standarder, og krever høy brukerforståelse og brukerinvolvering i utviklingsprosessen. Utover A4-brukeren, oppfordres det til å inkludere eksempelvis eldre, funksjonshemmede, dyslektikere, samt åpne for ulike sosioøkonomiske forhold, kjønn og kroppstyper. Universell utforming er et av flere mulige tiltak for å tilrettelegge for Eldres selvstendighet, og påfølgende øke deres mulighet til å bo lengre hjemme.

Dette masterprosjektet er en innledende studie som kan øke kunnskapen om Eldres produkthverdag. I tillegg kan studien bidra til å muliggjøre en undersøkelse av hvorvidt universelt utformede produkter kan bedre Eldres evne til å bo hjemme.

1.2 Forskningsspørsmål, omfang og målformulering

Denne oppgaven fokuserer på hverdagsprodukters innvirkning på Eldres evne til å bo hjemme. For at masterprosjektet skal kunne fungere som innledende til et eventuelt større kartleggingsprosjekt, er det blitt lagt vekt på detaljerte refleksjoner rundt sannsynlige og potensielle svakheter ved undersøkelsen, for å forenkle fortsettelse av kartleggingsarbeidet i

best mulig grad. Undersøkelsen er basert på kvalitativ forskning, og følgende forskningsspørsmål er blitt formulert:

Hoved-forskningsspørsmål:

- I hvilken grad har dagens eldre i Norge produktrelaterte utfordringer i hverdagen som truer deres evne til å forbli hjemmeboende?

Del-forskningsspørsmål 1:

- Er produkter en viktig del av eldres selvstendige hverdag i Norge i dag?

Del-forskningsspørsmål 2:

- Hvilket forhold har dagens eldre i Norge til teknologiprodukters plass i samfunnet?

Del-forskningsspørsmål 3:

- Hva anser dagens eldre i Norge selv for å være de største utfordringene knyttet til alderdom?

Del-forskningsspørsmål 4:

- Hvilke faktorer er avgjørende for å kunne kartlegge hvilke utfordringer dagens eldre i Norge må løse i hverdagen relatert til hverdagsprodukter?

Forskningsspørsmålene blir besvart underveis gjennom oppgavens innhold, samt oppsummerende gjennom konklusjonen. Prosjektets utgangspunkt begrenser seg til eldre i *Norge*, og tar utgangspunkt i *dagens* eldre for å danne et tiltenkt bilde av fremtidens eldres livssituasjon. Hovedfokuset er den *produktrelaterte hverdagen*. Undersøkelsen er avgrenset til å bestå av elleve informanter rekruttert gjennom én kanal, og har foregått fra mars til mai 2014. Utvalgsomfanget er åtte kvinner og tre menn boende i Trondheimsområdet, og gjennomsnittsalderen er 74,55 år. Prosjektet er ment som et bidrag til å gjøre de mulig negative effektene av fremtidens demografiske endringer mindre fremtredende, gjennom økt forståelse og innsikt. Forståelsen og innsikten er spesifikt tiltenkt å kunne bidra til å utvikle universelt utformede produkter med eldre inkludert i brukergruppen.

1.3 Organisasjon av avhandling

Oppgavens målgruppe er lesere med ingeniørvitenskapelig bakgrunn. Oppgavens tyngde på metodisk tilnærming og analyse, har ført til bruk av enkelte samfunnsvitenskapelige begrep.

Hovedbegrepene er med hensyn til målgruppen samlet i en definisjonsliste, samt definert fortløpende i teksten. Oppgaven er strukturert på følgende måte:

- **Kapittel 1:** Introduksjon og presentasjon av oppgaven og forskningsspørsmålene.
- **Kapittel 2:** Teoretisk innføring i forventet demografisk utvikling og tilhørende utfordringer, samt en innføring i universell utforming, som sammen danner grunnlag for oppgaven.
- **Kapittel 3:** Metodisk valg, begrunnelse og refleksjon, samt forberedelser, gjennomføring og etterarbeid i forbindelse med undersøkelsen.
- **Kapittel 4:** Resultater og funn fra studien
- **Kapittel 5:** Analyse, tolkning og diskusjon av resultater og funn
- **Kapittel 6:** Konklusjon av forskningsarbeidet
- **Kapittel 7:** Anbefalinger til videre arbeid

-

2 Teoretisk bakgrunn

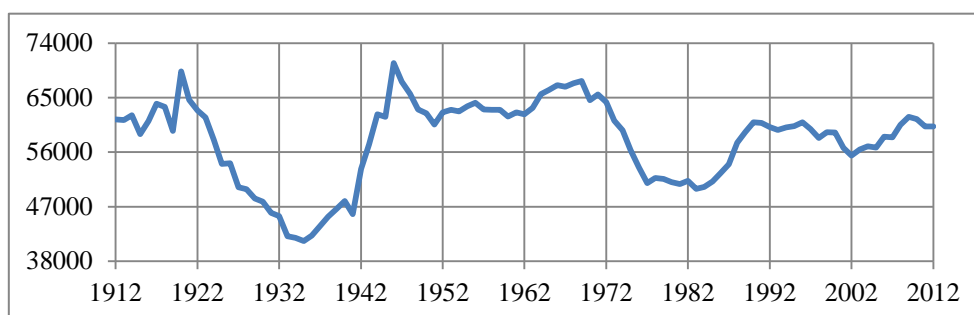
Dette kapittelet vil danne den teoretiske bakgrunnen for dette prosjektet, omhandlende forventede demografiske utfordringer i Norge og en innføring i begrepet universell utforming. Denne oppgaven har et fokus på eldres situasjon, samt hvordan dette potensielt kan påvirkes av universelt utformede produkter.

Det vil i kapittelet først bli redegjort for forventet demografisk utvikling i Norge. Det blir presentert årsaker for framskrivingene, samt potensielle konsekvenser og tiltak. Delkapittelet blir avrundet med å lufte universell utforming som mulig tiltak for å møte eldrebølgen. Neste delkapittel omhandler bruk av universell utforming for økt tilgjengeliggjøring av samfunnet. Dette inkluderer en presentasjon av bakgrunnen for økt inkluderings- og tilgjengelighetsbehov, samt en overordnet innføring i universell utforming. Videre blir universell utforming satt i sammenheng med produktutvikling, før kapittelet avrundes med universell utforming sin status i Norge i dag og i fremtiden.

2.1 Forventet demografisk utvikling i Norge

Norge er i startgropen av en tid hvor både antallet og andelen eldre i befolkningen øker. Ifølge Østby (2004), forsker i Statistisk sentralbyrå, er Norges utsikter mindre dramatiske enn for de fleste andre land i Europa. Dette er en følge av at Norge har hatt forholdsvis jevnt høye fertilitetstall i etterkrigstiden, kombinert med landets gode økonomiske ressurser. Det ser likevel ut til å bli en økning i antall eldre per person i yrkesaktiv alder, og dette vil føre til fremtidige utfordringer også i Norge.

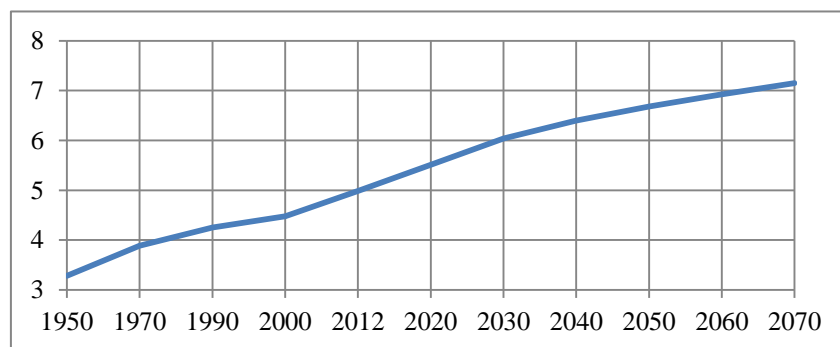
2.1.1 Årsaker til den forventede demografiske utviklingen



Figur 2.1 Antall levendefødte i Norge, år 1912-2012 (Statistisk sentralbyrå, 2014a)

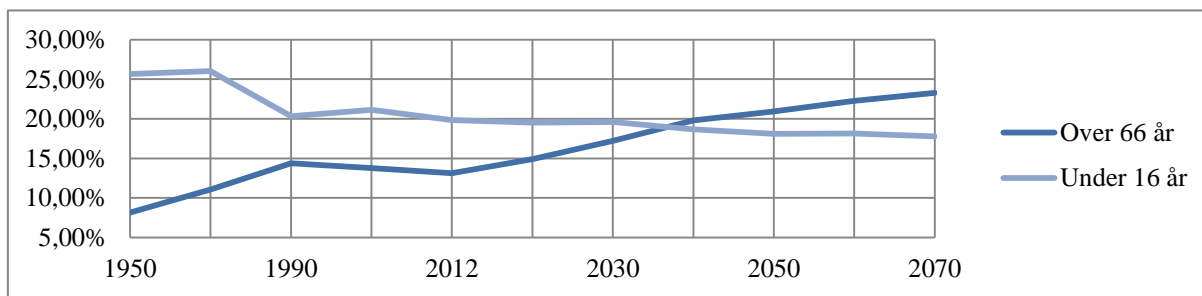
Fra rundt år 1880 har antall levendefødte i Norge ligget omkring 60 000 hvert år. Denne statistikken hadde et tydelig unntak i mellomkrigstiden, som kan leses av grafen i figur 2.1.

Etter et vendepunkt i 1934, økte fødselsraten forholdsvis jevnt frem til den nådde sin topp i 1946. Aldri har det blitt født så mange i Norge som i 1946 (Østby, 2004, s. 3). Frem til 1969 fortsatte den årlige fødselsraten å være forholdsvis høy – om lag drøye 64 000 levendefødte i snitt årlig. Til sammenlikning var gjennomsnittet mellom 1990 og 2012 om lag 59 000 årlig. Ved å inkludere alle årene fra 1970 frem til 2012, var gjennomsnittlig årlig fødselsrate nede i 57 000 levendefødte. Den mye omtalte «eldrebølgen» dreier seg om mennesker født den første perioden i etterkrigstiden – omtrent i tidsrommet 1946-1969. Dette tilsvarer gruppen som går av med pensjon i årene 2013-2036, ved 67 år som beregnet pensjonsalder.



Figur 2.2 Folkemengde i Norge (i millioner), 1950-2070. Observert og moderat framskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)

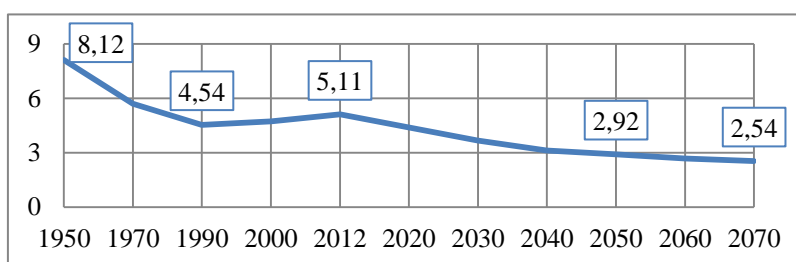
Med bakgrunn i moderate befolkningsframskrivinger utført av Statistisk sentralbyrå (2014a), vil den totale befolkningsveksten frem til 2070 stige som vist i figur 2.2. Dette er et resultat av mange forventede faktorer, blant dem økt levealder. Både i Norge og i andre i-land har levealderen stort sett økt i takt med økt velferd i mer enn 150 år, og økningen ser ut til å fortsette. I 2013 var forventet levealder 79 år for nyfødte gutter og 83 år for nyfødte jenter. Ved å benytte moderate framskrivinger, vil forventet levealder for år 2100 være henholdsvis 90 og 93 år. Levealderens økning fører ikke bare til økt total befolkning, men også til en endring i totalbefolkningens aldersfordeling. Aldersfordelingen vil samtidig bli preget av det synkende, i beste fall stabile, fertilitetstallet. Fra 2010 til 2013 har fertilitetstallet sunket fra 1,95 til 1,78. Likevel er Norge fortsatt på topp i Europa hva fertilitet angår (Holmøy, Kjølvik & Strøm, 2014; Statistisk sentralbyrå, 2014b).



Figur 2.3 Prosentvis andel av totalbefolkningen for aldersgruppene over 66 år og under 16 år. Observert og moderat framskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)

Som kan sees i figur 2.3, ser aldersgruppen under 16 år ut til å tilsvare en stadig minkende andel av den totale befolkningen i Norge. Totalbefolkningens andel av mennesker over 66 år er derimot forventet å øke. Aldersfordelingen ser ut til å gå mot et tydelig skifte mellom den eldre (over 66 år) og yngre (under 16 år) aldersgruppe nærmere år 2040. Aldersgruppen mellom 16 og 66 år har tilsvart mellom 60 % og 70 % av den totale befolkningen i Norge siden 1950. Frem til 2070 ser andelens utvikling ut til å være svakt avtakende, frem til den i 2070 kommer under 60 % (se vedlegg F).

2.1.2 Potensielle konsekvenser



Figur 2.4 Antall personer i yrkesaktiv alder (16-66 år) per person over 66 år. Observert og moderat framskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)

Figur 2.4 viser antall personer i alderen 16-66 år per person over 66 år, observert i årene 1950-2012, og moderat framskrevet fra år 2012 til 2070. Hvis 16-66 år ansees som yrkesaktiv alder, og en eldre person ansees å være over 66 år, vil figuren altså vise hvor mange potensielle yrkesaktive personer det er per eldre person. Personer i aldersgruppen 16-66 år som ikke er i fullt arbeid, av for eksempel årsaker som utdanning, uføretrygd, arbeidsløshet og deltidsstillinger, tas ikke med i denne beregningen. Andelen yrkesaktive over 66 år blir også utelatt. Det bør også påpekes at et høyere utdanningsnivå i Norge, samt kvinnes inntog på arbeidsmarkedet, på ulike måter har påvirket andelen faktisk yrkesaktive i yrkesaktiv alder gjennom disse årene. Disse faktorene er heller ikke tatt med i figur 2.4, og tallene vil dermed kun fungere som veiledende.

Den såkalte «eldrebølgen» nådde yrkesaktiv alder i tidsrommet 1985-2013, og den yrkesaktive andelen av totalbefolkningen var spesielt stor mellom 1990 og 2012. Fra midten av 1990-årene kom de små 1930-kullene inn i gruppen eldre (Statistisk sentralbyrå, 2013). Kombinasjonen av høy yrkesaktiv andel og lav andel av eldre befolkning i disse årene sees tydelig i figur 2.4.

Nedgangen fra rundt fem yrkesaktive per eldre person i 2012 til knappe tre i 2050 tilsvarer drøye 40 % nedgang på rundt 40 år. Det samme skjedde mellom 1950 og 1990, den gang fra rundt åtte personer til drøye fire. Også denne nedgangen tilsvarer drøye 40 % på 40 år. Østby (2004) påpeker at dette ble håndtert under «atskillig vanskeligere økonomiske forhold enn i dag». Hvorvidt disse to scenarioene kan sidestilles kun basert på samme prosentvise nedgang over like lang tidsperiode, og uavhengig av de faktiske tallene, kan likevel diskuteres.

Et av argumentene for fortsettende økt levealder de kommende årene er forventet bedre helse blant eldre. Dette kan potensielt føre til en dempet vekst av utgifter knyttet til helse og omsorg, men ikke nødvendigvis. Reduksjon i dødeligheten knyttet til enkelte sykdommer, kan medføre at flere rekker å få perioder med andre og kanskje mer kostbare sykdommer, som demens, før de dør. Dessuten har den økte levealderen de senere tiårene hovedsakelig vært en følge av utvikling i og bedre bruk av behandlingsmetoder, og dette kan også bli tilfelle fremover. Dette i seg selv fører ikke til nedgang i bruk av helse- og omsorgstjenester. En tredje mulig årsak til forbedret helse for eldre er dessuten økt bruk av helseressurser. Økt levealder vil føre til at flere når en alder med relativt stort behov for helse- og omsorgstjenester. Framskrivinger tyder på et jevnt økende behov for helse- og omsorgstjenester fra år 2025, i takt med at andelen over 66 år øker i totalbefolkningen. Fra 2010 til 2060 forventes årsverkene for helse- og omsorgsektoren å vokse med 97,2 %, hvorav 58 % alene er en følge av endringen i aldersandelen. De resterende 42 % er en følge av veksten i samlet folkemengde. Utgiftene knyttet til helse- og omsorgsektoren bidrar i stor grad til at Norges statsfinanser vil svekkes år for år fra 2025. Denne svekkelsen ser ikke ut til å være forbigående. En dobling av bemanningsbehovet i helse- og omsorgsnæringen i løpet av de kommende 50 årene, er antakeligvis et forsiktig anslag (Holmøy et al., 2014, s. 7-4). Samtidig vil antallet personer i yrkesaktiv alder kun øke med om lag 20 % (se vedlegg F).

2.1.3 Potensielle tiltak

Det er en bred enighet om at fremtidens forventede demografiske utfordringer ikke vil kunne løses med enkelttiltak. Det finnes flere foreslåtte enkelttiltak, og det ideelle vil trolig være å

kombinere flere av dem. Flere yrkesaktive og et minsket press på helse- og omsorgstjenester er to utfall som er spesielt ønskelige. For å øke sannsynligheten for en slik utvikling, finnes det flere ulike mulige tiltak.

Økt livskvalitet og bedre helse blant eldre, vil isolert sett kunne føre til økt pensjonsalder og et potensielt redusert behov for helse- og omsorgstjenester. Annen ønsket utvikling er blant annet redusert arbeidsløshet og sykefravær, høyere yrkesdeltaking blant kvinner og innvandrere, færre uføre og økt sysselsetting i form av arbeidsskifte blant uføre. Dessuten vil tiltak som økt skattenivå og produktivitet, samt underindeksering av folketrygden, kunne føre til en sterkere helse- og omsorgsøkonomi (Østby, 2004, s. 7).

Som en del av Omsorgsplan 2020 skal det settes i gang et nasjonalt program for å innføre og utvikle velferdsteknologi, med hovedmål om at dette skal være en integrert del av tjenestetilbudet i de kommunale helse- og omsorgstjenestene innen 2020. Teknologi vil neppe noensinne kunne erstatte menneskelig kontakt fullstendig. Ubrukt potensiale i velferdsteknologi kan antakeligvis likevel avlaste helse- og omsorgsarbeiderne og eventuelle pårørende. Teknologien kan gjennom økt trygghet og sikkerhet gi eldre mulighet til å kunne bo lengre hjemme. Den kan samtidig effektivisere dagens helse- og omsorgstjenester, og den kan i seg selv utsette eller forebygge institusjonsinnleggelse. I tillegg kan visse former for teknologi være et bidrag i eldres sosiale hverdag, i form av kommunikasjonsalternativer som ikke krever samme grad av funksjonsevne som sosialisering basert på fysisk tilstedeværelse (Meld. St. 29, 2013, s. 27-28 og s. 109).

Å heve pensjonsalderen vil kunne bidra til å øke andelen yrkesaktive, samt føre til at færre mottar pensjon. Østby (2004) foreslår at pensjonsalder burde beregnes ut fra siste forventede leveår istedenfor å være en gitt, felles alder. Det har de senere årene vært en økning i registrerte helseplager i totalbefolkningen, i tillegg til en økt andel eldre og en økende levealder. Likevel har det vært en bedring i rapportene for egenvurdering av helse for eldre. I perioden 1998-2008 gikk andelen røykere ned og fysisk aktive opp blant eldre, og det kunne dermed skimtes en bedring i eldres helse (Statistisk sentralbyrå, 2013, s. 63). Eldres forbedrede helse kan støtte opp under et argument for å heve pensjonsalderen.

I tillegg til å holde eldre lengre i arbeid, ønskes det at eldre skal bli boende lengre hjemme. Så fremt dette blant annet er en følge av økt selvstendighet hos de hjemmeboende, kan dette dempe presset på helse- og omsorgstjenester. Mange eldre ønsker dessuten selv å bli bo hjemme lengst mulig, noe som blant annet blir bekreftet gjennom dette masterprosjektet. I 2013 klarte fire av fem eldre seg i sitt eget hjem uten å motta kommunale omsorgstjenester.

Mottak av pleie- og omsorgstjenester øker likevel med alderen, og rundt 75 % av de som døde i Norge i 2011 mottok kommunal pleie og omsorg (Statistisk sentralbyrå, 2013, s. 5, s. 54 og s. 63). Alderdom trenger ikke nødvendigvis utelukkende å innebære tilretteleggingsproblemer for det øvrige samfunn. Eldre, uansett alder, innehar allerede ressurser som kan utnyttes for å fremme deres egne selvstendige hverdag, samt ressurser som muliggjør for dem å bidra i samfunnets felleskap, såfremt omgivelsene tillater det. Det er viktig å også tilrettelegge for disse ressursene, så ingen kunstige hindringer fører til at de forblir ubrukte.

Bare 10 % av dagens boliger i Norge er tilgjengelige for rullestolbrukere, og 240 000 blokkboliger er uten tilgang til heis. Dette er to eksempler på lav tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne i dagens boliger. Økes tilgjengeligheten i dagens og morgendagens boliger, økes muligheten til å bo lengre hjemme. Gjennom å utforme bygg og anlegg etter prinsippene for *universell utforming* (beskrevet nærmere i kapittel 2.2.2), vil de ideelt sett kunne benyttes uavhengig av funksjonsevne. Dette er en av årsakene til at universell utforming er et førende prinsipp i plan- og bygningsloven av 2010, som et direktetiltak for å øke tilgjengelighet og brukbarhet (Meld. St. 29, 2013, s. 99-100). Universell utforming er et mulig tiltak for å skape bidragsyttere fremfor pleietrengende. Det kan på flere måter bidra til å møte fremtidens demografiske utfordringer. Direkte økes muligheten for å utvide de hjemmeboendes selvstendighet, med alle fordeler som medfølger. Indirekte økes tilgjengeligheten på arbeidsplasser, som igjen kan føre til økt sysselsetting blant eldre og andre med redusert funksjonalitet.

2.2 Universell utforming

Det vil i følgende seksjon bli redegjort for bakgrunnen for økt inkluderings- og tilgjengelighetsbehov for befolkningens mangfold, med et hovedfokus på eldre og funksjonshemmede. Det vil deretter bli gitt en overordnet innføring i hva universell utforming omhandler, fulgt av hva dette innebærer for produktutvikling. Til slutt blir det redegjort for dagens status og potensielle framtidutsikter for universell utforming i Norge.

2.2.1 Bakgrunn for økt inkluderings- og tilgjengelighetsbehov

Som beskrevet i kapittel 2.1, er Norge i en demografisk endring. Andelen eldre i befolkningen øker, samtidig som forventet levealder gjør det samme. Fra 2012 til 2060 er andelen eldre i befolkningen forventet å øke fra 13 % til 21 %. Den naturlige aldringsprosessen medfører ofte visse funksjonsreduseringer. Eldre og funksjonshemmede blir sjelden stilt på lik linje, men de deler likevel mange felles utfordringer og behov.

På slutten av 1960-tallet ble det argumentert for endringer i norske holdninger til personer med redusert funksjonsevne. Det ble ønsket at fokuset skulle bli flyttet fra kropp og diagnose til samfunn og omgivelser (Tøssebro, 2004, s. 3). Reduserte funksjonsevner trenger ikke være funksjonshemmende i seg selv, men kan oppleves slik som følge av menneskeskapt omgivelser og samfunn som ikke er tilpasset alle mennesker. Siden 1981 har den norske politikken hatt full deltaking og likestilling for funksjonshemmede som overordnet mål (Andersen, 2003, s. 15). I Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede 1990-1993 ble omgivelsenes bidrag til funksjonsredueringen inkludert i definisjonen på funksjonshemming: «Funksjonshemming er et misforhold mellom individets forutsetninger og miljøets krav» (St. meld nr. 34, 1997). Dette er et ledd i oppfølgingen av FNs standardregler for like muligheter for mennesker med funksjonsnedsettelse. Etter hvert har dette utviklet seg til å påvirke blant annet plan- og bygningsloven, barnehageloven, arbeidsmiljøloven og opplæringsloven (Andersen, 2003, s. 15).

Det kan være vanskelig å fastslå antallet funksjonshemmede i Norge, da definisjonen på en nedsatt funksjonsevne avhenger av individets egen oppfattelse av egen livssituasjon. I 2011 anslo SSB at funksjonshemmede utgjorde rundt 16 % av Norges totale befolkning i alderen 15-66 år (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012). Andelen funksjonshemmede over 66 år er ukjent, da mange nedsatte funksjonsevner er en normal følge av aldring. I 2013 var drøye 42 % av de funksjonshemmede i yrkesaktiv alder i arbeid, og dermed utgjorde de funksjonshemmede nesten 10 % av den totale sysselsatte befolkningen. 27 % av de ikke-sysselsatte funksjonshemmede oppga at de ønsket arbeid. Det kan tenkes at enda større tilrettelegging på arbeidsplasser enn hva som er dagens tilfelle, vil kunne sysselsette en enda større andel av de funksjonshemmede i befolkningen. Dette vil kunne gagne fremtidens utfordringer skapt i demografien, ved å potensielt lette trykket på kapasitetsmangelen i helse- og omsorgssektoren.

Med en stadig økende levealder, samt en økende andel eldre i befolkningen, vil flere oppleve å bli gamle, og dermed vil flere også oppleve eventuelle funksjonstap som hører med. Hvis samfunn og omgivelser gjøres mindre funksjonshemmende i seg selv, vil mange typiske aldringskonsekvenser (som nedsatt førlighet, hørsel og syn) involvere færre utfordringer. Å gjøre samfunn og miljø mer tilgjengelig for personer med reduserte funksjonsevner, vil altså i tillegg kunne gagne dagens, og fremtidens, eldre.

2.2.2 Universell utforming – en overordnet innføring

Med universell utforming menes: utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. Universell utforming skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med nedsatt funksjonsevne når det er behov for det.

Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 8

I 1997 ga Statens råd for funksjonshemmede ut den første publikasjonen i Norge som fremstilte fagområdet *universell utforming* (Andersen & Bergh, 2003). Begrepet ble først innført av amerikanske Ron L. Mace på tidlig 1980-tallet. Dette ansees å ha vært en ringvirkning av blant annet kampen for rettighetene til personer med reduserte funksjonsevner i USA, som resulterte i lovendringer på 1960-tallet (Vavik, 2009, s. 10). I 1997 utarbeidet en gruppe ved The Center for Universal Design ved North Carolina State University syv prinsipper for universell utforming (Connell et al., 1997). Sosial- og helsedirektoratet har oversatt prinsippene til norsk på følgende måte:

1. Like muligheter for bruk
2. Fleksibel i bruk
3. Enkel og intuitiv i bruk
4. Forståelig informasjon
5. Toleranse for feil
6. Lav fysisk anstrengelse
7. Størrelse og plass for tilgang og bruk

(Andersen, 2003, s. 13-14).

For best mulig tilgjengelighet, er det ikke nok at et bygg alene er tilrettelagt for brukerne, byggets innhold bør også være funksjonelt og tilgjengelig. Det kan være utfordrende å håndtere en gulvstående oppvaskmaskin eller frontmatet vaskemaskin for blant annet gravide eller personer med prolaps. Redusert styrke eller følelse i fingrene kan gjøre det vanskelig å åpne plastemballasje, syltetøyglass og brusflasker. Dette er også utfordrende hvis en finger eller hånd er midlertidig ute av spill. Universell utforming har ikke hovedfokus på tilrettelegging for befolkningsgrupper som funksjonshemmede og eldre, men har som mål å omfavne hele befolkningen. Det er en idealistisk strategi som tar tak i enkeltmenneskets verdi, og ved det enkeltmenneskets rett til å kunne ta del i fellesskapet på lik linje med alle andre.

Det blir fremmet en likeverdstankegang om at alle mennesker skal ha samme muligheter på samme arenaer, tross ulike utgangspunkt.

Dette innebærer for eksempel at et byggs ulike etasjer kan nås, at kollektivtransport kan benyttes og at en programvare kan brukes av flest mulig. Den grunnleggende tanken er «mest mulig for flest mulig», basert på inkludering som erstatning for spesialtilpasning. Innføring av servostyring og automatgir er eksempler på en verden som går i en universelt utformet retning. I tillegg til at tiltakene bedrer trafikksikkerheten i seg selv, blir bilkjøring enklere for blant annet fysisk svake eller skadde, samt mennesker med én arm eller ett bein midlertidig eller kronisk ute av spill.

2.2.3 Produktutvikling og universell utforming

Begrepet *produkt* blir brukt om objekter og tjenester som bidrar til å løse en oppgave. Utforming, også kalt design, er en tverrfaglig prosess hvor produkter skapes. En produktutvikler skaper produkter for en *sluttbruker*, etter oppdrag fra oppdragsgiver (Vavik, 2003, s. 92). Det som er viktig å merke seg, er at det svært sjelden dreier seg om kun én individuell sluttbruker, men heller en *brukergruppe* bestående av sluttbrukere. Sluttbrukerne er ulike individer med ulike behov, og dermed er det viktig å ha et bevisst forhold til hvem man ønsker å utvikle produktet for. Det kan derfor lønne seg for en produktutvikler å tilegne seg kunnskap om menneskelige faktorer som funksjonsevne, utvikling, forutsetninger og behov. Et bevisst forhold til faktorer tilhørende sluttbrukeren, øker sannsynligheten for et produkt som er mest mulig tilrettelagt og anvendelig for tiltenkt sluttbruker.

I 1991 definerte Ron Mace universell utforming på følgende måte: «Universell utforming er utforming slik at alle produkter og omgivelser kan brukes av mennesker i alle aldre og med alle former for funksjonsevner, i så stor utstrekning som mulig» (Preiser & Smith, 2011, s. 32.1). Universelt utformede produkter skal altså gagne alle, uavhengig av individets funksjonsevner. Sett i lys av de syv prinsippene gjengitt i kapittel 2.2.2, innebærer det også at produktet skal være intuitivt og ha toleranse for feil. I tillegg til at universelt utformede produkter åpner for funksjonell inkludering av befolkningens mangfold, skal de oppleves som attraktive og åpne for positive emosjoner hos brukeren (Clarkson, 2009, s. 134-135). Fokuset ligger på å skape produkter som er så fleksible som mulig, og som kan brukes av en størst mulig variasjon av mennesker i et størst mulig spenn av brukssituasjoner (Vanderheiden, 2000).

Spennet i den menneskelige funksjonsevne, i kombinasjon med et produkts varierende mulige bruksområder, er for stort til at et enkelt produkt kan inkludere absolutt alle mennesker. Dermed vil alltid noen brukergrupper eller enkeltindivider nødvendigvis bli ekskludert, og det kan være utfordrende å ha en fullstendig oversikt over hvilke dette vil innebære. Keates og Clarkson (2003) argumenterer for at et bevisst forhold til hvem man ekskluderer fra brukergruppen, vil gi kontroll over hvorvidt man ekskluderer unødvendig. Forenklet kan det påstås: Jo flere inkluderte sluttbrukere, jo flere produkter solgt, og jo flere penger tjent for oppdragsgiver. Flest mulig inkluderte i brukergruppen kan blant oppnås ved å ha et bevisst forhold til hvem man er villig til, og altså også har råd til, å ekskludere.

Det kan diskuteres hvorvidt det i realiteten er mulig å inkludere enkelte brukergrupper uten å samtidig ekskludere andre. Ved å muliggjøre bruk for én brukergruppe, kan man risikere å samtidig skape barrierer som utestenger andre. Slike utfordringer krever kompromisser, og det kan være vanskelig å avgjøre omfanget av disse. Hvor store kompromisser er nødvendig, og hvor mye tåler de ulike brukergruppene før de igjen blir ekskludert? Strategien om bevisst inkludering og like bevisst ekskludering er god, men det kan tenkes at det i mange tilfeller vil være praktisk utfordrende. Det er uten tvil tidkrevende å skulle ta stilling til hvorvidt et produkt inkluderer eller ekskluderer, sett i forhold til verdens mangfold, og også mangfold innenfor gitte rammer.

Innenfor arkitektur og IKT, er enkelte aspekter ved universell utforming konkretisert gjennom norske lover og retningslinjer. Det finnes også ulike veiledende standarder som kan benyttes for å minske forarbeidet knyttet til kunnskap om brukergruppen. Eksempelvis tar Goldsmith (2005) sin bok «Universal Design» for seg ulike data for å gjøre bygninger mer tilgjengelige for funksjonshemmede, Clarkson (2007) sin bok «Inclusive Design Toolkit» presenterer ulike verdier og brukerveiledninger for å øke forståelsen rundt ulike brukerkapasiteter, og Langdon, Clarkson og Robinson (2010) sin artikkelsamling «Designing Inclusive Interactions» redegjør for konkrete veiledende anatomiske verdier. Bruk av tabeller og statistikker med gjennomsnittlige veiledende verdier kan være tidsbesparende ved utvikling basert på universell utforming. Likevel er generalisering i seg selv motstridende til grunnprinsippet om å se befolkningens mangfold, og bruk av gjennomsnittsverdier i sammenheng med universell utforming kan dermed være potensielt utfordrende.

Innen utvikling av produkter er utformingen i all hovedsak opp til hver enkelt produsent. Dette faktum øker behovet for en reell kommersiell lønnsomhet for at universell utforming skal bli benyttet i produktutviklingsammenheng. Det blir argumentert for de økonomiske

fordelene ved å utvide produktets brukergruppe, men utvidelsen kan også potensielt innebære et økonomisk tap forårsaket av eventuelt ekstra tidsbruk. Ideelt sett skal et universelt utformet produkt være funksjonelt inkluderende, og samtidig estetisk tiltalende. Inkluderingen av ytterligere brukere bør ikke gå på bekostning av nøkkelbrukerne, da disse regnes med å innebære størst økonomisk gevinst. Graden av allmenn anvendelighet kan dessuten også prege et produkts tilhørende assosiasjoner og renommé. Hvorvidt bred anvendelighet ved et produkt fører til positive assosiasjoner hos brukerne, avhenger både av produkt og tiltenkt brukergruppe. Enkelte produkter kan til og med tenkes å være avhengig av aktiv ekskludering, ved at eksklusiviteten i seg selv er en faktor som tiltaler nøkkelbrukerne. Å finne den gyldne middelvei mellom nøkkelbrukernes behov og ytterligere inkludering kan ansees potensielt utfordrende. Ved å holde et bevisst fokus, kan det i enkelte tilfeller likevel tenkes at kun små justeringer kan utgjøre store utvidelser av brukergruppens omfang.

2.2.4 Universell utforming i Norge i dag og i fremtiden

Enkelte ting, slik som byggtekniske krav og IKT-løsninger, er lovfestet universelt utformet i Norge. I diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, gjeldende fra 1. januar 2014, står det:

Offentlige virksomheter skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Tilsvarende gjelder for private virksomheter rettet mot allmennheten.

Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, inkludert informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2013

Det skal være heis i alle offentlige nybygg. Da blir øvre etasjer tilgjengelige for både rullestolbrukere, eldre som er dårlige til bens og eventuelle andre som for eksempel uheldigvis brekker et eller to bein. Manglende tilgjengelighet i forbindelse med offentlige fasiliteter blir altså ansett som ulovlig diskriminering. Regjeringens visjon i 2009 var et universelt utformet Norge i 2025 (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 7).

Som beskrevet i kapittel 2.1, er Norge i en demografisk endring – andelen eldre i befolkningen øker. En konsekvens av dette er denne aldersgruppens voksende politiske makt, og en velgergruppe med forholdsvis ensartet interesse knyttet til skattefinansiert velferd. Dette gjør det realistisk at økt standard på skattefinansiert helse og omsorg vil få en høyere prioritert fremover, uavhengig av regjering (Holmøy, Kjølvik & Strøm, 2014, s. 7-8). I tillegg til

politisk makt, innebærer dette en voksende kundegruppe med kommersiell makt i samfunnet, som produktutviklere bør forberede seg på å rette seg etter.

Det kan ikke på dagens grunnlag ansees som avgjort at universell utforming er eneste og beste metode for å inkludere en større prosentandel av befolkningens mangfold i fellesskapet. Et fullstendig universelt samfunn, som er tilgjengelig i like stor grad for absolutt alle, kan virke som en utopi. Det vil ikke være praktisk mulig å inkludere absolutt alt for absolutt alle, i en verden bestående av forskjeller ned på individnivå. Verdens befolkning er ikke kun bestående av funksjonelle forskjeller, men også blant annet av kognitive, språklige og kulturelle. Universell utforming kan virke mer gjennomførbart ved å anse «alle» som en visjon, og «flest mulig» som en praktisk tilnærming av visjonen.

Inger Marie Lid har en doktorgrad i universell utforming, og ga i 2013 ut boken «Universell utforming. Verdigrunnlag, kunnskap og praksis». I 2009 omtalte hun universell utforming som en politisk strategi som i for liten grad er forankret ved kunnskap og forskning. Lid etterspør økt kunnskap knyttet til forholdet mellom individuelle forutsetninger og omgivelser, samt dokumentasjon på de samfunnsmessige nytteverdiene av universell utforming.

3 Metodisk tilnærming

Denne oppgaven berører produktbruk hos hjemmeboende eldre, og har som mål å kartlegge eventuelle utfordringer knyttet til hverdagsprodukter. Det finnes ulike metoder for å innhente type slik informasjon. I dette kapitlet blir ulike forskningsmetoder introdusert og diskutert, for å danne grunnlag for begrunnelsen av metode- og teknikkvalg gjort i denne oppgaven. Videre følger beskrivelse av forberedelser, gjennomføring av undersøkelsen og arbeid med innsamlet data. Til slutt rundes kapitlet av med refleksjoner og evaluering av metoden.

3.1 Bakgrunn for valg av forskningsmetode og -teknikk

I følgende seksjon vil bakgrunnen for valgt forskningsmetode bli presentert, med påfølgende redegjørelse for hvilke innsamlingsteknikker som er blitt brukt gjennom undersøkelsen.

3.1.1 Forskningsmetoder: kvantitativ og kvalitativ tilnærming

Det finnes ulike metoder for å samle inn data, og grovt sett blir disse kategorisert som enten kvantitative eller kvalitative metoder. Kvantitative metoder innebærer ofte flere informanter enn de kvalitative metodene, mens de kvalitative metodene krever mer tid per informant, samt økt interaksjon mellom forsker og forskerobjekt. Begge metodene har sine styrker og svakheter, avhengig av forskerspørsmålet. En typisk kvantitativ forskningsmetode er *spørreundersøkelse*, mens *intervju* er en vanlig metode i kvalitativ forskningspraksis.

I all hovedsak utføres *kvantitative* forskningsmetoder *subjektivt* fra informantenes perspektiv, mens forskeren analyserer resultatene *objektivt* og tolker dem igjen *subjektivt*. Utgangspunktet for forskningen er stort sett én eller flere *hypoteser* som skal bekreftes eller avkreftes, og igjen er basert på teori. En *deduktiv* tilnærming er teoridrevet, og tar dermed utgangspunkt i teori for å forklare enkelthendelser. Generelt sett har kvantitative studier ofte et deduktivt tyngdepunkt (Tjora, 2013, s. 22-30).

I *kvalitative* metoder, vil i all hovedsak både datagenerering, -analysing og -tolkning utføres *subjektivt*, enten fra informantens, forskerens eller begges ståsted. Utgangspunktet tas ofte, men langt fra alltid, i én eller flere teorier innenfor et fagfelt, for å danne rammen rundt interessante *problemstillinger*. En *induktiv* tilnærming er eksplorerende og/eller empiridrevet, og tar utgangspunkt i enkelthendelser for å anta eller utvikle generelle sammenhenger, som teorier og konsepter. Generelt sett heller kvalitative studier ofte i induktiv retning. En utbredt holdning er at *teori* ikke skal påvirke kvalitativ forskning i merkbar grad. Alle forskere vil

likevel alltid ha en viss form for forforståelse og individuell virkelighetsoppfatning, alt ettersom hvilket fagfelt forskningen utspinnes fra (Tjora, 2013, s. 22-30).

I tillegg til «ren» deduktiv og induktiv tilnærming, finnes *abduktiv* tilnærming. Denne strategien kombinerer til en viss grad de øvrige nevnte tilnærmingene. Utgangspunktet, som ved induktiv tilnærming, er i empirien, men samtidig er teorier og perspektiver påvirkende i forkant og/eller i løpet av forskningsprosessen, som ved deduktiv tilnærming (Tjora, 2013, s. 22-30). Eisenhardt (1989, s. 533-538) argumenterer for å kombinere forskjellige innsamlingsmetoder, og da spesielt kvalitative med kvantitative metoder, for å gi resultatene en økt tyngde og økt valideringspotensiale. Samtidig som dette fører til flere innfallsvinkler og perspektiver, vil de kvantitative dataene kunne sette de kvalitative dataene i en mer korrekt kontekst – og omvendt. Guthrie (2010, s. 69) understøtter dette ved å omtale kombinerings av kvalitative og kvantitative metoder som en teknikk for å eliminere begge metoders svakheter.

Kvantitative metoder framhever oversikt og søker forklaring. Kvalitative metoder framhever innsikt og søker forståelse. Denne studien krever både oversikt, innsikt, forklaring og forståelse. Derfor har det blitt valgt å kombinere et hovedsakelig kvalitativt fokus med noen kvantitative ledd. På denne måten blir innsikten supplert med en overordnet oversikt. Årsaken til at hovedfokuset er basert på kvalitativ forskningsmetode, er at oversikt og forklaring uten innsikt og forståelse i et komplekst tilfelle som dette ville begrenset forskningens kvalitet. De kvalitative metodene blir ofte ansett som bedre egnet til å favne den sosiale konteksten, omgivelsene og involverte mennesker ved hendelser (Schultze & Avital, 2010, s. 3).

3.1.2 Valgte teknikker for datainnsamling

Det finnes ulike former for innsamlingsteknikker, både innenfor kvantitativ og kvalitativ metode. Innledningsvis lå fokuset på observeringsstudie. Det var ønske om et kort innledende intervju, etterfulgt av en større observasjonsdel, som igjen ville bli fulgt av et avsluttende intervju. Tanken var at det innledende intervjuet skulle gi forsker riktige rammer for observasjonen, mens det avsluttende intervjuet skulle gå dypere og rette større fokus på forskningsområdet. Før observasjonen skulle ikke informantene være fullstendig orientert om observasjonens hensikt, med fare for eventuell prestasjonsangst knyttet til produkter og dermed potensielt begrenset produktbruk. Det avsluttende intervjuet skulle brukes for å søke utdypning av eventuelle observerte funn, for å sette funnene i riktigst mulig kontekst. Alt sammen skulle foregå i informantens private hjem, og ha til hensikt å gi innsikt i hjemmeboende eldres hverdag.

Av pragmatiske og etiske hensyn ble teknikkvalget noe annerledes. Det ble fryktet at informantens mangel på innsikt i prosjektet ville føre til usikkerhet, som igjen kunne føre til observasjoner av produkthåndteringer som ikke stemte overens med den normale virkelighet. Generelt sett ville sannsynligvis mange timer med observasjon vært nødvendig før en viss mengde med produkthåndtering ville bli oppstått.

Den unaturlige observasjonssituasjonen i informantens eget hjem kunne antakeligvis fort ført til usikkerhet og unaturlig passivitet hos informanten. Usikkerheten kunne ført til at produkter informanten selv anså som noe utfordrende, ville blitt eliminert fra produkthåndteringen mens observasjonen pågikk. I så tilfelle, ville informantens eventuelle feilaktige og mangelfulle håndteringer av enkelte produkter være eneste gjenværende produktutfordringer mulig å observere. Omtalingen ville vært subjektiv fra forskers ståsted, og det kan diskuteres hvorvidt forsker er i posisjon til å tilegne seg selv fasitinnhaver på korrekt produktbruk. Denne forståelsen, kombinert med rekrutteringsvanskeligheter (beskrevet i kapittel 3.2.2), førte til beslutningen om at inkludering av en omfattende observasjonsdel i undersøkelsen ville ha en avskrekkende effekt på potensielle informanter.

Et eksempel på at såkalt *deltakende observasjon*, hvor forsker er synlig og til en viss grad deltakende, kan føre til usikkerhet og passivitet kan sees i filmen *Salmer fra kjøkkenet* (Hamer & Bergmark, 2003). I filmen innehar observatøren en såkalt statisk interaktiv rolle («flue på veggen») i forskningsobjektets hjem, og foretar observasjon av forskningsobjektets kjøkkenrutiner fra morgen til kveld. Man kan tydelig se unaturlige handlingsmønstre hos forskningsobjektet, en avgrensning av aktivitet som følge av ubehaget rundt å bli observert og vurdert. Blant annet laget forskningsobjektet seg et alternativt primitivt kjøkken på soverommet, for å unngå observatøren. Til tross for at filmen er fiksjon, er det lett å dra paralleller fra hendelsesforløpet til potensielle hendelsesforløp ved lignende observasjon utført i forbindelse med dette prosjektet.

Teknikkvalget ble modifisert til å ha hovedfokus på *dybdeintervju*, inkludert eventuelle produktdemonstrasjoner fra informanten underveis. Innledningsvis ble det fylt ut et generelt kvantitativt skjema, og avslutningsvis et kvantitativt skjema med hovedfokus på helserelaterte spørsmål. Årsaken til splittingen av undersøkelsens kvantitativ del, var at det første skjemaet ble ansett som en potensiell myk åpning av samtalen, mens det siste skjemaet ble ansett som mer personlig. Skjemaet med personlige spørsmål ble utsatt til å utgjøre siste del, i håp om at dybdeintervjuet hadde opparbeidet mest mulig tillit og påfølgende ærlighet mellom forsker og informant. På denne måten dannet de kvantitative skjemaene oversikt på tvers av intervjuene,

og rammer rundt enkeltintervjuene, samtidig som dybdeintervjuet førte til innsikt og forståelse. Begge skjemaene og selve intervjuguiden er lagt ved oppgaven (vedlegg A og B).

3.1.2.1 Dybdeintervju

Et *intervju* blir produsert mellom informant og forsker, og kan gi kunnskap om informantens opplevelser og forståelse av seg selv og sine omgivelser. Grovt sett blir ulike intervjuformer inndelt i ustrukturerte, strukturerte og semistrukturerte intervjuer. Et *ustrukturert intervju* er stort sett uten intervjuguide og oppfordrer til minst mulig føringer fra intervjuers side. Et *strukturert intervju* er relativt avhengig av intervjuguide, og kan minne om en kvantitativ spørreundersøkelse. Et semistrukturert intervju utspiller seg som en slags samtale mellom intervjuer og informant. Samtalen har et fleksibelt forhold til intervjuguiden, og intervjueren bør fokusere på å lede samtalen i riktig retning hvis det er altfor store og langvarige avsporinger (Guthrie, 2010, s. 148; Tjora, 2013, s. 104). En kort utgave av et semistrukturert intervju blir ofte kalt for *fokusintervju*. Dette kan gjennomføres ved at temaet er mest mulig innsnevret i forkant (Yin, 2003, s. 90). Et annet eksempel er *fokusgrupper*, som er i form av gruppeintervjuer. Intervjueren går inn i en ordstyrerrolle, og interaksjonen mellom deltakerne gir mulighet til økt mengde datagenerering (Guthrie, 2010, s. 141).

Dybdeintervju er den vanligste formen for *semistrukturert intervju*, og begrepene blir ofte brukt om hverandre. Et dybdeintervju er en *intersubjektiv* situasjon, altså subjektiv både fra forsker og forskerobjekts ståsted. Dette fører med seg potensielle tolkningsutfordringer, da man er to sammen om å skape en virkelighet. Dybdeintervjuer innebærer relativt åpne spørsmål med rom for digresjoner, og på denne måten er det sannsynlig å innhente informasjon utover det forskeren i utgangspunktet hadde sett for seg. Dybdeintervju er et naturlig intervjuvalg hvis man er på jakt etter en verden sett fra informantens ståsted, og er vanlig i tilfeller hvor man har begrenset med forkunnskap (Tjora, 2013, s. 104-105). I og med at dette prosjektet omhandler eldres forhold til produkter i hjemmet, var det ønske om et innblikk i informantenes livsverden, hvilket argumenterer for bruk av dybdeintervju.

3.1.2.2 Kvantitative skjemaer og observasjon

Kvantitative metoder fremhever oversikt og søker forklaring. Bruk av spørreskjema blir ofte omtalt som *strukturerte intervjuer*. Et strukturert intervju har klare spørsmålsformuleringer og veldefinerte svaralternativer. Dette muliggjør ofte innsamling av målbare enheter, og dermed blir statistiske beregninger oppnåelig. Ved å inkludere kvantitative rammer rundt dybdeintervjuene får de altså høyere generaliserbarhet. Det blir enklere å kategorisere

svarene, samt å sammenlikne de forskjellige resultatene (Malt, 2009). De kvantitative skjemaene ble i all hovedsak brukt for å generere noe sammenliknbare data, for å sette rammer rundt tolkningene.

Som nevnt tidligere, var *observasjon* innledende ønsket metodevalg i dette studiet. Tjora (2013, s. 46) skiller intervju fra observasjon ved at observasjon i all hovedsak er studie av hva folk gjør, mens intervju er studie av hva folk sier at de gjør. Til tross for at hovedfokuset på observasjon ble gått vekk fra, var det likevel et ønske om å beholde fokuset på informantenes faktiske bruk. Observasjon blir svært ofte kombinert med andre forskningsmetoder for å oppnå økt validitet (Guthrie, 2010, s. 116).

Observasjon ble inkludert i en begrenset grad, og situasjonene ble sett an. Der intervjuer følte det var rom for det, ble det stilt spørsmål som «kan du vise meg?» eller «kan jeg få se?». Typiske produkter som ble observert ved denne metoden, var mobiltelefoner, trygghetsalarmer og hvitevarer. I tillegg til den interaktive observasjonen av produkter, vekslende mellom en aktiv og passiv rolle, var forsker hele tiden bevisst på å være generelt observant. Altså var det et fokus på å holde et våkent øye ved uoppfordret produkthåndtering underveis i intervjuet, som håndtering av kaffekoppen og mobiltelefonen. I tillegg var alle sanser åpne for observasjon av eventuell interaksjon med andre i husstanden som eventuelt overvar intervjuet uten å delta direkte. Yin (2003, s. 60) poengterer viktigheten av intervjuerens observasjon av situasjonene og forholdene som skjer synkront med selve intervjuet. Det observante fokuset ga dataene generert fra intervjuene ytterligere kontekst. Til tross for at informantene var fullstendig klar over at de deltok i forskning, var de neppe klar over det observerende fokuset underveis i intervjuet. Fokuset ble likevel avgjort som etisk aksepterbart, da det å være «observant» i bunn og grunn kun er et personlighetstrekk.

3.2 Forberedelser til datainnsamlingen

Dette delkapittelet redegjør for forberedelsene gjort i forbindelse med forskningsarbeidet. Avgrensingsstrategien blir presentert, og rekrutteringsprosessen blir gjengitt. Undersøkelsens utvalg blir beskrevet nærmere, og det samme blir intervjuets form og struktur.

3.2.1 Avgrensingsstrategi

Avgrensningene knyttet til undersøkelsens utvalg er et kritisk ledd i forskningsprosessen. Denne studien tar utgangspunkt i relativt få informanter, som representerer en større demografisk gruppe. Det finnes to hovedstrategier for å avgrense et utvalg: enten ved bruk av ett eller flere *cases*, eller ved å utføre et *kriterieutvalg*. Valget av avgrensingsstrategi tas med

utgangspunkt i problemstillingen. Den casebaserte strategien velges hvis man ønsker å danne seg kunnskap om selve casen, mens kriterieutvalget velges hvis man er interessert i kunnskap knyttet til deltakerne. En casestudie benytter naturlige, allerede eksisterende avgrensninger (uavhengig av forskningsprosjektet) i inkluderings- og ekskluderingsavgjørelsen. Et kriterieutvalg dannes på grunnlag av avgrensninger avhengig av forskningsprosjektet. Et typisk kriterieutvalg er tilhørighet til en demografisk gruppe. Ved å benytte seg av kriterieutvalg som utgangspunkt for rekrutteringsprosessen, oppnår man gjerne at informantene har en optimalisert evne til å avgi relevante besvarelser (Tjora, 2013, s. 35).

I forbindelse med denne studien var det naturlig med et kriterieutvalg. Kriteriet ble satt til å være *hjemmeboende eldre*. Denne avgrensningen ble gjort allerede i oppgavetittelen: *Studie av produktbruk hos hjemmeboende eldre for kartlegging av utfordringer knyttet til hverdagsprodukter*. Hovedoppgaven i oppgaveteksten er definert som følgende: «Studere eldre sin bosituasjon hjemme». Dette gir to begrep som krever nærmere definisjon: «hjemmeboende» og «eldre». «Hjemmeboende» er i denne studien definert som: «beboer i et privat hjem med reell innflytelse på egen livssituasjon». «Eldre» er definert med utgangspunkt i Statistisk Sentralbyrå (1999, s. 3) sin definisjon: «eldrebefolkningen er i hovedsak avgrenset til aldersgruppen 67 år og over, det vil si de som har passert den generelle pensjonsalderen». Én av informantene oppfyller ikke alderskravet, men er likevel inkludert som en fullverdig del av utvalget. Denne avgjørelsen er begrunnet med at vedkommende tilførte empirien et verdifullt mangfold ved å være synshemmet, og samtidig totalt avhengig av hjelpemidler for å være i stand til å gå, samt avhengig av offentlig ansatte for å kunne møte hverdagslivets utfordringer. Det skal også påpekes at følelsen av alderdom er individuell. Elementer som førtidspensjon og arbeidsuførhet, eller yrkesaktivitet etter oppnådd pensjonsalder, kan antakeligvis henholdsvis fremskynde eller utsette følelsen av tilhørighet til gruppen «eldre». For å sitere en annen av undersøkelsens informanter: «Du stiller jo spørsmål som om jeg skulle vært gammel! Men jeg føler meg ikke gammel!» (8K72).

3.2.2 Rekrutteringsprosess

Rekrutteringsprosessen viste seg å være utfordrende, hvilket medførte en forskyvning av prosjektets totale tidsplan. Innledningsvis i prosjektet ble det fastslått at rekrutteringen burde skje gjennom utenforstående instanser. Første initiativ gikk gjennom en rådgiver i Trondheim kommune, og selve rekrutteringen endte med å gå gjennom en enkeltperson tilknyttet Hornemansgården (kultur- og aktivitetssenter for eldre i Trondheimsområdet). I mellomtiden var det kontakt med diverse personer i blant annet Seniortorget, Bergheim hjemmetjenester og

Enhet i ergoterapi i Trondheim kommune. Den tilbakevendende responsen fra hjelpsomme kontaktpersoner, var at folk kviet seg for å melde sin deltakelse i prosjektet. De forespurte personene følte de hadde nok å stri med i hverdagen, og anså prosjektet som en ytterligere belastning. Da kontakten fra Hornemansgården overbragte en liste på 18 informanter godt uti mars, var det et soleklart gjennombrudd i prosjektet.

Etter å ha mottatt informantlisten fra rekrutteringsansvarlig, samt sluttstilt de praktiske detaljene knyttet til kommende intervjuer, startet siste ledd i rekrutteringsprosessen. Listen inneholdt navn og telefonnumre, men tidfestingen av møtene gjenstod. Én og én på listen ble ringt for å fastsette dato og tidspunkt. Det ble tilbudt stor fleksibilitet rundt tidspunkt, men det ble samtidig foreslått «midt på dagen». Det ble ønsket like tidspunkt for intervjuene for å sikre mest mulig reliabilitet og generaliserbarhet i undersøkelsens utvalg. I og med at intervjuprosessen ble splittet i to, med påsken i midten, ble det i første omgang kontaktet nok personer til kun å fylle opp den første runden. Det ble ringt én uke i forkant av første potensielle intervju-uke, og sluttet at det ville være uheldig å samtidig ringe for å fastsette møter 4-5 uker senere. Dessuten ble dette tidsrommet ansett som en mulighet til å ha en evalueringsprosess underveis i arbeidet. Det kunne dermed bli utført eventuelle nødvendige endringer i forkant av andre intervjuer, som ble fastsatt etter påske.

Denne rekrutteringsmetoden har klare ulemper. Ved å rekruttere gjennom utenforstående instanser, sa forsker fra seg alt ansvar og kontroll rundt informasjonsgivning og rekrutteringsmetoder. Det ble forsøkt å gi rekrutteringsansvarlig klare retningslinjer for hva som ble ønsket formidlet (samt hva som ikke ble ønsket formidlet), men det skulle likevel vise seg at samtlige av informantene var usikre på hva prosjektet egentlig dreide seg om. Dette viser at det kan være vanskelig for en utenforstående å formidle innhold og kontekst på en korrekt måte. Forskers mangelfulle kjennskap til informasjonsgivingen forhindret innsikt i hva informantenes motivasjon for deltakelse bunnet ut i. Ved at rekrutteringen endte med å gå gjennom én enkelt person, økte i tillegg sannsynligheten for et homogent utvalg.

Det ble innledningsvis i prosjektet tatt et valg om tilbakeholdelse av informasjon. Dette gjaldt fokuset på *utfordringer knyttet til produktbruk*. Det ble ønsket at informantene skulle bli fullt ut opplyst om studiens overordnede tema og formål: universell utforming og målsettingen om at eldre skal få muligheten til å bo lengst mulig hjemme. Samtidig skulle de bli gjort klar over at noe informasjon ble tilbakeholdt, og også hva slags informasjon dette dreide seg om. Informanten kunne også velge å bli informert om studiens konkrete formål før oppstart hvis vedkommende følte seg mest komfortabel med det. Årsaken til tilbakeholdelsen var et ønske

om å forhindre potensiell unaturlig produktbruk, for eksempel knyttet til prestasjonsangst. Dette ønsket ble formidlet til rekrutteringsansvarlig via e-post i forkant av rekrutteringen, i tillegg til det opprinnelige informasjonsskrivet (se vedlegg C). Hvorvidt rekrutteringsansvarlig fulgte denne oppfordringen, er usikkert. Tatt i betraktning den generelle usikkerheten som ble avdekket underveis om prosjektet som helhet, tyder mye på at informantene heller fikk for lite informasjon enn for mye.

3.2.3 Undersøkelsens utvalg

Rekrutteringen viste seg hovedsakelig å ha foregått gjennom et enkeltarrangement arrangert av en organisasjon for frivillige, hvor påmelding til prosjektet ble etterspurt i en pause. Dette indikerer at en klar hoveddel av utvalget, er delvis til meget aktive innenfor frivillig arbeid. Det kan samtidig gi en tydelig pekepinn på aktivitetsnivå og helse hos utvalget, dog det fantes visse unntak. Hvis gruppen likevel skal generaliseres som helhet, vil den bli beskrevet som bestående av mennesker som er bidragsytere, oppegående, aktive og friske. En medfølgende faktor, er at hoveddelen av utvalget også i stor grad mestrer sin egen livssituasjon. De har få utfordringer i hverdagen per i dag, og det viste seg i tillegg å være vanskelig for dem å sette seg inn i en *potensiell* problemfylt hverdag. Mer om dette i kapittel 5.3.1.2.

Tabell 3.1 Oversikt over informanter og intervjuformer

Nøkkel	Intervjuform
1K73	Parintervju
1M79	Parintervju
2M82	Enkeltintervju
3K74	Enkeltintervju
4K65	Enkeltintervju
5K79	Enkeltintervju
6K67	Enkeltintervju
7K73	Parintervju
7M79	Parintervju
8K72	Enkeltintervju med noe deltakende partner
9K77	Enkeltintervju med noe deltakende partner

Undersøkelsens utvalg omfatter elleve personer, tre menn og åtte kvinner, med en gjennomsnittsalder på 74,55 år og en medianalder på 75,50 år. Tabell 3.1 gir en oversikt over deltakende informanter, samt tilhørende intervjuform. Som et ledd i anonymiseringen (se kapittel 3.5.5) blir informantene gjengitt med koblingsnøkler. Eksempelvis betyr 5K79 at det dreier seg om besøk nummer 5, bestående av en kvinnelig informant på 79 år.

Utover 4K65 sitt avvik fra utvalgets ideelle alder (se kapittel 3.2.1), bør enkelte andre forhold nevnes. Først og fremst må det informeres om at rekrutteringsansvarlig for undersøkelsens utvalg (se kapittel 3.2.2) er inkludert på lik linje med de resterende informantene. Dette var etter informantens eget ønske og forskers vurdering. Informanten visste dermed mer om undersøkelsen enn de andre som ble intervjuet i samme tidsperiode, og hadde noenlunde det samme informasjonsutgangspunktet som informantene i andre periode. Mer om dette under kapittel 3.2.2 og kapittel 3.3.2. Rekrutteringsansvarlig ble satt som første intervju for å samle to usikkerhetsmomenter: den eventuelle påvirkningen av vedkommendes informasjonsutgangspunkt, samt den generelle usikkerheten knyttet til forskers første gjennomføring av intervju. Det blir likevel ikke sett noen grunn til at resultatene fra dette intervjuet bør bli behandlet annerledes enn de øvrige intervjuene.

Det andre nevneverdige forholdet er forekomsten av par-intervjuer. To av besøkene (henholdsvis besøk 1 og 7) foregikk med to intervjuobjekter samtidig, etter informantens eget ønske. Til tross for at dette vanskeliggjorde situasjonen for intervjueren, ble det ansett som en heller positiv enn negativ faktor. At dobbelt så mange fikk ytret sin mening rundt temaer i intervjuet ga økt validering, og intervjuformen ga samtidig økt interaksjonsdata. Det kunne i tillegg virke som at partnerens nærvær fremprovosere økt ærlighet. Forsker opplevde det som utfordrende å holde tritt med noteringen (se kapittel 3.3.1) med en ekstra deltaker i intervjuet, men brukte forskjellige noteringsteknikker for å gjøre det mest mulig overkommelig og effektivt.

Parintervjuene kan til en viss grad sammenlignes med *fokusgrupper*, men situasjonen utspant seg noe annerledes. Tjora (2013, s. 123-124) beskriver fokusgrupper som et intervju der 6-12 informanter diskuterer ett eller flere temaer, med forskeren i en ordstyringsrolle. Det er flere punkter her som gjør at parintervjuene avviker fra tradisjonelle fokusgruppeintervjuer: det dreide seg om kun to informanter, forskerrollen var ikke i form av kun ordstyrer og det var ikke utpreget mengde med diskusjon deltakerne imellom. Det ble likevel diskusjon rundt enkelte påstander. Dette dreide seg stort sett om å fremme ærlighet deltakerne imellom, hvilket utgjorde en fordel ved parintervjuene, og ga resultatene økt validering. Til tross for at

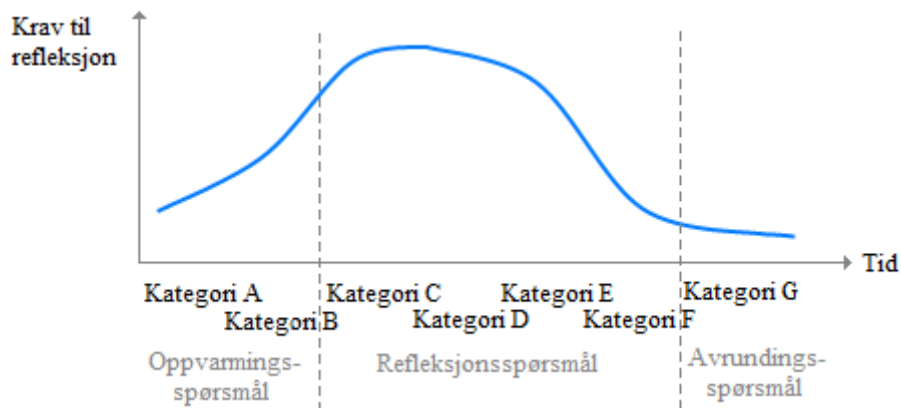
disse intervjuene ikke utgjorde fire enkeltintervjuer i mengde forskningsdata, blir de fire informantene behandlet som fullgode separate informanter. Dette er fordi de ytret forskjellige meninger og tanker, og dessuten var av forskjellige kjønn og aldre, og dermed ansees det som unødvendig generaliserende å slå sammen par og par. Det var likevel visse forskjeller ved deltakelsen innad i intervjuene: i besøk 7 måtte det jobbes aktivt for å få 7M79 til å delta i samme grad som 7K73, mens 1M79 var hakket mer aktiv enn 1K73.

Også blant intervjuene av enkeltinformanter var det enkelte momenter som utgjorde en forskjell. To av intervjuene (8K72 og 9K77) foregikk med partner i samme rom. Selv om partnerne selv poengterte at de ikke skulle delta i intervjuene, tok de likevel del i visse elementer av intervjuene. Dette var aldri ødeleggende, men virket derimot som et virkemiddel for økt ærlighet i informantenes svar.

3.2.4 Intervjuets struktur

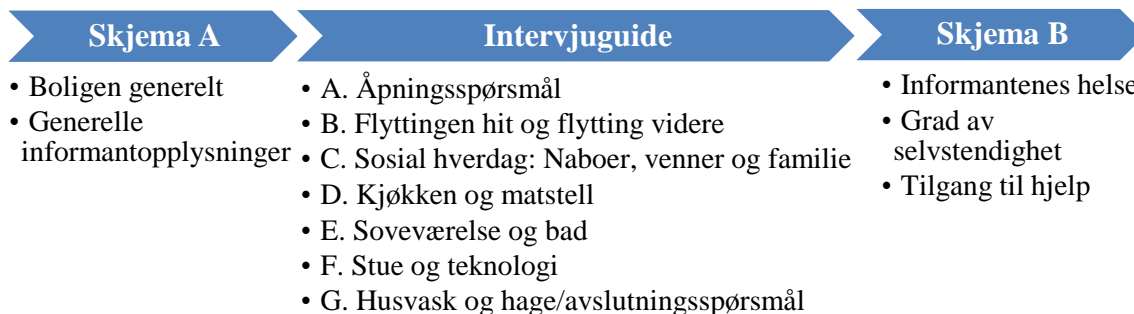
Som et ledd i forskningsdesignet, måtte det på forhånd avklares hvilken informasjon som var relevant og nødvendig å samle inn, samt hvilke forutsetninger og begrensninger som lå til grunn. Som nevnt i kapittel 3.1.2, ble det avgjort at intervjuoppsettet skulle dreie seg om to kvantitative skjemaer til henholdsvis oppstart og avslutning, og én intervjuguide til å strukturere dybdeintervjuet. Intervjuguiden og de kvantitative skjemaene med tilhørende definisjonsliste er å finne i vedlegg A og B.

Schultze & Avital (2010, s. 7) anbefaler å benytte seg av *intervjuguide* ved utføring av alle typer intervjuer. Dette er for å strukturere intervjusamtalen, samtidig som guiden bør åpne for informantens tankefrihet og individuelle innspill. En intervjuguide kan utføres på mange måter, og det er vanlig å legge seg et sted mellom stikkordsform og fullstendig formulerte spørsmål – alt etter som hvor erfaren man er i intervjurollen og hvilken form man ønsker intervjuet skal ha. Forskers manglende erfaring med intervjurollen førte til at fullstendig formulerte spørsmål virket betryggende. Intervjuguiden ble strukturert etter temaer avklart i samråd med veileder, som igjen var bygget opp rundt Tjoras (2013, s. 114) beskrivelse av dybdeintervjuets struktur. Strukturen er delt i tre, bestående av oppvarmingsspørsmål, refleksjonsspørsmål og avrundingspørsmål. Se figur 3.1.



Figur 3.1 Dybdeintervjuets struktur

Oppvarmingsspørsmålene ble innledet med det første kvantitative skjemaet: Skjema A. Dette skjemaet etterspurte informasjon om boligen generelt (boligtype, forekomst av trapper og hjelpemidler etc.) og generelle informantopplysninger (alder, sivilstatus, barn etc.). Spørsmålene krevde ikke mer enn korte setninger til svar, og var ønsket for å danne en mer generaliserbar ramme rundt intervjuet. Skjemaet ble plassert innledende for å tidligst mulig oppnå tillits- og mestringsfølelse hos informanten.



Figur 3.2 Intervjuets oppbygning

Etter denne forholdsvis korte skjemasekvensen, fulgte oppstart av intervjuets hovedsekvens. Intervjuguiden var delt opp i 7 overordnede temaer fra A til G, som beskrives nærmere i figur 3.2. Kategori A fungerte som en glidende overgang fra Skjema A, og bestod av oppvarmingsspørsmål. Kategori B var et mellomstadium – en overgang til kategori C. Kategori C-D-E var kategoriene som krevde mest refleksjon. Intervjuguiden hadde en refleksjonstopp i kategori C, og kravet om refleksjon begynte å avta gradvis fra kategori D. Kategori F bygges nedover til svært konkrete avslutningsspørsmål i kategori G. Intervjuets

gang i forhold til refleksjonskrav kan sees i figur 3.1, og kategoriens tema kan sees i figur 3.2.

Etter at hovedsekvensen i intervjuet var gjennomført, ble intervjuet rundet av med det siste kvantitative skjemaet: Skjema B. Dette skjemaet var hakket mer personlig enn det innledende skjemaet, og etterspurte informantens helse, grad av selvstendighet og tilgang til hjelp. Denne informasjonen var ønsket for å danne en mer generaliserbar ramme rundt intervjuene, samt gi informantens besvarelser riktigst mulig kontekst. Skjemaet ble satt til slutt fordi det ble antatt at mest mulig opparbeidet tillit ville føre til minst mulig ubehagelighet og mest mulig ærlighet knyttet til informantens besvarelser. Det var ti helserelaterte punkter, hvor det ble ønsket at informanten skulle rangere sin egen helsesituasjon på en skala fra 0 til 6 for hvert av punktene. Eksempelpunkter er syn, fingerfølelse, leddsmerter etc. Tilhørende punktene var en liste med definisjoner på hva det ville si å ligge langt til høyre (6) eller langt til venstre (0) på skalaen. Definisjonslisten ble inkludert for at informantene skulle ha likest mulig utgangspunkt for å utføre rangeringene. Den første halvparten av definisjonene er hentet fra faglitteratur (Clarkson, 2007). Den siste halvparten av definisjoner var utviklet av forsker, og omhandlet punkter som i all hovedsak ikke krevde videre definisjon for å kunne besvares.

3.3 Gjennomføring av datainnsamlingen

Dette delkapittelet tar for seg selve gjennomføringen av intervjuene. Det blir redegjort for bruk av metodiske verktøy, og endringer og vurderinger som ble gjort underveis blir presentert. Til slutt blir tidsbruken og selve gangen i intervjuet beskrevet.

3.3.1 Metodiske verktøy

Ved gjennomføring av intervjuer har man i all hovedsak to verktøyalternativer: notater eller båndopptaker. Tjora (2013, s. 137-138) anbefaler utelukkende bruk av lydopptaker i intervjusituasjoner for å sørge for mest mulig flyt under intervjuet, samt mest mulig korrekt gjengivelse av informasjon i ettertid. Yin (2003, s. 92) poengterer at behovet for lydopptak varierer med ulike intervjuer, så frem som ulike intervjuere og informanter. Guthrie (2010, s. 119) erklærer at båndopptaker kun er nødvendig hvis prosjektet er språkvitenskapelig, eller hvis man har til hensikt å detaljert studere informantens konkrete ordbruk. Utover dette hevdes det at notering vil være tilstrekkelig, så fremt man skriver raskt nok. Notatene trenger ikke inkludere alle ord som blir sagt, men reflektere intervjuet korrekt og inneholde særegne og ord fraser som angir tonen til informanten. Det ble avgjort at notater skulle benyttes under intervjuene. Denne avgjørelsen ble hovedsakelig tatt på bakgrunn av de innledende

rekrutteringsvanskelighetene. Siden det ble gitt tilbakemelding om at prosjektet ble ansett som en ytterligere belastning i hverdagen, ble en eventuell forespørsel om lydopptak ansett som en potensiell forsterkende faktor for vegring.

For å gjennomføre noteringen best mulig, hadde intervjueren stor fordel av sine fem år med notatskriving på universitet. Med iherdig notering, kombinert med egne noteringsteknikker som koder, stikkord og forkortelser, blir empirien ansett som noenlunde korrekt reflektert i notatene. Eventuelle pauser i intervjuet, som at informantens telefon ringte, ble brukt til å notere egne tanker, beskrivelse av informant og hjem og lignende. Det ble i tillegg holdt et stort fokus på å renskrive notatene på datamaskin så fort som mulig etter endt intervju. Dette bidro til så nært korrekt rekonstruering som mulig, samt mest mulig bevaring av riktig kontekst.

Den iherdige noteringen førte samtidig med seg en noe unaturlig samtalesituasjon. Intervjueren ble iført en rolle som en mer passiv observatør enn en samtalepartner, til tross for at dette ble forsøkt minimert mest mulig. Siden denne potensielle faktoren var forutsett, ble informantene innledningsvis opplyst om at denne situasjonen kunne oppstå, for å forsøke å normalisere situasjonen mest mulig. Til tross for at notatskrivingen ved enkelte tilfeller begrenset en normal samtaleflyt, førte det også til en «unaturlig stillhet» som ofte fremprovoserte ytterligere detaljer. Ved at intervjueren hang noen sekunder etter at ordene ble uttalt, og det dermed ble taust i flere sekunder enn informantene følte seg komfortabel med, hadde de en tendens til å fortsette ved å utdype svaret sitt i større grad. Guthrie (2010, s. 127) påpeker at det er viktig at intervjueren er komfortabel med stillhet, og Tjora (2013, s. 113) beskriver pinlig stillhet som et virkemiddel verdt å teste ut.

Tjora (2013, s. 138) fremhever den begrensede muligheten for direkte sitering som en ulempe med notering. Dette er blitt løst ved å kun bruke sitater som ble skrevet ordrett ned da de ble sagt. Sitatene som er gjengitt i denne oppgaven er altså kun sitater som umiddelbart ble ansett som verdifulle. Ytterligere verdifull informasjon er heller fremstilt som generelle resultater enn direkte sitater. Sitatene som er gjengitt i denne oppgaven er kun ment å tjene den hensikt å krydre teksten, samt gi leseren et mer direkte innblikk i det empiriske materialet. I samfunnsforskningen er teksten som produseres viktigere enn den spesifikke personen som intervjues.

3.3.2 Endringer og vurderinger underveis

Helt innledningsvis ble intervjuguiden fulgt forholdsvis slavisk, men allerede ved andre intervju hadde intervjuer en mer avslappet tilnærming til den, og klarte å frigjøre seg i betydelig grad. Hvilke spørsmål som ble stilt og hvordan de ble formulert, avhang av magefølelse og hva som allerede hadde blitt fortalt, for å skape mest mulig flyt i samtalen. Det ble lagt merke til at det stort sett var de samme spørsmålene som følte overflødig hver gang, og disse ble ønsket å fjernes helt fra intervjuguiden. Dermed ble intervjuguiden noe endret etter de fem første besøkene. Enkelte spørsmål ble dessuten omformulert og enkelte rekkefølger ble modifisert, alt etter hva som var blitt registrert ved de første fem intervjuene. Alt i alt ble intervjuguiden endret til å bedre reflektere den faktiske gangen i de første fem intervjuene, og dermed blir ikke disse endringene ansett som tap av generaliserbarhet mellom de fem første og de fire siste intervjurundene. Begge formene for intervjuguide er å finne i vedlegg A.

Taktikken rundt tilbakeholdelse av informasjon ble endret etter første intervjubolk (intervju 1-7). Avgjørelsen er først og fremst begrunnet i mindre observasjon enn først antatt, og dermed mindre sannsynlighet for utslag av eventuell prestasjonsangst, eller relevans av sådan. Avgjørelsen fikk ytterligere grunnlag i form av mangel på besvarelser omhandlende prosjektets hovedfokus: produktbruk, -håndtering og -utfordringer. En mulig årsak til dette var at informantene i utgangspunktet var lite bevisste sitt eget produktbruk. Det ble antatt at denne faktoren kunne begrenses ved å gi informanten anledning til å tenke litt på forhånd, og dermed også øke bevisstheten sin. Dette ble gjennomført ved å inkludere konkret informasjon under telefonsamtalene som tidfestet siste intervjurunde. Hvorvidt dette hadde en reell effekt er usikkert, da andre intervjubolk endte med kun å dreie seg om to intervjuer.

Rekrutteringsansvarlig fikk innledningsvis et anslag på 20 informanter, som absolutt maksimal grense. Dette skulle i ettertid vise seg å være et noe voldsomt antall for en masteroppgave, og spesielt med intervjuoppstart i slutten av mars. Tjora (2013, s. 33) anslår at 8-15 dybdeintervjuer er nødvendig for en empirisk masteroppgave. Av diverse årsaker endte 18 potensielle besøk med å bli ni, bestående av elleve informanter. Eksempelårsaker var informanter som ombestemte seg rundt deltakelse, enkelte som aldri svarte etter diverse forsøk, eller rett og slett mangel på praktisk mulighet til å gjennomføre noe møte. Ett av besøkene ble også avlyst etter at forsker møtte opp ved låst dør.

I løpet av de ni besøkene ble det opplevd en *metning*. Det ble mindre og mindre ny informasjon for hvert nye intervju, og det ble servert stort sett de samme tankene og historiene

tilslørt med nye ord. Til tross for at det ofte blir anbefalt å gi seg når man opplever metning, kan man aldri være sikker på hvorvidt neste forskningsobjekt vil bli en nøkkelinformant (Tjora, 2013, s. 158-159).

3.3.3 Tidsbruk

Datainnsamlingen ble gjennomført i perioden mars til mai 2014. De ni besøkene, bestående av til sammen elleve informanter, foregikk i informantenes private hjem. Besøkene foregikk kun på hverdager, av informantenes eget ønske. Generelle data for intervjuene er gjengitt i tabell 3.2.

Tabell 3.2 Generelle data for intervjuene

Besøksnummer	Koblingsnøkkel	Starttidspunkt	Varighet
Besøk 1	1K73 og 1M79	11:00	3 timer
Besøk 2	2M82	11:00	2,5 timer
Besøk 3	3K74	09:00	2 timer
Besøk 4	4K65	12:00	3 timer
Besøk 5	5K79	11:00	2 timer
Besøk 6	6K67	12:00	1 timer
Besøk 7	7K73 og 7M79	11:00	1 timer
Besøk 8	8K72	11:00	2 timer
Besøk 9	9K77	10:30	1.5 timer
Gjennomsnittsverdi:	74,6 år	~11:00	2 timer

Som vist i tabell 3.2, var gjennomsnittlig starttidspunkt klokken 11:00. Som nevnt under kapittel 3.2.2, ble det foreslått å sette tidspunkt til midt på dagen. Tidspunktet var fullstendig opp til informantene selv, men stort sett hadde de ingen umiddelbare forslag. Ved å ha noenlunde samme tidspunkt for intervjuene, økes generaliserbarheten. Store sprik i tid på dagen ville innebåret en risiko for at skjulte faktorer knyttet til tidspunkt kunne påvirket resultatene. Dette kunne for eksempel vært tretthet eller stive ledd om morgen eller kveld. Varigheten av intervjuene varierte, men gjennomsnittsvarigheten var på to timer. Dette føltes stort sett som en naturlig og behagelig varighet. Til tross for at dette kan anses som en

forholdsvis langvarig intervjusituasjon, var stemningen stort sett såpass avslappet at tiden skled ut uten å føles anstrengende, fra forskers ståsted.

Intervjuene som overskred to timer ga varierende tidsfølelser. Det aller første intervjuet hadde en varighet på tre timer. Kombinert med en ny og uvant rolle som intervjuer, intervju av to personer samtidig og notering som besatt, ble dette meget anstrengende for intervjueren. Forsker fikk dessuten inntrykk av at informantene til en viss grad delte denne oppfatningen. Det var mest sannsynlig intervjuers uerfarenhet som førte til intervjuets varighet. Alle spørsmål ble stilt, og formuleringene var heller ikke ideelle. Dette førte til at intervjuobjektene i enkelte tilfeller misforstod spørsmålene, og heller valgte sine egne foretrukne samtaleemner. Det ble lært mye av dette intervjuet, som førte til rikelig med nyvunnen erfaring å dra med på neste intervju.

Det andre intervjuet strakk seg også over gjennomsnittsvarigheten. Dette var antakeligvis blant annet en følge av god kjemi forsker og informant imellom, som førte til vanskeligheter med å holde seg til intervjuguiden for å komme videre i intervjuet. Informanten bekreftet ved avrundingen av besøket at det overhodet ikke hadde blitt opplevd slitsomt, men heller vært gøy og interessant.

Det fjerde intervjuet kan være noe vanskelig å sammenligne med de øvrige. Denne informanten virket ikke innstilt på en typisk intervjusituasjon, men benyttet heller muligheten til å holde en monolog. Da informantens formidlinger ble ansett som både relevante og interessante, tillot forsker dette å skje. Denne samtalen rundet aldri av naturlig, og forsker så seg nødt til å avbryte besøket etter tre timer, til tross for at informanten antakeligvis kunne snakket mye lengre. Guthrie (2010, s. 119, egen oversettelse) sier:

Intervjuer kan gi folk mulighet til å fortelle sine personlige historier til noen som behandler dem likeverdig og tar dem seriøst, noe som kan være følelsesmessig givende for informanten. Ved enkelte tilfeller kan det være ekstra vanskelig å avslutte intervjuer. Spesielt hvis intervjuene gir informanten mulighet til å snakke fritt, og dermed gjøre intervjueren til sin nye bestevenn.

Ved intervjuene med en varighet på én time, opplevde forsker det Tjora (2013, s. 135) kaller *asymmetrisk formalisme*. Asymmetrisk formalisme innebærer at informanten forventer en mer intervjutypisk «spørsmål og svar»-situasjon enn det intervjueren håper på. Det ble forsøkt å stille åpne spørsmål, men det var vanskelig å få utdypende svar. 6K67 virket til å ha bestemt seg for at hun var for ung og frisk for prosjektet, til tross for anstendig formaning fra intervjuerens side om at «alt er av interesse. Hun ga inntrykk av å ønske det hele overstått

raskest mulig. 7K73 og 7M79 behandlet situasjonen som om det dreide seg om en tidsbetinget quiz, og intervjueren hadde ikke evnen til å få dem til å snakke på eget initiativ i mer enn én til to setninger av gangen.

3.3.4 Intervjuets gang

Det ble gjennomført ett intervju per dag, og de påfølgende timene ble brukt til etterarbeid. Intervjuene foregikk kun på hverdager, så forsker hadde helgene til å gjøre modifikasjoner og skrive midlertidige sammendrag. I forkant av hvert intervju, ble det passet på å være tidlig ute. Dette var for å kunne gjøre seg litt kjent i nabolaget, og skrive notater om førsteinntrykket av nabolaget og huset på utsiden før tankene ble påvirket av intervjuet og informanten. Selve intervjuene foregikk stort sett ved salongbord i boligens stuer. Etter åpningsfraser og innledende prat, varierte det hvorvidt samtalen skled naturlig over i selve intervjuet, eller om det måtte bli markert et tydelig skille ved oppstart. Denne variasjonen ble antakeligvis forårsaket av informantens varierende forventning til intervjuet: enten en typisk «spørsmål og svar»-situasjon eller en mulighet til å få besøk. Selve intervjuet ble innledet med nærmere informasjon om forskeren og prosjektet, samt hvordan intervjuet var bygget opp. I tillegg ble det passet på alltid å inkludere en påminnelse om at informantene ikke var nødt til å svare på noe som helst, og heller ikke nødt til å oppgi noen årsak hvis det var noe de eventuelt ikke ønsket å snakke om. Det ble også opplyst om at all informasjon var av interesse, men at ærligst mulige svar ville ha høyest nytteverdi for prosjektet. Dette kan synes som en selvfølge, men det var ment som en bevisstgjøring av at uærlige svar eller halvsannheter ikke ville bidra til en reell *kartlegging* av eldres hverdag.

Som kan sees i figur 3.2, innbefattet selve intervjuet åpning med et kvantitativt skjema, påfølgende intervju, og deretter avsluttende kvantitativt skjema. Spørsmålene ble forsøkt formulert mest mulig tilpasset etter situasjon og informant, og samtidig være bevisst på å stille åpne spørsmål. Dette var for å få informantene til å snakke mest mulig fritt. Etter endt intervju returnerte forsker raskest mulig hjem for å foreta etterarbeidet. Etterarbeidet bestod av renskrivning av feltnotatene på datamaskin, i tillegg til egne resonnementer om de oppfattede rammene og konteksten rundt selve opplevelsen.

Som tidligere nevnt under kapittel 3.3.3, forløp besøk 4 seg noe annerledes enn de øvrige besøkene. Skjema A ble indirekte besvart gjennom besøket, og det var bare enkelte av intervjuguidens spørsmål som ble stilt direkte. Det meste av intervjuguidens omfang, og atskillig ytterligere informasjon, ble likevel dekket gjennom 4K65 sin delvise monolog.

Skjema B ble bare delvis besvart, og under kapittel 4.1.2 vil dermed 4K65 sine punkter omhandlende informantens personlige helse være manglende. Årsaken til at skjemaet ikke ble utfyllt, samt nærmere beskrivelse av intervjuets gang og etiske avgjørelser, er gjort rede for i kapittel 3.5.5.

3.4 Arbeid med innsamlet data

Dette delkapittelet beskriver etterarbeidet gjort i forbindelse med undersøkelsen. Det er redegjort for hvordan rådataene ble bearbeidet til analysedata, og videre hvordan analysedataene endte opp som koder fordelt over syv kategorier.

3.4.1 Bearbeiding av rådata

Det første leddet i en bearbeidingsprosess, er omgjøring av *rådata* til *analysedata*. I hele denne fasen ble det fokusert på å arbeide så detaljert og empirinært som mulig. Det metodiske verktøyet som ble brukt i innsamlingen av rådata var notering med ulike noteringsteknikker. Det ble prioritert å renskrive disse notatene så raskt som mulig etter endt intervju. Renskrivningen bestod av å fylle ut Skjema A og Skjema B digitalt, samt å gjengi dybdeintervjuet. Det rekonstruerte dybdeintervjuet ble innledet med rammeopplysninger som dato, klokkeslett, varighet, besøksnøkkel og lignende. Videre fulgte faste temaer, som førsteinntrykk og beskrivelse av nabolag, samt rekonstruering av hva det ble pratet om før intervjuets oppstart. Forskers generelle tanker og refleksjoner rundt egen opplevelse av informant og intervju ble også inkludert. Dette ga en skriftlig oppsummering av refleksjonene knyttet til besøket, samtidig som det åpnet for forskers mulighet til å gjenskape situasjonen i ettertid. Videre ble selve intervjuet rekonstruert etter beste evne. Både i de skriftlige og de digitale notatene er informantene anonymisert med koblingsnøkler (se innledende kapittel «Definisjoner og ordforklaringer»). Den innledende databearbeidingen endte i analysedata i form av tekst. En del av analyseprosessen startet allerede underveis i studien, ved at spørsmålene som ble stilt gradvis ble endret (se kapittel 3.3.2).

3.4.2 Analyse av bearbeidet rådata

De kvantitative skjemaene (Skjema A og B) ble analysert ved å utforme tabeller og grafer. Dette ble i all hovedsak gjort ved hjelp av Microsoft Excel, og er presentert i kapittel 4.1.1, kapittel 4.1.2 og kapittel 5.

Den trinnvise modellen stegvis-deduktiv induktiv metoden (SDI-metode) ble brukt for å oppnå systematikk og fremdrift i analysearbeidet av dybdeintervjuene. SDI-metoden tar

utgangspunkt i nysgjerrighet, og har en målsetning om generaliserbar forståelse. Denne studiens tilnærming til denne modellen har vært «oppadgående», hvilket tilsier en hovedsakelig induktiv prosess. SDI-metoden i denne retningen oppfordrer til etappevis bevegelse fra generering av data mot utvikling av teori (Tjora, 2013, s. 175-176).

Etter rådataene er bearbeidet til analysedata, er neste ledd i prosessen å kode analysedataene. Dette leddet skal videreutvikle analysedataene til en *kodestrukturert empiri*. Kodene er ment som et bidrag til å belyse interessante aspekter ved intervjuene, og prosessen bør ha et empirinært fokus. Det finnes ulike former for koding, men det ble valgt å bruke *tekstnær koding*. Kodingsprosessen går ut på å starte i første analysedatadokument, og gradvis jobbe seg gjennom alle dokumentene. I hvert dokument merkes mindre deler av teksten av gangen, og disse blir markert med empirinære koder. En kode er ord eller uttrykk som beskriver denne delen av teksten. Etter hvert som nye dokumenter blir kodet, brukes det enten en allerede eksisterende kode, eller det blir opprettet en ny. På denne måten blir det utviklet en liste med koder (et *kodesett*), som er generert induktivt med utgangspunkt i analysedataene. For å være i stand til å opprette tekstnære koder må det unngås variabeltenkning, samt påvirkning fra teori eller intervjuguide. Kodene skal reflektere hva som blir sagt, ikke hva det blir snakket om. En eksempelkode fra dette prosjektets kodeliste er «barna vil veldig gjerne hjelpe til». Ved å bruke variabeltenkning, kunne typiske erstattende koder vært «barn», «hjelp» eller «tilgang til hjelp». På denne måten ville de empiriske analysedataene kunne betraktes som bestående av temaer, og det ville heller blitt opprettet *sorteringsbaserte* enn tekstnære koder. Dette strider mot induktiv analysetankegang, da neste steg er å opprette nettopp temaer basert på de tekstnære kodene (Tjora, 2013, s. 179-184).

Et viktig moment for å sørge for en korrekt kodestrukturert empiri, er å sørge for gode koblinger mellom kodesettet og de tilhørende analysedataene. For å sikre seg en strukturert fremgangsmåte og gode linker, kan en benytte seg av CAQDAS-programvare (computer-assisted qualitative data analysis software) under kodingen. Gjennom en terminalserver tilknyttet SVT-fakultetet ved NTNU, ble forsker gitt tilgang til CAQDAS-programmet HyperRESEARCH. Programmet er intuitivt og effektivt, og tar utgangspunkt i importering av dokumentene med analysedata. Som beskrevet ovenfor, blir det jobbet gjennom ett og ett dokument av gangen. Etter hvert som det blir jobbet nedover i dokumentene merkes det tekst det ønskes å kode, og kodesettet og linkingene blir generert automatisk, og det hele resulterer i et fullstendig kodesett. Kodesettet kan eksporteres ut til en rapport med alt kodestrukturert materiale sortert etter respektiv kode. Tjora (2013, s. 180) anslår et normalt kodeantall som

mellom 30 og 100 for 10-15 dybdeintervjuer. Med grunnlag i at denne studiens elleve intervjuene hadde en gjennomsnittsvarighet på to timer, sammenlignet med normen på én time, ble det anslått som sannsynlig at antallet koder i kodesettet ville være i den øvre enden (om ikke over) av denne skalaen. Det at intervjuene i tillegg dekket svært individuelle forhold, som ikke kunne generaliseres i den tekstnære kodingen, økte sannsynligheten for et meget omfattende kodesett. Kodesettet endte med å bestå av godt over 200 koder.

Som nevnt, er neste ledd i prosessen å sortere kodene etter tema: *kategorisering*. Dette er nødvendig for å bevege seg fra empiri til analyse. Ved å være inkluderende under kodingen, vil kodesettet blant annet bestå av koder som er lite relevante for studiens forskningsspørsmål. Typiske eksempler på lite relevante koder, er koder tilhørende analysedataene generert fra samtalesegmentene hvor informantene snakket fritt. I kategoriseringsprosessen er det for første gang rom for å utelate data. Det blir opprettet grupper bestående av kodene som er relevante for problemstillingen. I denne prosessen ble den tekstnære kodens virkning merket. Ved å se på de ferdig kategoriserte kodene kunne det samlede analyse materialet sees fra et nytt perspektiv. Etter å ekskludere koder som var irrelevante for problemstillingen, ble undersøkelsens gjenværende drøye 200 koder fordelt i de 7 kategoriene:

- Personlighet, interesser, aktiviteter og sosialt liv
- Bruk av, tilgang til og behov for hjelp
- Nåværende helseplager
- Forhold til og bruk av produkter, ny teknologi og sosiale medier
- Utførte, potensielle og uaktuelle tiltak
- Individuelle utfordringer
- Generelle utfordringer og forbedringsområder

Kategoriseringen ble foretatt systematisk ved hjelp av både penn, papir og tekstbehandler. Det var en omstendelig prosess, men definitivt en effektiv metode for å skape mest mulig struktur og fugleperspektiv. Ved å kode og kategorisere på tvers av de individuelle intervjuene, var det for første gang en reell mulighet til å få et generelt inntrykk av analysedataene. Det kategoriserte kodesettet finnes i vedlegg E.

3.5 Metodiske refleksjoner

Forskning handler om å skape troverdige resultater. Et prosjekts kvalitet blir ofte vurdert opp mot *reliabilitet*, *validitet* og *generaliserbarhet*. Reliabilitet kan delvis forklares med det norske ordet *pålitelighet* og validitet med *gyldighet*. *Refleksjon* er et middel for å oppnå

kvalitet i undersøkelsen, gjennom at forskeren tolker sin egen tolkning (Tjora, 2013, s. 202-217). I samfunnsforskningen må man stille høyere krav til *etiske vurderinger* enn under normale sosiale omstendigheter, både i form av lovgitte krav og gjennom å følge normale forskningsprosedyrer (Tjora, 2013, s. 39-40).

3.5.1 Reliabilitet

Et prosjekts reliabilitet kan måles ut fra hvor lett det vil være for en annen forsker å gjenskape prosjektet. En av dette prosjektets gitte oppgaver lyder som følger: «Identifisere, kategorisere og rangere produktsegmenter etter hvilken grad de truer de eldres evne til å være hjemmeboende». I hvor stor grad er forskeren i stand til å sette seg inn i eldres produktvirkelighet, og i hvilken grad produkter truer deres evne til å være hjemmeboende? Aldersforskjellen mellom forsker og forskerobjektene er påfallende, og fører med seg flere faktorer. Aldringsprosessen fører med seg visse fysiske endringer, som det kan være vanskelig å forstå fullt ut for en utenforstående. Forskeren er i tidlig 20-årene, og har aldri opplevd grå stær, sløret syn, svake hofter eller dårlig balanse. Det er ikke tungt å reise seg fra stolen, leddene er ikke stive om morgenen, og det er ikke vanskelig å følge en normal samtale til tross for bakgrunnsstøy. Forskers fysiske virkelighet er ulik informantenes, og denne virkeligheten kan sannsynligvis påvirke informantenes tilnærming til produkter på en måte som det er vanskelig for forskeren å forstå omfanget av.

En normal sosiologisk forståelse, er at mennesket er et produkt av samfunnet (og omvendt) (Israel, 1973, s. 29). Dette innebærer at samfunnet og samtiden har en påvirkning på menneskets personlighet, tankeliv og tilnærming til verden. Dermed kan det tenkes at et menneske født på 1940-tallet har et iboende tankesett som vanskelig kan sammenliknes med et menneske født på 1990-tallet. Deler av produktfokus i denne oppgaven dreier seg om teknologiske produkter. Hvor omfattende er forskjellene på de som er født før og de som er født i den digitale revolusjonen? Unge brukere kan ha en tendens til å bruke teknologiske produkter som en forlengelse av seg selv. Den digitale revolusjonen startet tidlig i 1980-årene, og pågår fortsatt i dag. Bruken av datamaskiner for hjemmebruk eskalerte fra 1980-årene, og det samme gjorde Internettbruken i kjølvannet av Word Wide Webs lansering tidlig på 1990-tallet. Telefonen brukte 40 år på å få like mange brukere som Internett fikk på tre (Frederiksen, 2004, s. 2). Det kan tenkes at det vil utgjøre en forskjell å være født inn i den digitale virkelighet, fremfor å følge utviklingen fra voksen alder. Hvilken aldersgruppe er i posisjon til å definere hva som er riktig produktbruk? Disse aspektene vanskeliggjør å avdekke eventuelle utfordringer knyttet til teknologiske produkter blant eldre for en ung

forsker. Denne faktoren forsterkes ved at forskers utdanningsbakgrunn er IKT- og produktrettet.

Forskers teknologiske forforståelse, samt manglende førstehåndserfaring med eldres fysiske hverdag, kan være faktorer som preger tolkningen og analysen av datamaterialet. Forsker var bevisst på dette forholdet også før oppstart av datainnsamlingen, men faktorene er ikke noe man umiddelbart får eliminert. Dermed vil de kunne være potensielt innvirkende til å svekke prosjektets reliabilitet. En forsker i en annen aldersgruppe, med en annen utdanningsbakgrunn eller med en annen produktinteresse, kunne hatt en annen tilnærming til definisjonen på problembasert produktbruk. Samtidig ville en annen forsker potensielt kunne generert andre svar og reaksjoner fra de samme informantene. Denne oppgavens presentasjon av virkeligheten utelukker heller ikke andre virkeligheters eksistens, og en annen forsker kunne potensielt oppfattet og beskrevet de identiske forholdene på en annen måte.

Reliabiliteten i dette prosjektet har blitt bevart gjennom at oppgaven beskriver hvordan informasjonen har blitt innhentet, samt endringene som har oppstått underveis. Transparens er et virkemiddel for å oppnå reliabilitet (Tjora, 2013, s. 216). God formidling og beskrivelse av valg som er tatt underveis, samt en gjennomgående systematikk i form av metoder som SDI og dataverktøy som CAQCAS, er knyttet til prosjektets *transparens*. Det at informantenes uttalelser rundt generelle temaer har stor grad av samsvar (se kapittel 4.2), bidrar også til å bevare prosjektets reliabilitet.

3.5.2 Validitet

Validitet beskriver «i hvilken grad man ut fra resultatene av et forsøk eller en studie kan trekke gyldige slutninger om det man har satt seg som formål å undersøke» (Braut, 2009). Én betingelse for økt validitet, er god reliabilitet. En annen betingelse er *kommunikativ gyldighet*. Dette vil i praksis si graden av bruk av allerede eksisterende forskning og faglitteratur omhandlende valgt forskningsemne. Validiteten kan også styrkes ved å inkludere omstendelige beskrivelser av hvordan forskningen er praktisert, og på hvilket grunnlag ulike valg er tatt (Tjora, 2013, s. 206-207).

Gjennom prosjektet har det blitt brukt mange ulike kilder for å danne et mest mulig nøytralt og korrekt bilde av forskningen. Under utføringen og ved tolkningen av intervjuene, har forsker hele tiden vært en bevisst egen forforståelse og andre påvirkende faktorer. Dette er nærmere beskrevet under kapittel 3.5.1.

Gjennom prosjektet har teoritilnærmingen stort sett vært deduktiv – altså gikk det fra det allmenne til det konkrete. Forskningsdata ble samlet inn induktivt ved bruk av semistrukturerte intervjuer. Gjennom oppgaven er det detaljerte beskrivelser og tolkninger av utvalg og utført arbeid, samt detaljerte refleksjoner rundt sannsynlige og potensielle svakheter ved undersøkelsen. Grunnlaget for valgt forskningsmetode er redegjort for i kapittel 3.1, mens planleggingen av intervjuene er beskrevet i kapittel 3.2. Kapittel 3.3 presenterer utføringen av forskningen, resultatene er gjengitt i kapittel 4 og analysert, tolket og diskutert i kapittel 5. Forskningsdataene ble analysert induktivt etter SDI-metoden, og med delvis bruk av CAQCAS-verktøy. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 3.4.2.

To reaksjoner man bør være bevisst på under utføring av dybdeintervjuer er *forskereffekt* og *selvpresentasjon*. Forskereffekt innebærer påvirkning fra forsker, som resulterer i at forskerobjektet snakker intervjueren «etter munnen», og trer inn i en misforstått forventet rolle basert på sosiale normer. Dette er typisk i observasjonsstudier, men kan også oppstå i intervjusituasjoner (Tjora, 2013, s. 86). I sin bok om daglig rollespill, presenterer Goffman (1992, s. 37-38) begrepet «selvpresentasjon» som å fremstille seg selv og sine omgivelser i et heldig lys – man danner en fasade, ofte ubevisst.

Forsker får ikke tatt utgangspunkt i en annen empiri enn den som ble formidlet av informantene, og det er dermed vanskelig å avgjøre hvorvidt det var tilfeller av forskereffekt under prosjektets intervjuer. Tjora (2013, s. 117-119) omtaler selvpresentasjon som å ligge implisitt i intervjuets natur. Dette fører til at man aldri kan være sikker på hvorvidt empirien representerer virkeligheten. Det var sannsynligvis forekomst av noe selvpresentasjon i løpet av undersøkelsen. Ved flere tilfeller ble det først påstått at det ikke fantes et eneste problem med verken produktomgivelser eller helse, før det senere kom frem at dette ikke stemte fullstendig. På den ene siden førte det til minket validitet, men samtidig avdekket det hvordan informantene omtaler sin egen situasjon og hverdag utad, som i seg selv er et interessant poeng.

3.5.3 Generaliserbarhet

Målet med SDI-metoden er *konseptuell generalisering*. Andre former for generalisering kan blant annet være *naturalistisk generalisering* og *moderat generalisering*. Naturalistisk generalisering overlater til leseren å avgjøre hva som kan generaliseres, mens moderat generalisering forklarer generaliseringsgrunnlaget mer eksplisitt. Konseptuell generalisering

innebærer at det utvikles for eksempel konsepter, typologier eller teorier som kan nyttiggjøres utover prosjektets egen empiri (Tjora, 2013, s. 208-209).

Dette prosjektets omfang er meget begrenset, som en masteroppgave gående over ett semester for én student. Å la elleve informanter boende i Trondheim danne et grunnlag for en generell oppfatning av Norges eldrebefolkning vil være uholdbart. Disse elleve informantene ble i tillegg rekruttert gjennom én kanal, og også i all hovedsak gjennom et enkeltarrangement. Informantgruppens gjennomsnittsalder holdt seg på forholdsvis unge 74,55 år, og var ujevnt fordelt over åtte kvinner og tre menn. Gruppens hovedandel var aktive innenfor frivillig arbeid, og de fleste mestret i stor grad sin egen livssituasjon. Gruppens størrelse og ensformighet begrenser generalisering i form av direkte overføring til resten av landets befolkning i samme aldersgruppe.

Det ble avdekket en del generelle tanker som kan tenkes å gjelde utover informantgruppens omfang. Dette gjelder i all hovedsak tanker om kollektive forhold, som samfunnet i sin helhet, tanker som var tilbakevendende på tvers av informantgruppen. Utvalgets snevre rekrutteringskanal øker dog sannsynligheten for felles samlingsplattformer innad i gruppen. Dermed kan det ikke sies for sikkert om disse tankene var tilbakevendende fordi dette er generelle holdninger blant eldre i Norge, eller om dette gjelder en eksplisitt sosial krets disse enkeltinformantene er en del av.

Tross et begrenset utvalg, antas det at oppgaven likevel kan si noe om deler av eldres tilnærming til produkter i Norge i dag. Studiens resultater byr på aspekter som kan brukes utover prosjektets empiri, for eksempel som et utgangspunkt eller som en inspirasjon til mer dyptgående studier. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 7.3.

3.5.4 Refleksivitet

For å kunne skape en korrekt ramme rundt datatolkning i et forskningsprosjekt, er det nødvendig å gjøre rede for hvordan tolkningene er et produkt av forskers egen virkelighetsoppfattelse (Tjora, 2013, s. 217). Denne oppgavens tolkning bærer antakeligvis preg av forskers alder, utdanningsbakgrunn og interesseområde, som alle utfordrer forskers evne til å kunne forstå verden fra informantenes ståsted. Det er redegjort for alderens eventuelle påvirkning under kapittel 3.5.1.

Samtidig skaper forskers utdanningsbakgrunn og interesseområde innen ingeniørfaglig og teknologisk felt en virkelighetstilnærming som kan påvirke tolkningen av både informantenes svar og prosjektets resultater. Ved å være født inn i den digitale revolusjonen og ta en

mastergrad i IKT, er det vanskelig å normalisere fremmedgjøring av teknologiske produkter. Ved å studere produktutvikling er det vanskelig å normalisere et ubevisst forhold til produktbruk. Samtidig er det vanskelig å forstå at noen kan ha et blindt forhold til produkters brukervennlighet eller mangel av sådan, samt enkeltbrukerens rett til å mene noe om dette. En annen mulig påvirkningsfaktor kunne vært språk – i og med at en hovedandel av informantene snakket trøndersk, mens forskeren er fra Østfold. Dette betraktes likevel ikke som en påvirkende faktor, da forskers fem år i Trondheim ansees som tilstrekkelig for en språkforståelse god nok for denne undersøkelsen.

3.5.5 Ethiske vurderinger

Ethiske vurderinger er nødvendig både ved planlegging av studiet, under selve forskningen og ved presentasjon av materialet (Tjora, 2013, s. 159 og 199). Innledningsvis i planleggingen av studiet ble det avgjort etiske hensyn, i forbindelse med søkeprosessen til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Her ble det oppgitt at undersøkelsen blant annet ville innebære innsamling av helseforhold, samt hvordan prosedyrene skulle være i forhold til informasjonssikkerhet. Allerede her ble det avgjort at personidentifiserende opplysninger skulle erstattes med koblingsnøkler (se innledende kapittel «Definisjoner og ordforklaringer»). I feltnotatene var det kun bruk av koblingsnøkkel ved refereringer, og det samme gjelder renskrivningene i etterkant. En mulig anonymiseringsmetode er å gjengi sitater på enten bokmål eller nynorsk, og dermed gå vekk fra det muntlige språket uttalelsen ble formidlet med. Sitatene i denne oppgaven er gjengitt på bokmål, og sitatene vil heller ikke gjennom sitt innhold kunne gjøre anonymiseringen svakere stilt.

Innsamlingen av helseforhold foregikk indirekte gjennom dybdeintervjuet, men i all hovedsak gjennom Skjema B. I dybdeintervjuet var det informantene selv som eventuelt inkluderte helseopplysninger for å utdype svarene de avga, mens i Skjema B ble dette direkte forespurt. Ved utvelgelsen av helserelaterte punkter, ble det forsøkt å kun inkludere temaer som kunne knyttes direkte opp mot produktbruk, samtidig som det ble strebet etter temaer som ville oppleves som minst mulig følsomme å dele med en utenforstående. Dermed ble det unngått spørsmål relatert til for eksempel demens, oppfattelsesevne og språk.

Både i forkant, underveis og etter fullført intervju, var det fullt mulig for informantene å avbryte sin deltakelse, eller eventuelt å ikke besvare enkeltspørsmål. Dette ble angitt i informasjonen sendt til rekrutteringsansvarlig (se vedlegg C), samt gjengitt muntlig før oppstart av intervjuene. I tillegg til at man kunne velge å ikke besvare spørsmål, var det heller

ikke nødvendig å oppgi noen årsak til dette. Ingen av informantene benyttet seg av denne muligheten ved direkte avvisning, men noen svarte forholdsvis kortfattet på enkelte spørsmål. Det ble valgt å se an disse situasjonene. Det varierte hvorvidt kortfattetheten ble tolket som usikkerhet rundt spørsmålet, eller vegring for å svare. Hvis det ble tolket som sistnevnte, ble dette ansett som et forsøk på å benytte reserveringsmuligheten som var gitt, og det ble dermed ikke gravd mer rundt gjeldende spørsmål eller tema.

Det var innledningsvis ønsket å utføre undersøkelsen ved hjelp av observasjonsorienterte forskningsmetoder. Det ble fryktet at dette kunne skape en usikkerhet hos informantene. Kombinert med pragmatiske hensyn, rekrutteringsvanskeligheter og etiske vurderinger, ble dette metodefokusert gått vekk fra. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 3.1.2.

Andre faktorer som inngikk i den etiske vurderingen, var tidsbruk og det faktum at intervjuene ble utført i informantenes private hjem. Forsker hadde et gjennomgående ønske om å være til minst mulig belastning for informantene, og forsøkte å unngå overtramp av gjestfriheten og tiden som var tilbudt. Ved å opplyse om intervjuets løp både på forhånd og underveis i intervjuet, kunne informantene selv ta dette i betraktning hvis de ønsket å snakke om digresjoner. Dessuten ble det forsøkt å skape en mest mulig avslappet samtale ved å la informantene avspore, samtidig som forsker forsøkte å ha en tidsbevisst tilnærming til avsporingen, i tilfelle informantene ikke hadde det selv.

I visse situasjoner var det vanskelig å skille mellom rollen som «intervjuer» og «medmenneske». I enkelte av intervjuene ble det opparbeidet nevneverdig tillit, som førte til at informantene delte traumatiske personlige opplevelser og mørke personlige tanker. Årsaken til fortroligheten var antakeligvis informantenes oppfatning av intervjuet som en mulighet til å lufte sine innerste tanker til en som var interessert og i en lyttende posisjon. Til tross for at tilliten var smigrende, stilte denne formen for avsporing forskerrollen i en gråson. Forsker ønsket ikke å strekke tillitsforholdet unødige ved å oppfordre til utdypninger, samtidig som det ble prøvd å unngå å fornærme informanten ved å være avvisende eller skifte tema for å tydelig markere at dette var en irrelevant avsporing. Disse personlige historiene er ikke inkludert i oppgaven, og heller ikke i feltnotatene, da de ble oppfattet som fortrolig delt til forsker som menneskelig individ, og ikke til forskerutgaven av individet. Pennen ble tydelig stoppet for å ikke overtrampe tilliten, og forsker gikk over i rollen som lyttende medmenneske. Informanten fikk snakke mest mulig fritt, og det ble unnlatt å komme med oppfølgingsspørsmål, selv der det i en normal mellommenneskelig dialog ville vært naturlig. Informanten fikk selv avgjøre detaljnivået og varigheten av fortellingene. Da informanten selv

avsluttet samtaleemnet, forsøkte forsker å velge det spørsmålet fra intervjuguiden som ville gi en mest mulig naturlig overgang. Deretter ble pennen tatt opp igjen, og forsker trådte tilbake i rollen som intervjuer.

En konkret etisk vurdering som ble tatt, var datainnsamlingen knyttet til besøk 4. Som tidligere beskrevet under kapittel 3.3.3 og kapittel 3.3.4, forløp dette besøket seg noe annerledes enn de øvrige besøkene. 4K65 sin situasjon er noe annerledes enn de andre informantenes, og særlig gjelder dette hennes nedsatte synsevne. Forsker merket hvordan visuelle kommunikasjonsmidler, som å ta opp pennen, bla opp notatboken eller å kikke i intervjuguiden, ble overflødig. Dette, i kombinasjon med informantens formidlingsbehov, førte til at «intervjuet» aldri ble startet. I kapittel 3.3.3 blir det nevnt at informantene virket til å ha en variert forventning til hva besøket ville innebære, alt fra en samtale til en typisk «spørsmål og svar»-situasjon. 4K65 virket ikke til å ha forventet noen intervjustørsmål overhodet, og hun tok tidlig styringen i samtalen. Det var vanskelig å slippe til, og informanten virket til å ha et behov for å få muligheten til å formidle tankene sine til en som hadde tid og lyst til å lytte. 4K65 formidlet mye av interesse og relevans, og av den grunn valgte forsker å la henne takle situasjonen på måten hun selv foretrakk. Noen av spørsmålene fra intervjuguiden ble stilt, men stort sett kun de som passet naturlig inn i samtalen. Alle intervjuguidens nøkkelspørsmål ble enten direkte eller indirekte besvart i løpet av besøket. De helserelaterte spørsmålene i Skjema B ble aldri stilt fra forsker, og bare indirekte besvart av informanten. Det var mye snakk om 4K65 sin helse gjennom hele besøket, da hennes synssvekkelse er en følge av diagnosen cerebral parese. Dette har preget hele informantens liv, og var et personlig og sårt tema. Dermed ble det avgjort at informanten ikke skulle utsettes for å kvantifisere sin egen helse. Dette har også ført til manglende svar tilhørende besøk 4 i denne delen av Skjema B, se kapittel 4.1.2.

4 Resultater

I dette kapittelet vil resultatene fra intervjuene bli presentert, slik at leseren får mest mulig innblikk i forskningens funn. Ved dette ønskes det å gi leseren mulighet til å bedømme tolkningene gjort i kapittel 5 med mest mulig innsikt. Innledningsvis var det ønsket å identifisere, kategorisere og rangere produktsegmenter etter hvilken grad de truer de eldres evne til å være hjemmeboende. Disse resultatene var ønsket gjennom en studie av eldres bosituasjon hjemme. Undersøkelsen innbefattet elleve informanter fordelt over ni besøk. Hvert besøk bestod av et innledende kvantitativt skjema, en hoveddel bestående av et dybdeintervju, og en avslutning som innebar enda et kvantitativt skjema.

Resultatene fra de kvantitative skjemaene er gjengitt i dette kapittelet i form av diagrammer og tabeller, og bidrar til å gi leseren riktigst mulig empirisk kontekst. Det var et opprinnelig håp at studiens utfall skulle innebære en avdekking av utfordringer knyttet til tilbakevendende produktsegmenter, som deretter kunne delvis generaliseres, og videre brukes som et ledd i en kartleggingsprosess. Utfallet av undersøkelsen viste seg å bli mindre konkret enn først antatt. Det finnes flere mulige årsaker til dette, og noen av dem er presentert i kapittel 5.3.1. Enkelte produktrelaterte utfordringer er blitt avdekket på individuell basis. Disse vil bli presentert i dette kapittelet, men ikke kategorisert og rangert etter hvilken grad de truer eldres evne til å være hjemmeboende. Utfordringene er sjelden gjentakende, og det kan dermed ikke generaliseres over gruppens produktrelaterte utfordringer. Dette vanskeliggjør en sammenlikning og eventuell rangering av de forskjellige utfordringene opp mot hverandre.

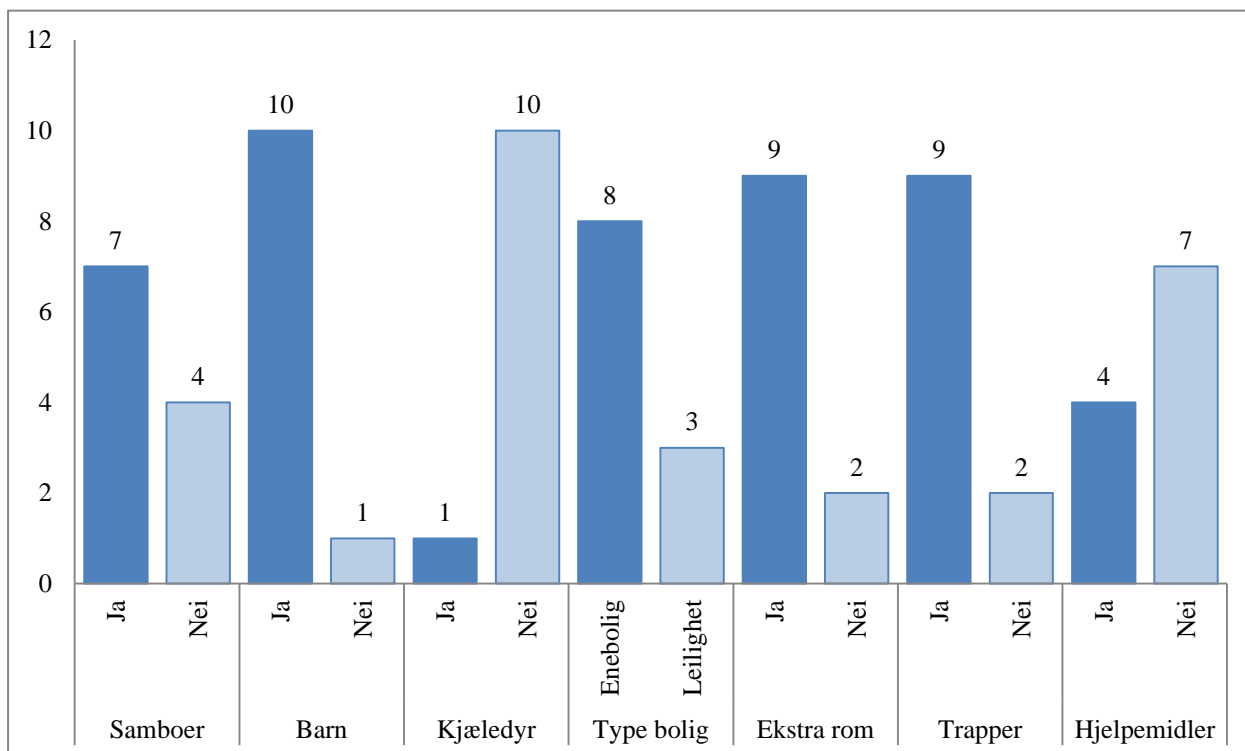
Begge skjemaene og intervjuguidene, samt definisjonslisten tilhørende Skjema B, som ble brukt gjennom undersøkelsen, er å finne i vedlegg A og B. Skjemaene, intervjuguidene og definisjonslisten er nærmere forklart i kapittel 3.2.4, og endringene som skiller intervjuguidene er gjort rede for i kapittel 3.3.2.

4.1 Resultater fra de kvantitative skjemaene

Besøkene ble innledet og avrundet med to forskjellige kvantitative skjemaer: Skjema A og Skjema B. Skjema A består av generelle spørsmål knyttet opp mot informantopplysninger og generell informasjon om informantens bolig. Skjema B har en mer personlig tilnærming, og tok for seg deler av informantens helsetilstand, bruk av hjelp og grad av selvstendighet.

4.1.1 Skjema A

Alle resultatene som er registrert i Skjema A gjennom hele undersøkelsen er gjengitt i figur 4.1. Her blir resultatene vist i form av gruppen som helhet, mens det i tabell 4.1 er tatt hensyn til informantenes individuelle svar. I tabellen indikerer grønt kryss «ja», rød strek «nei», liten blå prikk «leilighet» og stor blå prikk «enebolig». Det er valgt å bruke symboler i tabellen for å lette lesbarheten av svarene.



Figur 4.1 Generell fremstilling av informant- og boligopplysninger.

Tabell 4.1 Individuell fremstilling av informant- og boligopplysninger. Grønt kryss indikerer «ja», rød strek indikerer «nei», liten blå prikk indikerer «leilighet», mens stor blå prikk indikerer «enebolig».

	<i>Informantopplysninger</i>			<i>Boligen generelt</i>			
	Samboer	Barn	Kjæledyr	Type bolig	Ekstra rom	Trapper	Hjelpemidler
9K77	×	×	×	●	×	×	×
8K72	×	×	—	●	×	×	—
7M79	×	×	—	●	×	×	—
7K73	×	×	—	●	×	×	—
6K67	×	×	—	●	×	—	—
5K79	—	×	—	●	×	×	×
4K65	—	—	—	●	—	—	×
3K74	—	×	—	●	—	×	—
2M82	—	×	—	●	×	×	×
1M79	×	×	—	●	×	×	—
1K73	×	×	—	●	×	×	—

I alle informantenes boliger var det enten én eller to beboere, sett bort fra eventuelle leietakere i deler av boligen. Dermed indikerer et «ja» i sjangeren «samboer» at boligen er bebodd av informanten og én ytterligere person. Dette var i alle tilfellene snakk om livspartner. Et «nei» i denne sjangeren indikerer at informanten bor alene. Informantgruppen består altså av fire

aleneboende og syv boende med partner. Et «ja» i kategorien «barn» eller «kjæledyr» indikerer at informanten har henholdsvis barn eller kjæledyr, mens «nei» betyr at informanten ikke har det. Ti av informantene har barn, én har ikke barn, én informant har kjæledyr og ti informanter har ingen kjæledyr.

Tre av undersøkelsens informanter bor i leiligheter, og alle disse er lokalisert i førsteetasje i forskjellige boligområder bestående av leilighetsboliger. Åtte av undersøkelsens informanter bor i enebolig, og fem av disse eneboligene er vertikalt delt i to. I alle tilfellene er hele boligen opprinnelig eller fortsatt eid av informantene. Sjangeren «ekstra rom» er inkludert for å antyde boligens størrelse. «Ekstra rom» antyder rom utover det forsker har regnet som standard: kjøkken, stue, bad og soverom, samt eventuelle ganger mellom disse. To av informantenes boliger er av en slik størrelse at boligen ikke rommet ekstra rom, mens ni av informantene bor i boliger inkludert rom som vaskerom, kjølerom eller diverse former for boder eller hobbyrom. Til tross for at flere av boligene kun er over ett plan, inneholder ni av boligene utvendige eller innvendige trapper eller trappetrinn i en eller annen form. To av boligene er helt uten trapper eller trappetrinn. Fire av boligene inneholder hjelpemidler i en eller annen form, mens syv av boligene ikke gjør det. Hjelpemidlene dreide seg om opphøyd toalett, toalettstøtter, dusjstol, håndtak ved dører, trykkgghetsalarm og komfyrvakt.

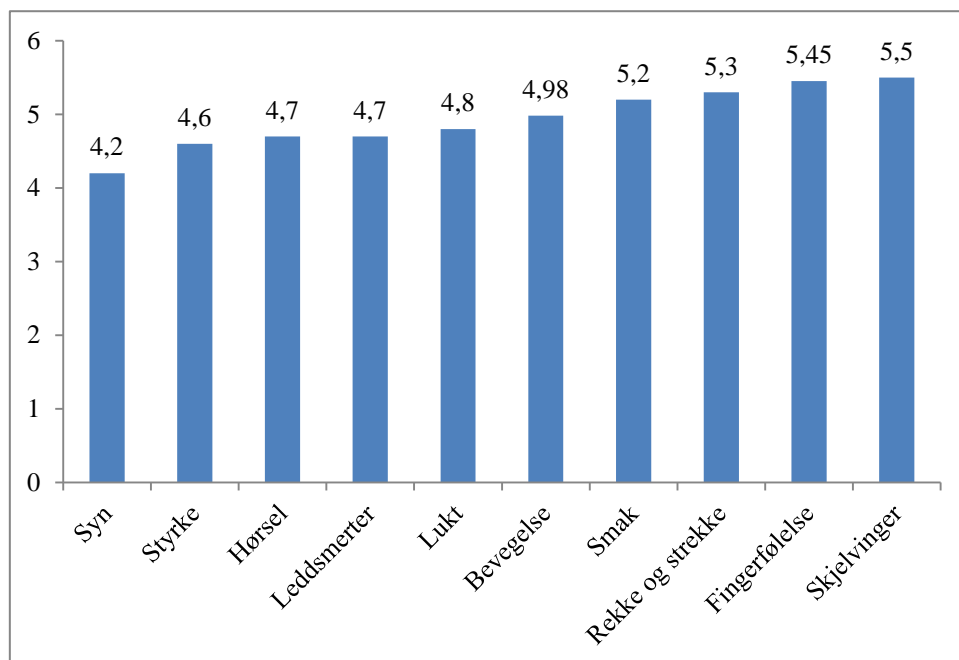
4.1.2 Skjema B

Alle de individuelle svarene som er registrert i Skjema B gjennom hele undersøkelsen, er gjengitt i tabell 4.2 og tabell 4.3. I tabell 4.3 indikerer grønt kryss «ja», gul sirkel indikerer «noe» og rød strek indikerer «nei». Figur 4.2 og figur 4.3 gjengir resultatene med hensyn til tema, uavhengig av enkeltinformantene.

Det er for øvrig viktig å påpeke at verdiene i figur 4.2 og tabell 4.2 kun er ment veiledende. Til tross for at hvert punkt ble supplert med konkrete definisjoner for hva det innebar å ligge lang til venstre (0) og lang til høyre (6) på skalaen, vil likevel informantens ærlighet og subjektive virkelighetsoppfattelse ha vært påvirkende på rangeringen. Blant annet valgte én av informantene å gi sitt eget syn verdi 6, til tross for at vedkommende brukte briller under hele intervjuet. Det ble innledningsvis forsøkt å påpeke at siden intervjueren selv er avhengig av linser og briller, ville hun ikke oppfylle definisjonen på verdi 6 tilhørende punktet «syn». Da informanten likevel ønsket å gå for en klokkeklar 6-er på skalaen, ble dette registrert i likhet med de andre subjektive rangeringene fra informantene for øvrig. Til tross for at verdiene er relative, vil de kunne fungere som veiledende, da alle informantene fikk oppgitt samme

definisjoner. De vil for øvrig være et bilde av informantenes *egenvurdering* av sin egen helse, og ikke deres reelle, medisinske helsetilstand.

I figur 4.2 og tabell 4.2 er alle enkeltinformantenes svar gjengitt, bortsett fra 4K65 sine. Dette er fordi dette intervjuet ble utført noe annerledes enn de øvrige. Nærmere informasjon om dette er å finne i kapittel 3.3.3, kapittel 3.3.4 og kapittel 3.5.5. Forsker satt igjen med et inntrykk innenfor de fleste av kategoriene gjennom egne observasjoner og gjennom informantens historier, men ingen av helsekategoriene ble rangert av informanten. I og med at alle de andre verdiene oppgitt i tabell 4.2 og figur 4.2 er basert på informantenes egne subjektive rangeringer, vil ikke forskers inntrykk kunne kvalifisere til sammenliknbare verdier.



Figur 4.2 Gjennomsnittlige helseverdier sortert fra minst til størst, rangert fra 0-6. Verdiene er satt av informantene selv, og er deres egenvurdering av egen helsetilstand.

Tabell 4.2 Individuelle helseverdier rangert fra 0-6. Verdiene er satt av informantene selv, og er deres egenvurdering av egen helsetilstand.

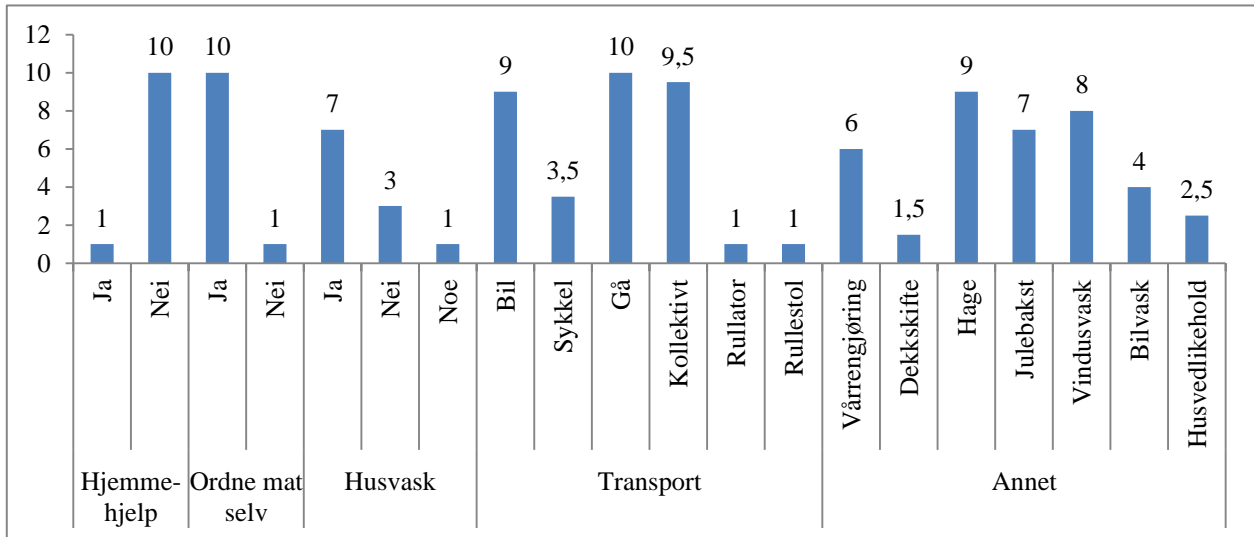
	1K 73	1M 79	2M 82	3K 74	4K 65	5K 79	6K 67	7K 73	7M 79	8K 72	9K 77
Syn	4	2	6	4	-	5	6	4	4	4	3
Styrke	3	5	6	4	-	5	5	4	4	4	6
Hørsel	4	3,5	4,5	6	-	4	6	5	4	5	5
Ledd- Smerter	3	6	6	3	-	4	6	4	5	4	6
Lukt	4	5	5	6	-	5	6	6	0	6	5
Bevegelse	4	3	4,8	6	-	4	4	6	6	6	6
Smak	4	5	5	6	-	5	6	6	4	6	5
Rekke og strekke	6	3	6	6	-	4	6	5	5	6	6
Fingerfølelse	4	6	6	5	-	6	6	4,5	5	6	6
Skjelvinger	5	4	5	6	-	6	6	6	5	6	6
Gjennomsnittsverdier	4,10	4,25	5,43	5,20	-	4,80	5,70	5,05	4,20	5,30	5,40

Gjennomsnittsverdiene ligger mellom 4,2 (syn) og 5,5 (skjelvinger), der 0 er minste mulige verdi, og 6 er høyeste mulige verdi. 6 vil alltid bety «friskest mulig», mens «0» indikerer det motsatte. Det ble kun registrert to tilfeller der informanten opplyste en verdi under 3, henholdsvis 1M79 sitt syn og 7M79 sin luktesans. 1M79 sitt syn var midlertidig nedsatt etter en mislykket operasjon, mens 7M79 mistet luktesansen tidlig i sitt sykdomsforløp med Parkinsons sykdom. Det er kun 7M79 som har satt forskjellig verdi på sin lukt- og smaksans, og dette utslaget vises i figur 4.2.

Av alle de 100 innsamlede verdiene fra 0 til 6, er gjennomsnittsverdien 4,9. Medianverdien er 5, og verdien 6 er typetall. Verdien 6 er oppgitt 41 ganger, verdien 5 er oppgitt 23 ganger, verdien 4 er oppgitt 27 ganger, verdien 3 er oppgitt 7 ganger, og både verdien 2 og verdien 0 er oppgitt 1 gang hver. Verdien 1 ble aldri oppgitt. 6K67 har høyest egenvurdert gjennomsnitt (5,7), mens 1K73 har lavest (4,1).

Tabell 4.3 Individuelle selvstendighetsopplysninger. Grønt kryss indikerer «ja», gul sirkel indikerer «noe» og rød strek indikerer «nei».

	1K 73	1M 79	2M 82	3K 74	4K 65	5K 79	6K 67	7K 73	7M 79	8K 72	9K 77
Hjemmehjelp	—	—	—	—	×	—	—	—	—	—	—
Ordne mat selv	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×
Husvask	×	—	×	×	—	○	×	×	—	×	×
Vår- rengjøring	×	—	×	×	—	—	×	—	—	×	×
Dekkskifte	—	—	○	×	—	—	—	—	—	—	—
Hage	×	×	×	×	—	—	×	×	×	×	×
Julebakst	×	—	—	×	—	×	×	×	—	×	×
Vindusvask	×	—	×	×	—	×	×	×	—	×	×
Bilvask	—	—	×	×	—	—	—	—	×	—	×
Hus- vedlikehold	—	○	×	—	—	—	—	—	×	—	—
Kjøre bil	×	×	×	×	—	×	—	×	×	×	×
Sykle	—	—	○	×	—	—	×	—	—	—	×
Gå til fots	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×
Kollektivt	×	○	×	×	—	×	×	×	×	×	×
Rullator	—	—	—	—	×	—	—	—	—	—	—
Rullestol	—	—	—	—	×	—	—	—	—	—	—



Figur 4.3 Gjennomsnittlige selvstendighetsopplysninger.

I tabell 4.3 og figur 4.3 er det oppgitt om informantene utfører enkelte utvalgte aktiviteter, som kan anses som ekstra anstrengende utover hverdagslig aktivitet. Her skal det sies at enkelte av aktivitetene er utført av informantenes partner, og et «nei» indikerer ikke nødvendigvis at informanten ikke er i stand til å utføre dette. En annen mulig årsak til at informanten oppga «nei» til tross for mulig fysisk mulighet, er at informanten ikke ønsket å utføre aktiviteten. Noen hadde for eksempel vaktmestere til å ta seg av husvedlikehold, hadde ikke hage eller bil, eller utførte ikke vårrengjøring eller julebakst fordi de ikke følte noe behov for det. Dermed må også disse verdiene leses som kun veiledende.

Visse verdier skiller seg likevel ut. 4K65 er den eneste informanten som ikke er i stand til å gå uten hjelpemidler, og også den eneste med hjemmehjelp. Hun får hjelp med alt som er oppgitt i skjemaet. 3K74 er den med flest «ja» i skjemaet. Hun bor for øvrig alene, og er den eneste av informantene som utelukkende skifter dekk på bilen sin selv. 7K73 og 7M79 bor sammen, og utfører sammenlagt like mange aktiviteter som 3K74. Foruten 4K65, så skiller 5K79 seg ut på manglende selvstendige aktiviteter. Hun lager mat, baker til jul og vasker vinduene sine, men bortsett fra det får hun hjelp til alt annet av skjemaets punkter. Det er barna hennes som tar seg av det meste av dette. 5K79 sin bolig er den eneste i undersøkelsen som ikke blir vasket av tilhørende informant (sett bort fra 4K65 sin), og hun er også den eneste som ikke steller i hagen. Det er generelt ytterst få som skifter dekk, vasker bil eller foretar vedlikehold av bolig. Dette blir enten løst ved hjelp av profesjonell eller familiær hjelp.

Av benyttede transportmuligheter, er 4K65 den eneste som ikke benytter kollektivtransport eller er i stand til å gå uten hjelpemidler. Det er få av informantene som sykler, og 6K67 er

den eneste som ikke kjører bil. Dette er fordi hun ikke har førerkort. Transportbruken er såpass jevn blant informantene at disse resultatene ikke vil bli tatt videre i analysen.

4.2 Dybdeintervjuer

Gjennom undersøkelsen ble det avdekket enkelte individuelle produktutfordringer. Disse blir gjengitt i tabell 4.4. Tabell 4.5 gjengir potensielle tiltak for økt sikkerhet i hjemmet. I tillegg ble mer generelle aspekter belyst, og disse er gjengitt i tabell 4.6.

Tabell 4.4 Konkrete, nåværende eller potensielle utfordringer belyst av informantene

Konkrete, nåværende eller potensielle utfordringer			
Produkt	Utfordring	Gjeldende evne	Informant
Skjorteknapper	Vanskelig å håndtere	Fingermotorikk	7M79
Mobiltelefon-taster	Vanskelig å forstå taktilt	Syn	4K65
Vaskemaskin	For mange valg/knapper/program	Teknologisk usikkerhet	2M82
Vaskemaskin	Mangel på ikke-visuell merking	Syn	4K65
Drikkemballasje	Mangel på ikke-visuell merking	Syn	4K65
Brusflaske og melkekartonger med skrukork	Vanskelig å åpne	Styrke i hender og fingre	9K77
Plastemballasje	Vanskelig å åpne	Styrke i hender og fingre/fingerfølsomhet	1K73, 4K65, 5K79, 6K67, 9K77
Negleklipper	Vanskelig å bruke på tær	Stivhet i hofte	3K74
DVD-spiller	Vanskelig å forstå	Teknologisk usikkerhet	3K74
TV	Uten volumskala	Hørsel	5K79
Kjøkkenskap	For høyt plassert	Rekke og strekke/balanse	7K73, 7M79, 9K77
Trygghetsalarm	Fjerning av fasttelefon	Teknologisk usikkerhet	4K65

Tabell 4.4 presenterer de aller mest konkrete produktutfordringene avdekket i undersøkelsen. Av disse er plastemballasje, som innpakning av diverse kjøttpålegg og ost, problemet med størst grad av gjentakelse. Fem av elleve informanter opplyste om at de har vanskeligheter med å åpne plastemballasje, i større eller mindre grad. Tre av informantene, hvor to er bosatt i samme bolig, nevnte at kjøkkenskapene var noe høyt plassert for et ideelt bruk i fremtiden. 4K65 belyste tre konkrete eksempler på en generell utfordring i samfunnet: produkter som

mangler merking for synshemmede. På vaskemaskinen hadde hun selv (ved hjelp av hjemmehjelp) satt på limknøtter ved programmene og knappene hun brukte oftest, slik at hun kunne være i stand til å bruke maskinen mest mulig selvstendig. Hun dro også konkrete utfordringer som Farris-flasker og melkekartonger/juicekartonger frem i lyset. For å kunne skille på de ulike fargene på de to Farris-flaskene hun hadde i kjøleskapet, hadde hun fått hjemmehjelpen til å sette en tape-bit på den ene korken. Et generelt problem for henne, var også å kunne skjelne mellom ulike drikker på kartong, slik som visse typer melk eller juice med skrukork. Flaske- og kartongutfordringene fører med seg selvstendighetsproblemer for 4K65 i hennes eget hjem, samt ved matinnkjøp. Hun opplyste om at matvarer stort sett ikke har punktskrift på emballasjen, og at hun dermed er avhengig av å kunne skjelne produktene fra hverandre på andre måter.

Tabell 4.5 Potensielle tiltak for økt sikkerhet i hjemmet, belyst av informantene

Potensielle tiltak for økt sikkerhet i hjemmet		
Tiltak	Ønsket løst utfordring	Informant
Kutte ut tepper og matter/innføre sklimatter	Unngå å skli	1K73, 8K72
Skli-tape på trappetrinn	Unngå å skli	8K72
Ha alt i «nå-høyde»	Få tak i gjenstander med minst mulig risiko	8K72, 9K77
Liten gardintrapp	Få tak i gjenstander med minst mulig risiko	8K72
Komfyrvakt	Brent mat/brann	2M82, 9K77
Rekkverk	Støtte i trapper eller ved dører	1K73, 2M82, 9K77

Tabell 4.5 tar for seg ulike tiltak for økt sikkerhet i hjemmet, foreslått av informantene selv under intervjuene. De fire øverste tiltakene hadde informantene blitt oppmerksomme på gjennom å delta på «Lyst på livet». «Lyst på livet» er et landsdekkende, helseforebyggende prosjekt som foregår på livskafeer, og innebærer et visst antall møter i året. I løpet av møtene bruker pensjonistene hverandre som kunnskapskilder til å fremme sin egen helse, og deltakerne får delt, mottatt og diskutert kunnskap og erfaringer gjennom sitt fellesskap (Nasjonalt kunnskapscenter for helsetjenesten, 2011). Som et generelt tiltak, sa 9K77 at det er viktig å tenke langsiktig rundt egen livssituasjon. Dermed er det viktig å orientere seg om hva som finnes av hjelpemidler, og hun foreslo å gjøre det i god tid før det er nødvendig å ta dem i bruk. Utvalget ytret delte meninger rundt bruken av trygghetsalarm og mobiltelefon for å øke

egen sikkerhet. 4K65 ytret stor bekymring for hva som ville skje med trygghetsalarmen hun går med rundt halsen når fasttelefoninettet stenges. 1K73 har gjennom «Lyst på livet» blitt oppmerksom på at man kan øke egen sikkerhet ved å alltid ha med seg mobiltelefonen sin, «sånn i tilfelle». 3K74 derimot, har generelt ingen tro på trygghetsalarm og mobiltelefon som sikkerhet. Hennes bekymring omhandler hvordan disse produktene kan være til hjelp hvis man blir bevisstløs.

Tabell 4.6 Generelle utfordringer belyst av informantene

Generelle utfordringer			
Utfordring	Forårsaket av	Potensielle tiltak	Informant
Frarøvet selvstendighet	Generell mangel på punktskrift og forståelse i samfunnet	Øke mengden punktskrift, skjerpe lovgivningen, innføre forståelse i skolen	4K65
Ensomhet og sosial isolasjon	Materialisme, selvopptatthet, teknologi, taushetsplikt, omgangskrets som faller bort, passivitet	Friere GPS-bruk, oppdra barn og barnebarn til å utøve omsorg, kartlegging fra helsevesenet, bedre oppfølging, telefontjeneste, ikke synke ned i stolen ved pensjonsalder	1K73, 1M79, 2M82, 3K74, 4K65, 5K79, 7K73, 7M79, 8K72, 9K77

Tabell 4.6 tar for seg to generelle aspekter som ble belyst i løpet av undersøkelsen. 4K65 belyste mange forbedringsområder i samfunnet, men utover de konkrete utfordringene nevnt i kapittel 4.1.2, ble mangelen på punktskrift og forståelse i samfunnet omtalt som et generelt problem. Ved å ikke kunne være garantert orienteringsmulighet gjennom punktskrift eller lignende på alle skilt og i alle heiser, føler 4K65 seg frarøvet en potensiell selvstendighet. Dermed er hun stort sett avhengig av andre for å kunne fungere i offentligheten. Hun føler i tillegg en mangel på forståelse fra hjelpen hun er tilbudt. Alle informantene, bortsett fra 6K67, nevnte ensomhet og sosial isolasjon som utfordringer for eldre i Norge i dag. Nærmere utredning rundt dette er å finne i kapittel 5.3.3.

5 Analyse, tolkning og diskusjon av undersøkelsen

I dette kapittelet blir resultatene fra kapittel 4 analysert, tolket, utdypet og diskutert. Resultatene fra de kvantitative skjemaene og svarene i dybdeintervjuene, blir brukt sammen på jakt etter trender og sammenhenger på tvers av informantgruppen. Det ble funnet lite gjentakende utfordringer knyttet til husholdningsprodukter, men desto mer data ble funnet knyttet til informantenes teknologiske tilnærming. Dermed vil det være et teknologisk produktfokus i arbeidet med å finne sammenhenger innad i informantgruppen.

5.1 Analyse av undersøkelsens utvalg

Ved å sette opp en matrise med potensiell relevant informasjon om hver enkelt deltaker, ble det forsøkt å finne eventuelle trender eller sammenhenger i empirien og informantenes svar. Gjennomsnittsverdiene fra tabell 4.2 ble brukt for å gi et veiledende bilde av hver enkelt informants oppfatning av egen helsetilstand. 4K65 er her utelatt av samme årsak som i kapittel 4.1.2. Fra tabell 4.3 ble de telt antall «ja» og «noe» for aktivitetene: ordne mat selv, husvask, vårrengjøring, dekkskifte, hage, julebakst, vindusvask, bilvask og husvedlikehold. «Ja» telte som 1 poeng, mens «noe» telte som 0,5. Dette var for å gi et veiledende bilde av den enkelte informants grad av selvstendighet rundt disse aktivitetene. For besøk 1 og 7, som begge bestod av par, ble disse aktivitetene poenggitt sammenlagt. Dette var fordi disse aktivitetene stort sett ble fordelt innad i parene, og at et «nei» på en aktivitet ikke nødvendigvis betød at vedkommende ikke ville utført aktiviteten hvis det ikke hadde vært for partneren.

Utover dette ble det satt opp en matrise for informantenes teknologiske interesse og bruk, samt tilnærming til å flytte ut av nåværende bolig. Matrisen kan finnes i vedlegg G. Kategoriene var basert på intervjuguiden, og tar for seg: teknologisk nysgjerrighet, bruk av teknologiske produkter, tilnærming til sosiale medier, foretrukket avisform (papir- eller nettavis), om vedkommende kunne vurdere å flytte på sikt og hva som eventuelt skulle til for at dette kunne skje. De tre øverste kategoriene ble rangert av forsker på en skala fra 1 til 6, hvor 1 var henholdsvis skeptisk/lite velutstyrt/negativ og 6 var henholdsvis nysgjerrig/velutstyrt/positiv. Disse kvantitative verdiene ble satt for å kunne gi forsker et veiledende bilde på enkeltinformantenes teknologiske tilnærming i forhold til hverandre. Verdiene ble til slutt summert.

I en ny matrise ble enkeltinformantene rangert etter de tre kategoriene: helse, selvstendighet og teknologisk tilnærming. Matrisen kan sees i tabell 5.1. Rangeringene er basert på tidligere utregnede, individuelle summer. Øverst på skalaen i de tre kolonnene er informantene med henholdsvis høyest «helseverdi», «selvstendighetsverdi» og «teknologisk tilnærming». Enkeltcellene i matrisen er farget etter aldersgruppene: -69 år, 70-75 år og 76- år (se tabell 5.2). Det er en egen kolonne hvor informantene er rangert fra yngst til eldst, for å kunne få et bilde av om de øvrige rangeringene kan være aldersbetinget. Siste kolonne er basert på totalsum av rangeringene fra de tre første. I tilfeller hvor enkeltinformanter har samme resultat innenfor samme kategori, er det blitt brukt skjønn og forskers subjektive helhetsinntrykk for å plassere den ene over/under de(n) andre. I tilfellene hvor informantene har samme alder, har de i «alder» -kolonnen blitt rangert i samme rekkefølge som i «sammenlagt» -kolonnen.

Tabell 5.1 Utvalgsanalyse

	Alder			Helse			Selvstendighet			Teknologisk tilnærming			Sammenlagt		
1.	4K65		-	6K67			3K74			2M82			2M82		
2.	6K67			2M82			7K73			3K74			3K74		
3.	8K72			9K77			7M79			6K67			6K67		
4.	7K73			8K72			2M82			7M79			9K77		
5.	1K73			3K74			9K77			1K73			7K73		
6.	3K74			7K73			1K73			8K72			7M79		
7.	9K77			5K79			1M79			9K77			8K72		
8.	7M79			1M79			6K67			7K73			1K73		
9.	1M79			7M79			8K72			1M79			1M79		
10.	5K79			1K73			5K79			5K79			5K79		
11.	2M82			-	-	-	4K65			4K65			4K65		

Tabell 5.2 Fargekodeforklaring tilhørende tabell 5.1

Fargekodeforklaring	
	-69 år
	70-75 år
	76- år
Åpen for å flytte	Begge avistyper
Vurderer å flytte	Papiravis, noe nettavis
Skal ikke flytte	Kun papiravis

Tilknyttet hver enkeltinformant, er to tilhørende celler med ytterligere informasjon. Dette illustrerer informantens foretrukne avisform og tilnærming til å flytte ut av nåværende bolig, og er forklart nærmere i tabell 5.2. 4K65 er ikke vurdert opp mot avisbruk, da hun oppdaterer seg på nyheter ved å lytte til radio og TV. Samtlige av informantene ønsket i all hovedsak å bli boende i nåværende bolig, men tilnærmingen til, og kriteriene for, å flytte varierte. 2M82 sin tilnærming til å flytte ut av nåværende bolig er satt til «middels», til tross for at han oppgir at han uansett hva som skjer ikke skal havne på sykehjem. Dette valget er tatt fordi han gladelig flytter ut av boligen sin, men det avhenger av når det blir mulighet til å flytte inn i et såkalt «seniorkollektiv» i Trondheim. 7K73 og 7M79 vil helst ikke flytte, men innser at de kanskje vil bli nødt siden boligen ikke er handikapvennlig. Disse er også plassert under «vurderer å flytte».

5.2 Tolkning av utvalgsanalysen

For å finne potensielle trender og sammenhenger i undersøkelsens utvalg, blir det analyserte materialet i følgende seksjon tolket opp mot ulike faktorer.

5.2.1 Utvalgsanalyse: alder

Både 1M79 og 5K79 holder seg innenfor en rangering mellom 7. og 11. gjennom hele matrisen. Dette innebærer samtidig at de er de eneste som er innenfor sin aldersgruppes rangeringsområde i samtlige kategorier. I tillegg ender 2M82 i motsatt ende av skalaen hvis man sammenligner aldersrangeringen og den sammenlagte rangeringen. Det samme gjelder 4K65, men siden hennes resultater uansett ikke kun er aldersbetingede, utelates hun fra den aldersbetingede analysen. Sammenlagt er det innenfor kategorien «helse» at flest informanter holder seg innenfor den respektive aldersgruppens rangeringsområde. Tatt i betraktning at

aldringsprosessen fører med seg naturlige helsereduksjoner, vil man kunne forvente en viss nedgang i helse ved økende alder. At denne trenden også skimtes i tabell 5.1, verifiserer informantenes evne til å kvantifisere egen helsetilstand.

Ved å inkludere muligheten for å kunne være én plass utenfor sin respektive aldersgruppes rangeringsområde, vil kategorien «teknologisk tilnærming» stille like sterkt som «helse» i forhold til alder. Den teknologiske tilnærmingen i denne informantgruppen kan se ut til å være noe preget av alder, men først og fremst være individuell. En av faktorene for «teknologisk tilnærming» var teknologisk nysgjerrighet, som igjen antakeligvis ofte er medvirkende for utslaget på de øvrige faktorene: bruk av teknologiske produkter og forhold til sosiale medier. I og med at «nysgjerrighet» er knyttet opp mot individuell personlighet, vil ikke en individuell variasjon uavhengig av alder i denne kategorien virke unaturlig.

Når det kommer til «selvstendighet», virker ikke dette til å være spesielt preget av informantenes alder. Som forklart i kapittel 4.1.2, kan de varierende forholdene rundt verdiene i denne kategorien, gjøre dem noe vanskelig å sammenlikne. Eksempelvis havner både 6K67 og 8K72 forholdsvis langt ned på listen. Det er usikkert hvorvidt deres antall «nei» ved besvarelse av Skjema B gir et korrekt virkelighetsbilde, eller om de ville utført mange av aktivitetene selv hvis de bodde alene. «Selvstendighet» ser uansett ikke ut til å avhenge direkte av om informantene bor alene eller med en partner. 2M82, 3K74, 4K65 og 5K79 bor alle alene, og disse informantene er fordelt jevnt utover rangeringen innen «selvstendighet». Heller ikke innad i denne gruppen ser det ut til å kunne knyttes noen sammenheng opp mot alder.

Informantene som i størst mulig grad sa seg åpne for å flytte ut av nåværende bolig (grønn), er forholdsvis jevnt fordelt mellom aldersgruppene. Det samme gjelder de som i størst grad ville unngå dette (rød), og også til en viss grad de som lå midt imellom (oransje). Heller ikke foretrukket avisform ser ut til å variere direkte med alderen.

5.2.2 Utvalgsanalyse: foretrukket avisform og holdning til å flytte

Foretrukket avisform, hvor alternativene er papiravis og nettavis, kan tenkes å kunne knyttes opp mot en persons teknologiske tilnærming. Dette ser ut til å stemme forholdsvis bra i tabell 5.1, men unntak av 5K79, som opplyste om at hun kunne kikke litt på nettaviser en gang i blant. Også tilnærmingen til å flytte ut av nåværende bolig ser ut til å være større blant informantene øverst i «teknologisk tilnærming»-skalaen. Her er både 5K79 og 4K65 unntak, til tross for at de begge bor i handikapeiligheter per dags dato. 5K79 fortalte at hun har et

avslappet forhold til eldreheim siden hun selv har jobbet innanfor helsetjeneste. 4K65 er åpen for å flytte når det ikke er trygt at hun er heimeboende.

Verken «helse» - eller «selvstendighet» -kolonnene ser ut til å påvirke verken foretrukket avisform eller tilnærming til å flytte, i spesiell grad. I kolonnen for de sammenlagte rangeringene, er det de tre øverste og to nederste informantene som er mest åpne for både nettaviser og å flytte ut av nåværende bolig.

5.2.3 Utvalgsanalyse: helse, selvstendighet og teknologisk tilnærming

For å undersøke variasjonene mellom kategoriene «helse», «selvstendighet» og «teknologisk tilnærming», har differansene mellom informantenes rangeringer innan de forskjellige kategoriene blitt regnet ut (tabell 5.1).

Tabell 5.3 Differanser mellom ulike rangeringer hos enkeltinformantene

Informant	Helse/ selvstendighet	Selvstendighet/ teknologisk tilnærming	Helse/ teknologisk tilnærming	Sum
4K65	0	0	0	0
6K67	7	5	2	14
8K72	5	3	2	10
1K73	4	1	5	10
7K73	4	6	2	12
3K74	4	1	3	8
9K77	2	2	4	8
1M79	1	2	1	4
7M79	6	1	5	12
5K79	3	0	3	6
8M82	2	3	1	6
Sum	38	24	28	

Det kommer frem i tabell 5.3 at det er størst variasjon mellom informantenes rangering under «helse» og «selvstendighet», og minst mellom «selvstendighet» og «teknologisk tilnærming». Altså vil det for denne informantgruppen være minst sammenheng mellom enkeltinformantens selvpoppfattede helse og utføring av aktivitetene listet opp i Skjema B. Enkelte av informantene utfører aktivitetene i Skjema B på tross av dårlig helse, mens andre

utfører færre av aktivitetene, til tross for god helse. Dette kan tyde på at aktivitetene i skjemaet kan utføres uavhengig av helsepunktene i samme skjema. Utføringen av aktivitetene ser derimot til å være knyttet tettere opp mot informantenes teknologiske tilnærming generert fra dybdeintervjuene. Forholdet «helse» / «teknologisk tilnærming» ligger tettere opp mot «selvstendighet» / «teknologisk tilnærming» enn «helse» / «selvstendighet». Både «selvstendighet» og «teknologisk tilnærming» kan tenkes å knyttes opp mot personlige egenskaper som nysgjerrighet og å være initiativrik. Både utføringen av aktivitetene, som i denne oppgaven resulterer i høy rangering i kategorien «selvstendighet», og informantenes «teknologiske tilnærming», som er basert på deres teknologiske nysgjerrighet, bruk av teknologiske produkter og tilnærming til sosiale medier, kan tyde på at informantene er initiativrike ved at de tar et aktivt grep i eget liv og samfunnets utvikling.

Det er 6K67 som har størst sammenlagt differanse mellom de ulike kategoriene. Hun har store differanseverdier i begge forholdene som inkluderer «selvstendighet». Som tidligere nevnt kan denne kategorien i hennes tilfelle være misledende, da det er usikkert hva som ville blitt utført av informanten hvis hun ikke hadde bodd med partneren. 4K65 har minst differanse, ved å være rangert nederst i begge kategoriene hun er med i.

5.2.4 Utvalgsanalyse tolket opp mot Skjema A

For å undersøke muligheten for sammenhenger mellom resultatene i tabell 5.1 og Skjema A, er tabell 5.1 og tabell 4.1 satt opp mot hverandre. Dette har åpnet opp for enkelte sammenhenger. Tabellene er ikke sammenlignet opp mot forekomst av barn eller kjæledyr, da forekomsten av dette er for lite representert til å være sammenlignbare opp mot andre forhold. Det har heller ikke blitt funnet noen sammenhenger mellom forekomst av ekstra rom og resultatene i tabell 5.1.

2M82, 3K74, 4K65 og 5K79 er de eneste informantene som er aleneboende. 3K74 og 4K65 er dessuten sammen med 6K67 de eneste av informantene som bor i leilighet, og 4K65 og 6K67 er de eneste informantene uten trapper i eller utenfor boligen. Gruppen 2M82, 3K74, 4K65, 5K79 og 6K67 er altså enten aleneboende, bor i leilighet og/eller har bolig uten trapper. De er samtidig de tre øverste og de to nederste i kategorien «teknologisk tilnærming» og den sammenlagte rangeringen i tabell 5.1. Hele denne gruppen åpner for å flytte ut av nåværende bolig i fremtiden, og alle (bortsett fra 4K65) leser noe nettaviser. Denne delgruppen utgjør størsteparten av både nettavislesende og flyttevillige i den totale informantgruppen. Det kan tenkes at informantene som bor i leilighet er mer flyttevillige, fordi de alle tre allerede har

flyttet til leilighet istedenfor enebolig, ved å være bevisste på sine egne begrensninger eller begrensede behov. De to gjenværende aleneboende, 2M82 og 5K79, bor begge i enebolig, og har begge blitt aleneboende i denne boligen i voksen alder, som følge av partners sykdom eller bortgang. Det kan tenkes at disse er mer innstilt på at de blir nødt til å flytte i fremtiden fordi eneboligene er et stort ansvar for én person. Forekomsten av flyttevillige informanter med boliger uten trapper kan være tilfeldig, men det kan også tenkes at de har en bevisst holdning til egen begrensning og en potensielt ufør fremtid. Nettavislesingen til hele delgruppen (bortsett fra 4K65) kan neppe forklares med forekomsten av trapper eller leiligheter. Høyst sannsynlig er avisformen knyttet tettere opp mot informantenes teknologiske tilnærming. Det eneste unntaket her er 5K79. En annen mulig faktor, er at de aleneboendes nettavisbruk kan være noe økonomisk betinget, da flere av informantene påpekte under samtalene at de synes papiraviser er blitt for dyre. Det kan tenkes at den noe trangere økonomiske situasjonen en aleneboende er i, kan føre til økt åpenhet overfor andre og billigere løsninger. Et unntak her er 6K67, som ikke er aleneboende. Hun er derimot veldig aktiv når det kommer til både teknologiske produkter og sosiale medier. Det skal også nevnes at flere av informantene knytter papiravisen veldig sterkt opp mot sin rutinemessige «morgenkos». Spesielt ble dette nevnt av informantene i parforhold, som omtalte avislesingen som en felles aktivitet i forbindelse med frokost. Disse uttalelsene åpner for at avislesingen for noen er en mer sammensatt aktivitet enn kun å bli oppdatert på nyheter, og papirutgaven blir foretrukket som en del av en godt innarbeidet vane gjennom mange år. Det skal heller ikke utelukkes at fordelingen innenfor foretrukket avisform rett og slett er basert på smak og behag.

Ved å sammenlikne foretrukket avisform opp mot informantenes oppfatning av eget syn (tabell 4.2), kan det anes en sammenheng. Ved å gå bort fra 4K65, kan den gjenværende gruppen på ti informanter deles i tre. Fem informanter oppgir at de kun leser papiraviser, tre informanter åpner for noe bruk av nettaviser, mens to informanter sidestiller avistypene. Ved å dele gruppen i to, én del helt uten nettavisbruk og én del med noe eller mer, består delene av henholdsvis fem informanter i hver. Gjennomsnittsverdiene for syn for informantene uten bruk av nettaviser, på en skala mellom 0 og 6, er 3,4. Gruppen som åpner for minimum noe nettavisbruk, har en tilsvarende gjennomsnittsverdi på 5,0. Denne forskjellen er påfallende, men det kan ikke utelukkes at det er snakk om tilfeldigheter. Det er mange som kan oppleve plager med synet ved langvarig arbeid ved dataskjerm. I 2006 fastslo Arbeidstilsynet likevel at det ikke har blitt påvist noen form for sykdom eller varige skader i synsapparatet forårsaket

av lesing fra dataskjerm (Arbeidstilsynet, 2006, s. 21). Magne Helland, forsker ved Institutt for optometri og synsvitenskap på Høgskolen i Buskerud, uttalte i 2013 at det i dag forskes mye på dataskjermers påvirkning på synet (Nordahl, 2013). Funn fra forskning antyder at tekst lest på papir gir en bedre forståelse enn på skjerm (Christensen, 2013). Hvorvidt informantenes foretrukne avisform er forårsaket av syn, bevisst holdning til hva som subjektivt anses som mest lettlest, teknologisk tilnærming eller enkelt og greit individuell variasjon, er vanskelig å fastslå i dette tilfellet.

Sammenligningen av tabell 5.1 og tabell 4.1 viser også at av de fire informantene som oppgir at boligen inneholder noen hjelpemidler, er tre i den eldste aldersgruppen i tabell 5.1. Den fjerde informanten er 4K65, som i aller høyeste grad er avhengig av hjelpemidlene. At forekomsten av hjelpemidler er aldersbetinget synes naturlig. At det likevel ikke er noen direkte sammenheng mellom hjelpemidler og kategorien «helse», kan tyde på at hjelpemidlene er anskaffet av andre årsaker enn helsepunktene i Skjema B. Både 2M82 og 9K77 opplyste om at hjelpemidlene var anskaffet på grunn av tidligere eller nåværende partner, mens 4K65 og 5K79 selv har bruk for hjelpemidlene i større eller mindre grad.

5.3 Diskusjon av undersøkelsens begrensninger og resultater

For å øke leserens mulighet til å tolke undersøkelsens resultater, blir det inkludert en redegjørelse for potensielle begrensninger knyttet til forsker/informant-forholdene. Det er også inkludert en utdypning og diskusjon av resultatene presentert i kapittel 4.

5.3.1 Begrensninger ved undersøkelsen

Enkelte faktorer knyttet til informantenes livsholdninger, samt følger av de enkelte forsker/informant-forholdene, kan potensielt ha ført til begrensninger ved studien.

5.3.1.1 Stolthet

Under utviklingen av intervjuguiden og de kvantitative skjemaene, ble det forsøkt å være mest mulig bevisst i forhold til muligheten for at informantenes stolthet kunne være en potensiell begrensning. Tillit ble ansett som et verktøy for å motvirke stolthet. Dermed ble Skjema B strategisk plassert til slutt i intervjuprosessen, mens det innledende Skjema A bestod av enkle kortsvarsspørsmål som fungerte som en lett oppvarming. Videre ble intervjuguiden innleder med videre oppvarming, som sakte men sikkert bygget seg opp til en refleksjonstopp, før refleksjonskravet igjen sank mot slutten av intervjuprosessen (se figur 3.1). Utover dette ble det tatt fortløpende avgjørelser for å begrense informantenes defensive stolthet mest mulig.

Disse avgjørelsene ble tatt med grunnlag i forskers magesfølelse og instinkt, og kan til en viss grad beskrives som en *omvendt forskereffekt* – at forskeren tilpasser seg informanten (Tjora, 2013, s. 87). Dette var også en følge av ydmykhet fra forskerens side, en bevissthet om den åpenbare mangelen på evne til fullstendig å forstå informantenes situasjon.

Forholdsvis tidlig under besøkene, var det naturlig at forsker presenterte seg og sitt prosjekt, og i denne forbindelsen var det også naturlig å redegjøre for utdannelsen studien er knyttet til. Hvis forskjellen i utdannelsesnivå mellom forsker og informant var utpreget, kunne forsker føle ubehag rundt eget utdannelsesnivå. I enkelte tilfeller følte det naturlig å bagatellisere utdannelsen, ved å eksempelvis velge tittelen «ingeniør» fremfor «sivilingeniør». Ved alle anledninger hvor utdannelsen ble forsøkt forklart i større grad av detalj, opplevde forsker en fornemmelse av at informanten ikke forstod hva som ble sagt. Til tross for forsøk på å gi lett forståelige beskrivelser, er studieprogrammet (Ingeniørvitenskap og IKT) forholdsvis nytt, og selve masteroppgaven er utelukkende knyttet opp mot spesialiseringen (Produktutvikling og materialer). Denne utradisjonelle, og tilsynelatende unaturlige, kombinasjonen, fører ikke nødvendigvis umiddelbart til en gjenkjennende forståelse for en utenforstående. Studieløpet kan antakeligvis ofte oppleves som kun en oppramsing av fremmedord uten naturlig sammenheng. Dette kunne potensielt skape usikkerhet og minket trygghet knyttet til forsker og forskerens rolle, og kunne dermed skape en unødvendig barriere i forsker/informantforholdet. Basert på tidligere erfaringer, var dette dermed noe som hovedsakelig ble ønsket unngått. Det ble likevel ofte etterspurt større detaljnivå rund utdannelsen, og forsker fikk inntrykk av å ha gitt informanten en følelse av å bli undervurdert intellektuelt ved at forskeren ikke utdypet utdannelsen ytterligere. Det kan potensielt ha dannet en «mur av stolthet».

Aldersforskjellen mellom forsker og informanter var også en potensiell stolthetsskapende faktor. Intervjueren innehar automatisk det autoritære ansvaret for å starte, styre og avslutte samtalen, og selve besøket er i det hele tatt et resultat av forskers initiativ. Hvorvidt dette autoritære forholdet opplevdes som ubalansert som følge av aldersforskjellen, er uvisst. Forskjellene i teknologisk tilnærming som er forbundet med forskers og informantenes generasjon, kan også ha påvirket besvarelsen av spørsmålene knyttet til informantenes teknologiske tilnærming. Det samme gjelder spørsmålene som dreier seg om helse. Disse kan potensielt ha blitt noe farget av et slør av stolthet, som følge av forskers aldersbetingede naturlig fysisk bedre form.

5.3.1.2 Positivitet

Informantenes generelle tilnærming til livet skulle vise seg å antakeligvis ha skapt en begrensning for undersøkelsens resultater. Det var en gjennomgående positivitet i informantgruppen, både til fortid, nåtid og fremtid. At undersøkelsen hadde fokus på å avdekke utfordringer, ble dermed en utfordring i seg selv. Det kunne virke som enkelte av informantenes positive livsholdning var utelukkende bevisst, og det var dermed vanskelig å få dem til å legge vekk denne holdningen for å kunne avgi nyanserte svar på enkelte av spørsmålene. Tilbakevendende svar var «alt fungerer veldig fint!» og «ingenting er noe problem». Hvis spørsmålene dermed ble forsøkt satt i et annet perspektiv, ved å knytte de potensielle utfordringene opp mot fremtiden eller andre bekjente av informanten, var typiske svar «nei, jeg kan ikke skjønne at det skal bli noe problem?» eller «nei, jeg kan ikke komme på noen potensielle utfordringer knyttet til det for noen?». Den positive livsholdningen virket til å ha eliminert alle evner til å fremstille enkelte ting i et noe negativt lys overfor en fremmed. Ofte ble disse spørsmålene avsluttet med at forsker kom med eksempler på produktutfordringer, for å sikre at den mangelfulle responsen ikke var en følge av misforståelse rundt hva som kunne defineres som «utfordring». I disse tilfellene var det tilbakevendende respons «det finnes jo hjelpemidler!». Det ble forsøkt å vektlegge at en aktivitet eller et produkt er utfordrende hvis man ser seg nødt til å benytte et hjelpemiddel for daglig bruk, men omfanget av dette virket ikke til å ha blitt forstått i alle tilfeller.

Med unntak av 4K65, var det på dette stadiet at utfordringene knyttet til matemballasje og åpning av skrukorker ble avdekket. Ved spørsmål om hvorvidt plastemballasje, for eksempel på ost eller kjøttpålegg, kunne føre med seg utfordringer, svarte 2M82: «Nei, jeg har da saks!». I tilfellene hvor informantene innrømte at de måtte ty til hjelpemidler for å hanske med produkter, er produktet registrert som utfordrende i tabell 4.4. Dette dreide seg altså om utvalgte produkter som ble foreslått av intervjuer. Undersøkelsen ikke gikk ut på å få bekreftet eller avkreftet en mengde med utvalgte utfordringer, men heller avdekke ukjente utfordringer. Det kan dermed være ytterligere produktutfordringer som ikke ble nevnt, fordi informanten og forskeren ikke hadde en felles forståelse av hva en produktutfordring innebærer.

5.3.1.3 Passivt forhold til eget produktbruk

Begrensningene som potensielt var et resultat av informantenes generelle positive holdning til omgivelsene, kan også ha vært en følge av et passivt forhold til eget produktbruk. Ved å studere produktutvikling, er det utfordrende for forsker å sette seg inn i et virkelighetsbilde

med ubevisst produktbruk. Det kan ha virket som at informantene tok utgangspunkt i at de som brukere skulle tilpasse seg etter produktene, fremfor å vurdere om produktene heller burde tilpasses brukeren. Dette kan ha ført til en tilnærming som resulterer i at informantene ikke har en utpreget evne til å oppdage eventuelle mangler eller forbedringsområder ved produkter. Denne holdningen kan også potensielt føre til mangel på drivkraft til å orientere seg om hvordan en kan gjøre sin egen livssituasjon mest mulig tilrettelagt. utfordringer og mangelfull brukervennlighet ved et produkt kan potensielt føre til mangelfull utnyttelse av produktet. Ved å være i stand til å avdekke dette, er det antakeligvis større sannsynlighet for at man orienterer seg om hvilke muligheter man har for å tilpasse produktarsenalet sitt etter egne individuelle behov. Dermed er man i større grad i stand til å ta aktivt grep om egen situasjon.

5.3.2 Diskusjon av konkrete produktutfordringer

Enkelte konkrete produktutfordringer ble belyst gjennom undersøkelsen. Disse er å finne i tabell 4.4, og vil bli nærmere redegjort for og diskutert i følgende seksjon. Noen av utfordringene kan anses å true eldres evne til å være hjemmeboende til en viss grad, og spesielt i kombinasjon med eventuelle andre faktorer.

5.3.2.1 Teknologiske produkter

4K65 anser tastene på moderne mobiltelefoner som en utfordring. Hennes synssvekkelse gjør henne avhengig av å kunne bruke taktil sans som hovedverktøy til å orientere seg på hennes nåværende mobiltelefon. Dette dreier seg om en gammeldags modell med fysiske knapper, men hun synes ikke tastene er opphøyd nok. Hennes ønske er å ha høye nok taster til at de lettere kan håndteres taktilt. Mobiltelefoner med touch-skjerm som navigeringsmulighet ble nevnt som hennes største skrekk. 4K65 ytrer også bekymring for hva som vil skje med trygghetsalarmen hennes når fasttelefoninettet stenges. Innen 2017 skal Telenor legge ned dagens fasttelefoninett. Det finnes ifølge Telenor ulike alternativer til dagens tilknytning til fasttelefoninettet. Informasjonsansvaret vil være på kommunenivå, og ingen linjer vil bli nedlagt før alle brukere i kommunen har fått alternativ løsning installert (Telenor, 2014).

4K65 har på lik linje med de øvrige i undersøkelsens utvalg en personlig tilnærming til teknologiske produkter, også utover hennes fysiske funksjonsnedsettelse. Ved å vegre seg for samfunnets utvikling, også teknologisk, risikerer man å gå glipp av det positive ved utviklingen. Fokuset på å inkludere synshemmede i generell utvikling av teknologi, opprettholdes i takt med utviklingen av stadig bedre auditiv og talestyrt teknologi. Dagens

marked for applikasjoner som kan knyttes til smarttelefoner er meget omfattende, og her ligger det mest sannsynlig muligheter for mye hjelp til hverdagslige gjøremål. Med bruk av smarttelefonen kan man i dag bruke samme produkt som fargeindikator og musikk- og lydbokavspiller, og det finnes i tillegg applikasjoner som kombinerer kamerafunksjonen og syntetisk tale til å lese av (og lese opp) strekkoder på matvarer. Samme kombinasjon av teknologi er brukt i applikasjoner til å identifisere gjenstander i en persons omgivelser, og er et skritt i retning av å øke synshemmedes selvstendige orienteringsevne i den visuelle verden (Stiansen, 2014). En smarttelefon med touch-skjerm er sannsynligvis vanskeligere å håndtere gjennom den taktile sansen enn eldre modeller med opphøyde taster, hvis man forventer at det er snakk om et ellers identisk produkt. Utviklingen innenfor spesialapplikasjoner for synshemmede går i en retning vekk fra taktil styring, og over til auditivt og verbalt bruk. En smarttelefon er en enorm videreføring av eldre mobiltelefoni, og produktene kan på mange måter ikke sammenliknes. Som med alle andre teknologiske innovasjoner, kreves det en viss nysgjerrighet for å gå fra et kjent produkt og over til et fremmed. Samtidig må man ønske forandringen, og i mange tilfeller også dermed ha et oppriktig behov for forbedringene forandringen skal innebære. I tilfeller som med 4K65, er det behov for opplysning og opplæring, da hun omtaler seg selv som treg på å adoptere ny teknologi. Teknologit utviklingen kan potensielt isolere enkeltgrupper ved at kompleksiteten øker, men i mange tilfeller kan innovasjonene også virke direkte inkluderende ved at de kan brukes i enkeltgruppens favor. Med den riktige mengden med opplysning og opplæring utenifra, og en dose med personlig nysgjerrighet, vilje og ønske, kan dagens og fremtidens teknologi øke synshemmedes selvstendighet.

2M82 og 4K65 opplyste om ulike utfordringer knyttet til bruk av vaskemaskin. 2M82 begriper ikke hvorfor det er nødvendig med alle valgmulighetene, og har dermed valgt seg ut to hovedprogram som han varierer mellom. Disse programmene kan velges ved å vri på et hjul. Rundt hjulet er de forskjellige programmene navngitt på norsk, supplert med en tilhørende illustrasjon. Valgt program og tilhørende detaljer vises på en digital skjerm, omkranset av ytterligere knapper med mulighet til å justere programmets detaljer. Disse fortalte 2M82 at han aldri tar i bruk. 4K65 har valgt seg ut tre program å veksle mellom, og disse har hun merket med små limknotter. Merkene har hun plassert selv (med hjelp av hjemmehjelp), og hun ergrer seg over at leverandøren ikke har benyttet seg av andre merkemeter enn visuell merking. Hun påpeker dessuten at hun kunne ønske at vaskemaskinen hennes var toppmatet istedenfor frontmatet, da hun har vondt for å bøye seg.

Vaskemaskinens krav til å bøye seg har ifølge 4K65 alene ført til at hun nå er nødt til å få hjelp til å vaske klær.

Både 2M82 og 4K65 kommer her med viktige tilbakemeldinger. Til tross for at de begge har funnet løsninger på utfordringene de har med det opprinnelige produktet, belyser de områder som i større eller mindre grad kan forbedres med forholdsvis enkle løsninger. Alle de resterende informantene i undersøkelsen ble spurt om de syntes vaskemaskinen var brukervennlig, eller om den ble oppfattet som overkomplisert. Dette spørsmålet ble formulert som et oppfølgende eksempel da ingen av de øvrige informantene oppga noen utfordringer knyttet til klesvask. Samtlige av informantene responderte avkrefteende på dette, og sa seg fornøyde med sine respektive vaskemaskiner. 2M82 omtalte det heller ikke som et direkte problem, men påpekte det han anser som unødvendige tilleggsfunksjoner. En mulig løsning kunne vært å levere vaskemaskiner med to brukergrensesnitt, hvor den avanserte utgaven eksempelvis kunne befunnet seg bak er lokk bestående av det enkle. Det kunne her blitt potensielt utfordrende å avgjøre hvilke vaskeprogram og funksjoner som er mest nødvendige, da dette trolig varierer stort mellom brukerne. Da ekstrafunksjonene åpner for økt tilrettelegging av vaskeprogram hos andre brukere, uten at det ekskluderer 2M82 fra hans ønskede bruk, blir det konstatert at denne undersøkelsen ikke har avdekket dette momentet som truende for eldres evne til å bli boende hjemme. Det skal påpekes at det finnes mange ulike modeller innenfor vaskemaskiner, og at 4K65 sine utfordringer kan møtes blant annet ved å velge en vaskemaskin som passer informantenes behov bedre. Hennes nåværende vaskemaskin ble kjøpt i 1996, og det har skjedd mye innen inkluderende produktutvikling siden det. I tråd med økt fokus på universell utforming, er det i senere tid blant annet blitt utviklet vaskemaskiner som kan håndteres på skrått forfra, slik at man verken trenger å bøye seg ned eller lene seg over maskinen for å komme til (Eikhaug, 2007). Enkelte vaskemaskiner leveres også med punktskrift og stemmestyringssystem (Electrolux, 2014). Variasjonen av vaskemaskiner i forhold til om de skal mates fra topp, front eller skrå front, anses av forsker som en ønsket variasjon. På enkelte bad og vaskerom er det andre faktorer, som for eksempel benkeplater, som kan gjøre en type mer egnet enn de andre. Taktil merking anses derimot ikke som noe som kan forårsake noen ulempe for brukere som i all hovedsak ønsker å orientere seg ved hjelp av visuell merking, og kan for brukerne med fordel innføres som en del av vaskemaskiners normalt utstyrte merking.

3K74 fortalte en historie om da hun skulle se film med sitt to år gamle oldebarn. Hun klart ikke å sette inn DVD-platen i DVD-spilleren, men det viste seg at oldebarnet klarte det.

Informanten fortalte historien for å berømme dagens yngste generasjon for å lære tidlig, men samtidig opplyste hun om at hun selv ikke var i stand til å sette inn en DVD-plate i DVD-spilleren, til tross for flere forsøk. DVD-spilleren så ikke ut til å inneholde nevneverdige ekstrafunksjonaliteter, men dette kan likevel tyde på et lite intuitivt brukergrensesnitt. Mangel på logikk i brukergrensesnittet angir definitivt et forbedringspotensiale ved produktet, men dette vil likevel ikke medregnes som en trussel for eldres mulighet til å bo hjemme.

5K79 kunne fortelle at hun ser veldig mye på TV, og at andre ofte gir henne beskjed om at hun har volumet veldig høyt. Dette mener hun kunne blitt forhindre ved at alle TV-er ble levert med visuell volumskala, slik at det er enklere å kontrollere volumet. Ved å ha en visuell volumskala virker det sannsynlig at det vil være enklere å kontrollere volumet i en mer bevisst grad. Selv om det ikke blir sett noen grunn til at denne faktoren isolert vil true evnen til å være hjemmeboende, vil det for hele brukergruppen kunne tilby et mer bevisst volumbruk.

5.3.2.2 Mat- og drikkeemballasje

To ulike utfordringer ble nevnt relatert til plastflasker. 9K77 synes de er umulige å åpne, og har gitt det helt opp. Også melkekartonger med skrukork sliter hun med. 4K65 belyser at enkelte flasker og drikkekartonger kun er visuelt merket, og at hun da ikke har mulighet til å skille mellom dem på egenhånd. Som eksempel drar hun opp de ulike typene med Farris, som har identisk utforming av flasker og kork, men kun kan skilles via visuelle merkinger på etikettene. Det samme gjelder for eksempel 1 liters-kartonger med henholdsvis melk og eplejuice. Dette gjør 4K65 nødt til å få hjelp til å merke flaskene eller kartongene for å inkludere muligheten til å kjenne forskjell på dem taktilt. Dette begrenser hennes evne til å være selvstendig rundt mathandling og matlaging.

Utformingen av drikkeemballasje er ikke kun basert på brukeropplevelsen og -vennligheten, men også økonomisk besparing ved materialbruk og transport. Det finnes ulike former for lokk og korker på ulike former for drikkeemballasje i dag, hvor en av skrukorkens hovedfordeler er muligheten til å lukke tuten igjen etter åpning. Det finnes i dag ulike hjelpemidler for å åpne skrukorker, hvor hovedandelen baserer seg på å øke momentet og dermed minke behovet for muskelkraft. Momentet kan økes ved å blant annet øke størrelsen på deler av korken (og dermed øke «armen» forbundet med bevegelsen), men dette vil samtidig øke produsentens utgifter knyttet til materialbruk og dermed også til transportbruk, ved at flaskene tar noe større plass. Hvorvidt en bruker er villig til å velge ett drikkeprodukt over et annet på grunnlag av produktets mulighet til å åpnes av den respektive brukeren, er

antakeligvis avhengig av brukerens tilgang til alternative måter å få den åpnet på. Det vil uansett uten tvil være en fordel for brukergruppen i sin helhet å muliggjøre selvstendig åpning av drikkeemballasje for flest mulig. Ved for eksempel å minke behovet for muskelkraft involvert, åpner man også for å inkludere tilfeller hvor man ikke har en ledig hånd til å holde igjen flasken når man skal løsne korken. Eksempler på slike tilfeller kan være ved håndprotese, en brukket arm eller kanskje åpning av flasken mens man kjører bil. Hvis man ønsker å begrense avhengigheten av hjelpemidler for å kunne bruke hverdagslige produkter, så er åpning av skrukorker et reelt eksempel som vil kunne være delaktig i å påvirke eldres selvstendighet i eget hjem.

4K65 ville hatt god nytte av at drikkeemballasje ikke kun varierer med leverandør, men også med drikkens innhold. Dette kan i praksis utføres ved at enkelte av drikkebeholderne blir utstyrt med ulike former for prikker eller andre taktilt merkbare kjennetegn. Innføring av merkingen på selve beholderne vil kunne komplisere produksjonslinjen til produktet, fordi behandlingen av beholderne dermed må utføres ulikt på et tidligere tidspunkt. Ved heller å innføre endringen der den visuelle forskjellen allerede finner sted: på etikett eller print, vil ikke produksjonslinjen til beholderne infiltreres på samme måte. Etikettene kan enten utformes annerledes ved faktorer som omriss, tykkelse eller materiale, eller de kan for eksempel inkludere en form for punktskrift eller annen lite synlig merking. Et annet alternativ, er større fokus på å videreutvikle teknologien for avlesning av strekkode på norske matvareprodukter ved bruk av smarttelefon (se kapittel 5.3.2.1). Per i dag er teknologien utviklet lengst for det amerikanske dagligvaremarkedet (Stiansen, 2014).

Flere av informantene kunne bekrefte at de har vanskeligheter med å åpne plastemballasje, eksempelvis rundt ost eller kjøttpålegg. Vanskelighetene går ut på å klype hardt nok med pekefinger mot tommel til å få godt nok grep til å dra fra hverandre limet mellom plastikkdelene. Dette er en definitiv mangel ved emballasjens brukervennlighet, og kan antakeligvis være delaktig i å påvirke eldres muligheter og selvstendighet i eget hjem. Man kan i dag se noen produsenters innledende redesignsforsøk for å unngå dette problemet (Langøren, 2013).

5.3.2.3 Motoriske begrensninger

7M79 har Parkinsons sykdom, og sliter med finmotoriske bevegelser med fingrene, og har dermed utfordringer knyttet opp mot å håndtere tradisjonelle skjorteknapper. Særlig hvis han må kjenne seg under påkledningen, er dette et problem, og dermed foretrekker han skjorter

med trykknapper. Til tross for at det sannsynligvis er en viss mengde mennesker som kan ha vanskeligheter med finmotoriske aktiviteter, som å kneppe små skjorteknapper, kan ikke problemet anses som noe som truer eldres evne til å være hjemmeboende. Bruk av skjorte med tradisjonelle knapper kan nødvendig bli ansett som en nødvendighet for en persons selvstendighet. Den reelle muligheten for å fjerne eller endre tradisjonelle skjorteknapper i dagens marked, anses uansett som neglisjerbar. Dermed vil ikke andre mulige løsninger enn valg av skjorter med trykknapper eller andre klesplagg bli nevnt i denne oppgaven.

3K74 er stiv i den ene hoften, og dette vanskeliggjør å bruke negleklipper for å klippe tåneglene på tilhørende fot. Hun klarer ikke løfte foten helt opp så neglene kan klippes, så hun blir nødt til å lene overkroppen litt fremover i tillegg. 3K74 påpeker at hun likevel er i stand til å utføre klipping av tånegler, det er bare enklere på den andre foten. Hvis man har problemer med å rekke ned til foten, vil man mest sannsynlig samtidig få problemer med blant annet å ta på sokker og sko. Samlingen av følgeproblemer en stiv hofte kan føre til, kan anses som en faktor som kan true eldres evne til å bo hjemme. En universelt utformet negleklipper vil ikke kunne forenkle påkledning, men den kunne potensielt bidratt til en mer selvstendig hverdag. Også mennesker med smerter i eksempelvis rygg og knær, kunne potensielt ha hatt nytt for en negleklipper som ikke krever like stor bevegelsesbane.

7K73, 7M79 og 9K77 nevner høye kjøkkenskap som et henholdsvis nåværende eller potensielt fremtidig problem. Også 8K72 belyser viktigheten av å ha produkter man bruker oftest, i såkalt «nå-høyde» - at man er i stand til å nå produktet uten å måtte strekke seg, bøye seg eller ta i bruk hjelpemidler. Ved å plassere gjenstander utenfor nå-høyde, risikerer man å tilføre hverdagen et ekstra risikomoment. Ved ikke å benytte øvre eller nedre del av veggene til oppbevaring ved normal takhøyde, øker man behovet for plass i nå-høyde. Plassering av skap, hyller og gjenstander i nå-høyde, er et valg man må ta i sin egen bolig når man er hjemmeboende. I enkelte boliger kan det være gjennomførbart å senke eller heve eventuelle skap og hyller, men stort sett vil en tilnærmet god løsning være å prioritere plasseringen av personlige gjenstander.

5.3.2.4 Produktutfordringer som kan true eldres evne til å bo hjemme

Ut fra diskusjonen i foregående delkapitler, er følgende produktutfordringer avdekket gjennom studien ansett som potensielle trusler for eldres evne til å forbli boende hjemme:

- Åpning av plastemballasje
- Åpning av skrukorker

- Bruk av negleklipper på tånegler
- Generell punkskriftmangel

Alle disse fire utfordringene bryter med opptil flere av de syv prinsippene for universell utforming (se kapittel 2.2.2). Skrukorker, plastemballasje og negleklippere er alle aldersuavhengige hverdagsprodukter på tvers av befolkningen, og nedsatt syn inntreffer ikke kun som en følge av alderdom. Ved å utforme disse produktene universelt, ville langt flere kunne brukt dem uten å trenge hjelpemidler eller assistanse av andre. I tilfeller hvor produsent setter brukervennligheten som førsteprioritet, vil det definitivt være aktuelt å utforme disse produktene universelt.

Hvorvidt produktutfordringene er kritiske nok til at potensielle kunder per i dag unngår å kjøpe produktene som en direkte følge, er uvisst. Det er dermed også uvisst hvorvidt produsentene ville tjent nevneverdig på å utforme produktene universelt, da innføring av en ny metode uansett vil bidra til økt tidsbruk innledningsvis. I tilfeller hvor forskjellene er neglisjerbare mellom konkurrentene på markedet, er det likevel sannsynlig at universell utforming ville vært avgjørende i kundens valg mellom to ellers jevne produkter. Ved å videreføre arbeidet gjennom forskning, for eksempel på universitetsnivå, vil dette være en gylden anledning til å øke forskningsarbeidet rundt universell utforming som metode. I tillegg ville det bidratt til å øke den generelle kunnskapen om nytteverdien ved universell utforming. For nærmere beskrivelse av mulige forslag for videre arbeid med denne studiens avdekkede konkrete utfordringer, se kapittel 7.3.

5.3.3 Diskusjon av generelle utfordringer

Avdekking av gjentakende produktutfordringer eller observerte problemer som kan true eldres mulighet til å bo hjemme, var mangelvare i denne undersøkelsen. Informantene viste seg å være meget opplyste, og kunne dermed også brukes som kunnskapskilder om eldres utfordringer, i tillegg til forskningsobjekter. Dette omtaler Yin (2003, s. 90) som at forskningsobjektene beveger seg fra å være «respondenter» til å være «informanter». Deres kunnskap og syn på samtid og fremtid anses som relevant på et generelt grunnlag, til tross for at det ikke knyttes opp kun mot enkeltprodukter. På dette grunnlaget er en gjengivelse av informantenes redegjørelse om temaene som ble presentert i tabell 4.6 inkludert i denne oppgaven, samt en kort diskusjon rundt emnene som blir avdekket.

5.3.3.1 Mangel på punktskrift og forståelse

4K65 er synshemmet som følge av cerebral parese, og ga undersøkelsen en mulighet til å inkludere et unikt perspektiv. Hun tilførte datamaterialet innblikk i et liv uten syn, samt en total avhengighet av hjelpemidler for å være mobil og avhengighet av offentlig ansatte for å kunne møte hverdagslivets utfordringer. Hennes påpekning av samfunnets mangelfulle inkludering av synshemmede, synes relevant for å dekke kartleggingen av faktorer som kan true muligheten til å bli boende hjemme for enkelte i den eldre befolkningen. Det skal også påpekes at det her blir gjengitt én persons oppfattelse av samfunnet, og at utfordringene som kommer frem kan være subjektive. Det vil være en overdrivelse hvis en seende påstår å ha full innsikt i synshemmedes hverdag. Dermed vil 4K65 sine utredelser heller kunne omtales som en bevisstgjøring av enkelte aspekter, fremfor en innsikt.

4K65 beskriver en tilværelse preget av lite selvstendighet og ansvar for eget liv. Det er tidligere i dette kapittelet (kapittel 5.3.2.1 og kapittel 5.3.2.2) beskrevet eksempler på konkrete produktutfordringer 4K65 møter i hverdagen. Hun uttrykte et ønske om økt fokus på punktskrift i samfunnet generelt, for å muliggjøre inkludering av synshemmede i større grad, og fremhevet evnen til å lese punktskrift som avgjørende for synshemmedes selvstendighet og kunnskap. I 2012 hadde 9 % av Norges befolkning over 45 år nedsatt syn til tross for bruk av briller (Statistisk sentralbyrå, 2012). I 2003 utførte Statistisk sentralbyrå en undersøkelse på oppdrag fra Norges Blindforbund, som avdekket at 7 % av hjemmeboende eldre over 60 år hadde vansker med dagliglivets gjøremål grunnet dårlig syn (Statistisk sentralbyrå, 2003). 4K65 påpeker at det kan være utfordrende å lære seg å lese punktskrift i voksen alder, som følge av for eksempel nedsatt følsomhet eller tykk hud på fingrene. Dette vanskeliggjør dermed synsnedsettelse for eldre ytterligere, utover utfordringen forårsaket av mangelen på punktskrift alene.

I tillegg til limknottene 4K65 har satt på vaskemaskinen og tape-biten hun har satt på brusflasken (kapittel 5.3.2.1 og kapittel 5.3.2.2), har hun blant annet pugget fjernkontrollen til TV-en. For å gi et bedre innblikk i datamaterialet, er det her gjengitt et utdrag fra feltnotatene. Dette kan ikke regnes som et sitat fra 4K65, men et sitat fra forskers feltnotater:

TV-en er jeg også veldig glad i. Det var en veldig flink mann som var her for å installere den for meg. Han skjønnte at jeg trengte spesiell opplæring. Jeg har en veldig god hukommelse, tror jeg! Han lærte meg hvordan jeg skrur av og på, og hvordan jeg skifter kanal. BPA-ene spør noen ganger om de skal skru av TV-en for meg. Det vil jeg ikke, for noen ganger trykker de feil, og da klarer ikke jeg å fikse det igjen! Jeg må gjøre det selv. Skal jeg

vise deg? Her slår jeg av og på. Oppe til høyre. Nå piper det snart! Åå, det er «Filmavisen»! Her trykker jeg for å skifte kanal – på det store hjulet. Opp eller ned. Jeg har pugget rekkefølgen på de forskjellige kanalene. Jeg lar bare fingeren gå kant i kant med dette hjulet her, så jeg vet om jeg trykker opp eller ned.

Dette er en gjengitt situasjon hvor 4K65 viste hvordan hun håndterte TV-en, og det synliggjør hvordan enkelte situasjoner kan tilnærmes annerledes for å tilrettelegge bruk av produkter tiltenkt visuell orientering for synshemmede.

Hovedandelen av post som 4K65 mottar, er uten punktskrift. Det er punktskrift utenpå legemidlers emballasje, men pakningsvedleggene er uten. 4K65 vegrer seg mot å bruke bankkort i betalingsterminaler, da hun ikke føler seg sikker på hvorvidt noen ser PIN-koden hennes, til tross for at hun prøver å skjule med den andre hånden. De fleste heiser i Norge har punktskrift på knappene, men ikke utelukkende. Dette, i kombinasjon med blant annet manglende punktskrift på mange skilt, hindrer 4K65 i å navigere seg selvstendig i fremmede bygg. Enkelte produkters identiske emballasje tross ulikt innhold, skaper begrensninger for henne både ved mathandling og matlaging. Alt dette er eksempler på bare noen av tingene hjemmetjenesten er nødt til å hjelpe 4K65 med når de har tid, i tillegg til å blant annet hjelpe henne å kle av og på seg, hjelpe henne å dusje og hjelpe henne å vaske klær. Dette er momenter som innskrenker 4K46 sin valgfrihet og fleksibilitet i egen hverdag. Mange hverdagslige og personlige gjøremål er nødt til å skje på andres premisser. 4K65 foreslår å skjerpe lovgivningen for å øke mengden av punktskrift i samfunnet. Kun ved å tvinge produsentene, ser hun for seg at det vil kunne bli en merkbar endring.

4K65 har fått innvilget «brukerstyrt personlig assistent», i tillegg til støttekontakt én gang i uka og besøk av hjemmesykepleier tre ganger daglig. 4K65 er fornøyd med kommunens forsøk på tilrettelegging, men hun biter seg likevel merke i noe hun anser som en grunnleggende mangel: *forståelse*. Hun føler ikke at helsepersonellet forstår hennes situasjon, og hun mener de har lett for å undervurdere hennes faktiske kapasitet og intellekt. Dette forteller hun at har møtt henne gjennom hele livet, både gjennom skolegang og samfunn for øvrig. Hun forteller blant annet om at folk ofte tror hun er hørselshemmet, bare fordi hun er synshemmet. Hun har inntrykk av generalisering fra helsevesenets side, og at hun ved å ønske hjelp, fraskriver seg retten til å prøve å gjøre mest mulig selv. Hun uttrykker at hun må oppføre seg som hun er fullstendig hjelpeløs, for å få tilgang til hjelp. 4K65 ønsker at helsevesenet hun forholder seg til, skal ha en mal som opplyser dem om hennes funksjon i tillegg til hennes begrensninger. Hun anser det som unødvendig at menneskene som skal hjelpe

henne, ikke blir fortalt at hun er i stand til eksempelvis å høre og kommunisere, og ikke blir opplyst om hennes ønsker og behov. For å gi et bedre innblikk i datamaterialet, er det her gjengitt et utdrag fra feltnotatene. Dette kan ikke regnes som et sitat fra 4K65, men et sitat fra undersøkelsens feltnotater:

Hvorfor kan ikke bare helsepersonellet skjønne mer av hvordan jeg har det? De burde hatt en mal på meg. «4K65 er i stand til å kommunisere. 4K65 hører normalt godt. 4K65 liker ditt og datt.» Læreboka burde skrevet mer om slikt. Hah, vi har jo denne «Diskrimineringsloven». Men Norge må forstå bedre hva det faktisk går ut på! Hva skal man gjøre for at folk skal forstå?

På generelt plan, føler 4K65 at det er mangel på forståelse for annerledes livssituasjoner i Norge i dag – både fra helsevesen, skolevesen og samfunnet for øvrig. Hun uttrykker et ønske om økt fokus på forståelse i utdanning, både på grunnskolenivå, i lærerutdanning og i utdanningen innenfor helsesektoren. Hun ønsker å flytte noe av fokuset på *hva* og *hvorfor*, over til et fokus på *hvordan*. Som eksempel bruker hun barn som kommer til Norge fra krig. 4K65 synes det er vel og bra at barna i klassen skal vite hvor krigen foregår, hva konflikten går ut på og hvorfor den nye eleven har flyktet til Norge. Hun savner likevel et fokus på *hva* eleven har gjennomgått personlig, og *hvordan* dette kan prege et menneske – hun ønsker en økt forståelse for at dette kan føre til at barnet er annerledes på enkelte områder. For å kunne innføre en slik kompetanse blant elevene, etterspør 4K65 sentralisering av dette i utdannelsen av lærere. Ikke bare for eksempelet med flyktninger, men også for eksempel ved synshørsels- og talenedsettelse, fysiske funksjonsnedsettelse og dysleksi. Hun ønsker at de i tillegg til å bli opplært i hva dette er teoretisk sett, trenger en dypere forståelse for hvordan det er å leve med det, for å være i stand til å kommunisere dette videre. 4K65 tror dette også kan bidra til å gjøre læreren tryggere i tilfeller hvor de får ansvar for elever med ulike vansker. Det samme fokuset savner hun i utdanningen av helsepersonell.

4K65, med sitt subjektive utgangspunkt, ønsker altså økt fokus på forståelse i grunnskolen, lærerutdanningen og helseutdanningen. Håpet er at dette skal øke menneskers empati, og at personer som faller litt utenfor normen, dermed skal bli behandlet på en mer velbegrunnet måte. Et fullstendig empatisk samfunn kan defineres som et eksempel på et idealsamfunn. Andre individer vil igjen kunne definere sine idealsamfunn som eksempelvis fullstendig rettfærdige samfunn, eller et samfunn uten kriminalitet. Enkelte vil til og med definere sine idealsamfunn som lovløse eller etnisk rene samfunn. Å øke fokus på forståelse i utdanningen av barn, lærere og helsepersonell ville teoretisk sett kunne anses som et positivt grep. Alle

mennesker, i likhet med 4K65, har et behov for å bli forstått i størst mulig grad. Realistisk sett ville det vært nødt til å gå på bekostning av andre punkter i utdanningen, og det ville dessuten inkludert praktiske begrensninger rundt hvilke livssituasjoner som konkret skulle blitt inkludert. Det er like mange livssituasjoner som det er mennesker, og enkelte livssituasjoner ville uansett vært nødt til å bli utelatt. Forståelsen av livssituasjoner som i stor grad skiller seg fra ens egen er dessuten i mange tilfeller et studium i seg selv.

4K65 sitt ønske om økt fokus på å fremme empati i utdanningen, kan til en viss grad sammenliknes med fokus på empati for brukeren innenfor feltet universell utforming. I forbindelse med å avgjøre et produkts involverte brukergruppe, er det en fordel med bevissthet rundt hvem man dermed ekskluderer (dette er nærmere forklart i kapittel 2.2). Ved å overføre denne tankegangen til 4K65 sitt forslag om fokus i utdanning, ville ansvaret for ekskluderingen ligget hos ansvarshavende for utformingen av utdanningsinstitusjonenes læringsmål. Ved å ikke inkludere absolutt alle, måtte noen livssituasjoner nødvendigvis ha blitt prioritert vekk, og denne ekskluderingen burde blitt basert på et meget nøye gjennomtenkt og velbegrunnet grunnlag. Det kan uansett diskuteres hvorvidt dette grunnlaget noensinne ville kunne blitt velbegrunnet nok, til at det ville blitt moralsk akseptert at en ekskludering av forståtte livssituasjoner skulle foretas i generell grunnskole, lærerutdanning og utdanning innen helsevesen.

5.3.3.2 Ensomhet og sosial isolasjon

Alle informantene, bortsett fra 6K67, nevnte ensomhet og isolasjon som en utfordring for eldre i Norge i dag. Gjennom bekjentes opplevelser, ble det fortalt at kveldene ofte er døgnet mest ensomme tidspunkt. Den mest gjentatt nevnte årsaken, var at jo eldre man blir, jo større er sannsynligheten for at flere og flere i omgangskretsen ens faller bort. Andre medvirkende faktorer som informantene nominerte som mulig forårsakende, er nåtidens utvikling innenfor materialisme og selvopptatthet. Det ble hevdet at disse faktorene bidrar til å gjøre folk blinde eller likegyldige overfor andre menneskers ensomhet. Teknologi var også en tilbakevendende nevnt faktor i undersøkelsen. I tillegg til at teknologi ble nevnt som en underbyggende årsak til den tidligere nevnte trenden av selvopptatthet, ble det også ytret bekymring for hvordan eldre som ikke aktivt adopterer teknologitrendene isoleres av både seg selv, og utestenges av samfunnet for øvrig. Som 1M79 uttalte: «Har du ikke tilgang til PC og Internett, blir du veldig isolert, både teoretisk og praktisk. Man blir utestengt.» Særlig bekymring ble knyttet til samfunnets tilsynelatende krav om bruk av nettbank, og visjonen om et papirløst samfunn.

1M79 påpeker at teknologi også potensielt kan brukes til å forebygge isolasjon, ved at det øker mulighetene for økt kontakt med andre mennesker.

Informantene hadde flere forslag til potensielle tiltak som kan bedre dagens situasjon når det kommer til ensomhet og isolasjon blant eldre. Telefontjeneste, hvor det blir regelmessig ringt hjem til ensomme, ble ytret som et ønsket tiltak. Dette er avhengig av en form for kartlegging. Helsevesenets taushetsplikt ble dratt frem som en forhindrende faktor for ønsket kartlegging av samfunnets ensomme. Samtidig ble det ytret frustrasjon rundt mangel på oppfølging fra helsevesenet, som i mange tilfeller kan være de eneste med innsyn i individers ensomhet eller sosiale isolasjon.

Pasient- og brukerrettighetslovens begrensning av GPS-bruk på vegne av andre, blir også dratt frem som et unødvendig hinder. Kombinert med ønsket om minst mulig risiko for pasientene, fører kapasitetsmangelen på pleiehjem til at mange brukere blir stillesittende, passive og isolerte fordi de ansatte verken har tid til å ta dem med på tur, eller tør ta sjansen på å la dem gå alene. Som 2M82 påpekte: «På sykehjem er man innsatte istedenfor pasienter.» Det blir påpekt at risikoen forbundet med å la brukerne gå turer på eget initiativ, kan reduseres ved å utstyre enkelte brukere med GPS-sendere. Brukere med demens eller Parkinsons sykdom ble nevnt som eksempler på brukere som kunne nytt godt av denne muligheten.

På generell basis ble det påpekt at man selv må sørge for å oppdra eventuelle barn og barnebarn til å utøve omsorg, for igjen selv å kunne tjene på dette i en eventuelt mer ufør fremtid. Dessuten ble det antydnet at ens egen passivitet kan føre til isolasjon og ensomhet, og at det dermed er viktig å være bevisst på ikke å «synke ned i stolen» ved pensjonsalder. Det ble også påpekt at sosial isolasjon også kan være et bevisst valg, og at man må skille på subjektiv og objektiv alenetilværelse.

Britisk forskning fullført i 2012, videreførte tidligere forskning som antyder at ensomhet og sosial isolasjon kan knyttes til økt risiko for sykdommer som hjerte- og karsykdommer og demens, samt også en tidlig død. Forskningen viste at det er isolasjon som kan føre til en tidlig død, mens ensomhet kun kan fremskynde dødstidspunkt ved å være kombinert med for eksempel isolasjon (Jacobsen, 2013). I 2004 regnet Barstad, forsker ved Statistisk sentralbyrå, med at rundt 2 % av den voksne norske befolkningen var totalt sosialt isolert. Det ble ikke sett noen klare tegn på at dette var en økning fra tidligere år, men heller at årsakene til isolasjonen kunne ha endret seg. Det sosiale samværet hadde en tydelig nedgang i 1990-årene, og dette ble foreslått tolket på ulike måter. Dette kan være et resultat av at enkelte teknologiske kommunikasjonsmidler har overtatt for kommunikasjon ved felles fysisk tilstedeværelse.

Samtidig kan det være et resultat av effektivisering av sosialt samvær som følge av økt tidspress i arbeidslivet. Kvinnenes inntog i arbeidslivet har innført arbeidsplassen som en sosial arena også i kvinners liv, og dette har mest sannsynlig gått på bekostning av enkelte andre sosiale arenaer. Mye tyder på at det sosiale tyngdepunktet har endret seg, og at de minst mobile og de med færrest alternativer for sosial arena, blir rammet hardest. Dette er blant annet ved at nærmiljøet er mindre vitalt, og at det er mindre besøk blant naboer (Barstad, 2004).

Det kan være vanskelig å måle øking av ensomhet, men Barstad slår fast at dette ser ut til å være et mer omfattende samfunnsproblem enn sosial isolasjon. Uavhengig av om ensomhet og sosial isolasjon hos eldre øker, viser studier at det er i de eldste aldersgruppene at ensomhet er mest utbredt (Thorsen & Clausen, 2009). Til tross for at den britiske forskningen fra 2012 ikke tyder på at ensomhet er dødelig hvis det forekommer alene, kan det forårsake alvorlige sykdommer og oppleves som en negativ faktor i livet. Fokuset på dette blant denne studiens informanter, tyder på at dette kan være en utbredt bekymring hos eldre. Det kan tenkes at fokuset kan grunne i informantenes engstelse for at dette kan ramme dem selv, hvis for eksempel store deler av omgangskretsen forsvinner.

Uavhengig av fokusets bakgrunn, ble det trukket frem flere potensielle tiltak for å ta tak i nåværende og forebygge fremtidig ensomhet og isolasjon. Påstanden om at teknologi er isolerende for utenforstående virker sannsynlig, men kan også være vanskelig å gjøre noe med. Både bruk av teknologiske produkter og egen passivitet, kan antakeligvis i mange tilfeller bunne i et individs personlighet. En bevisst oppdragelse for å skape omsorgsutøvende etterkommere vil sannsynligvis kunne fungere til en viss grad, men også dette avhenger av individers ulike personligheter. Kartlegging gjennom helsevesenet blir, som nevnt av 1M79, begrenset av taushetsplikt og personvernloven, og oppfølging er et kapasitetsspørsmål. Angående GPS-bruk ved helseinstitusjoner, ser det ut til at utviklingen går i informantens ønskede retning. 1. september 2013 trådte en ny paragraf i pasient- og brukerrettighetsloven i kraft. Denne paragrafen innebærer at helseinstitusjonene selv kan avgjøre om de ønsker å bruke varslings- og lokaliseringsteknologi til å holde oversikt over sine brukere – inkludert brukerne uten samtykkekompetanse (Helse- og omsorgsdepartementet, 2001). Flere muligheter for å potensielt forebygge ensomhet og sosial isolasjon, er nærmere beskrevet i kapittel 7.3.

6 Konklusjon

Denne studiens innledende hensikt var å identifisere, kategorisere og rangere produktsegmenter etter hvilken grad de truer Eldres evne til å være hjemmeboende. Dette skulle bli forsøkt oppnådd gjennom å studere eldre sin bosituasjon hjemme. Dersom tiden strakk til, skulle oppgaven inkludere en nærmere studie av et valgt produktsegment. Det ble ønsket at opphavet for utfordringene skulle kommenteres, og produktet redesignes, slik at det bedre kunne ivareta prinsippene for universell utforming. Oppgaven har sitt utspring i et ønske om å gjøre de negative effektene av eldrebølgen mindre merkbare gjennom universelt utformede produkter.

Studiens utvikling har vært annerledes enn først antatt. Der det ble håpet å avdekke gjentakende konkrete produktutfordringer, for å muliggjøre en kartlegging av i hvilken grad ulike produktsegmenter truer Eldres mulighet til å bo hjemme, ble forsker møtt av informanter med et forholdsvis lyst syn på sine produktomgivelser. Dette førte til at omfanget av avdekkede produktutfordringer ble mindre enn opprinnelig antatt. Samtidig førte innledende rekrutteringsproblemer til en forskyvning av datainnsamlingen, som igjen begrenset muligheten til å utføre de tidsbetingede deloppgavene.

Studiens uforutsette utvikling førte til en fokusendring i oppgaven. Fremfor å ha hovedfokus på å identifisere, kategorisere og rangere produktsegmenter etter hvilken grad de truer Eldres evne til å være hjemmeboende, har det blitt satt stort fokus på gå i detalj rundt utvalget og det utførte arbeidet. Det har samtidig blitt lagt vekt på detaljerte refleksjoner rundt sannsynlige og potensielle svakheter ved undersøkelsen. Dette er ment å gi leseren mulighet til å få best mulig innblikk i studien, og dermed gjøre det enklere å fortsette kartleggingsarbeidet som er påstartet. På samme grunnlag er det blitt vedlagt omfattende deler av analysens utgangspunkt, for å øke muligheten til enda dypere innblikk i empirien hvis ønskelig. Feltnotatene i sin helhet er blitt valgt ikke å inkluderes blant vedleggene, for å sikre informantene best mulig anonymitet.

Studien har belyst enkelte konkrete produktutfordringer som potensielt kan bidra til å true Eldres mulighet til å være hjemmeboende. Disse utfordringene omfatter åpning av skrukorker og plastemballasje, bruk av negleklipper ved stiv hofte og en generell mangel på punktskrift i samfunnet. Konkrete eksempler på produkter som mangler ikke-visuell merking, er vaskemaskiner og drikkeemballasje. Samtidig inkluderer oppgaven fokus på ensomhet, sosial

isolasjon og mangel på forståelse, som viste seg å være en gjengående bekymring på tvers av informantgruppen. Informantenes egne tanker og foreslåtte løsninger er gjengitt, supplert med en kort drøfting fra forsker.

Det begrensede omfanget av avdekkede produktutfordringer kan være en følge av forskjellige faktorer, samt eventuelle kombinasjoner av disse. Først og fremst har studien blitt utført av én enkeltperson, og dette øker risikoen for subjektivitet gjennom hele prosessen. På generelt grunnlag vil et usikkerhetsmoment være forskers generelle uerfarenhet ved en studie som dette, da samfunnsvitenskapelige metoder og tilnærminger innledningsvis var fremmede områder. Både fokus i litteratursøk, valg av metoder, forberedelser til og utføring av intervjuene, og arbeidet i etterkant, kan være påvirket av at det dreier seg om nye arbeidsarenaer for forsker. Utvalget på elleve informanter kan omtales som et bekvemmelighetsutvalg, altså et utvalg som er et resultat av forskers begrensede tilgang til informanter. At de ble rekruttert gjennom én enkeltkanal øker muligheten for et ensartet utvalg. Informantene var i all hovedsak friske, aktive og selvstendige. Enkelte faktorer knyttet til informantenes syn på livet, og følger av de enkelte forsker/informant-forholdene, kan også potensielt ha ført til begrensinger ved studien. Det har i oppgaven blitt åpnet for at faktorer som stolthet, positivitet og et passivt forhold til eget produktbruk kan ha påvirket studiens resultater.

Studiens avdekkede konkrete produktutfordringer kan ikke gjennom denne undersøkelsen konkluderes som trusler for en stor andel av Norges eldre befolkning, i den grad at de alene vil kunne true deres evne til å være hjemmeboende. Dette utelukker likevel ikke at produktutfordringene kan klassifiseres som nettopp dette, men undersøkelsens omfang er for begrenset til at det kan konkluderes på vegne av hele befolkningsandelen som utvalget er ment å representere. Erfaringene gjort gjennom undersøkelsen vil kunne bidra til å øke innsikten i Eldres hverdagslige tilnærming til produkter. De avdekkede utfordringene er gjengitt sammen med en drøfting fra forsker om hvorvidt produktutfordringene kan kvalifisere til å klassifiseres som truende overfor Eldres evne til å være hjemmeboende. At denne undersøkelsen ikke avdekket gjentakende produktsegmenter, som kan konkluderes å true en stor andel Eldres evne til å bo hjemme, utelukker ikke at de finnes.

7 Videre arbeid

Med dagens økende fokus på universell utforming og fremtidens demografiske utfordringer, er universelt utformede hverdagsprodukter for å inkludere eldre i større grad, en aktuell og interessant tilnærming. Fortsettelse på arbeidet påstartet ved denne studien, vil kunne gi en økt forståelse for flere aspekter ved eldres produkthverdag. Samtidig vil det kunne bidra til en bedre kartlegging av dagens, og fremtidens, situasjon på produktmarkedet. Ved å fokusere på universell utforming, vil arbeidet samtidig kunne bidra til å øke dokumentasjonen på nytteverdiene av universell utforming – slik Lid (2009) etterspør (se kapittel 2.2.4).

7.1 Anbefalinger for eventuell gjentakelse av denne studien

Det har gjennom denne oppgaven blitt nevnt flere faktorer som har, og potensielt har hatt, en begrensende innvirkning på studien. Disse faktorene kan tas i betraktning for å effektivisere utføring av fremtidige undersøkelser. Først og fremst er studien blitt preget av omfanget. Ett semester har vist seg å være et noe snevert tidsrom for å kunne utføre et prosjekt av dette omfanget, og da spesielt hvis det skal utføres av én enkeltperson. Et konkret grep som kunne lettet oppstarten, er å planlegge studien på et tidligere tidspunkt. Slik kunne det vært mulighet for godkjenning fra NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste) i forkant av prosjektoppstart. Selve rekrutteringen kan ikke starte før prosjektet er godkjent. Et ideelt, men potensielt vanskeligere, grep, ville være å også ha informantutvalget klart før oppstart. Slik kunne mest mulig tid blitt brukt på forskningsdesign, gjennomføring av undersøkelsen, endringer underveis og etterarbeid. En studie som dette ville dessuten båret fordel av å bli utført av flere enn én forsker, dette ville økt mulighetene for minst mulig subjektivitet. Ideelt sett kunne dette vært et tverrfaglig team, hvor det eksempelvis ble inkludert personer fra disipliner som sosiologi, samfunnsvitenskap og psykologi, i tillegg til personer med bakgrunn i produktutvikling. Dette ville økt muligheten for å dekke flest mulige aspekter, i tillegg til at det ville økt sjansene for mest mulig samlet erfaring og bredde i forforståelse. En potensiell inkludering av teammedlemmer med konkret kunnskap opp mot eldres helsesituasjon, ville kunne bidratt til å øke validiteten ved prosjektet.

Rekrutteringen bør helst skje gjennom flere hold, for å sikre mest mulig spenn og variasjon i utvalget. Variasjonen kan med fordel være både i kjønn, alder, utdanningsbakgrunn, boligtype og geografisk lokalisering, for å nevne noen. Det må påpekes at ved å være kresen i utvelgelsesprosessen, risikerer man samtidig å gå glipp av uforutsette faktorer og poeng ved

de ekskluderte informantene. Utvalget bør være større enn i denne studien, for å kunne sikre mest mulig resultater, men dette vil avhenge av studiens omfang, samt antall forskere og tid tilgjengelig. Det bør prioriteres grundig forskningsarbeid med få informanter, fremfor begrenset mengde arbeid med flere, hvis det ønskes å bruke kvalitative forskningsmetoder.

I denne oppgaven blir det fremmet en mulighet for at faktorene *passivt forhold til eget produktbruk*, *stolthet* og *positivitet*, har begrenset informantenes evne til å avgi formålstjenlige svar. For å begrense informantenes potensielle passive forhold til eget produktbruk, finnes det sannsynligvis flere mulige metoder. Forfatteren anbefaler å opplyse informantene i mest mulig grad på forhånd, slik at de over en tid i forkant av undersøkelsen vil kunne forsøke å ha en mer bevisst tilnærming til eget produktbruk og egne produktomgivelser. Denne opplysningen kan vurderes å utføres på ulike vis, men *inspirasjon* bør være en fellesnevner. Ved å få informantene til å innse omfanget av hverdagsstyrende produkter i deres egen hverdag, samt bevisstgjøre dem på egen påvirkningskraft, vil dette mulig inspirere dem til å se produktomgivelsene sine med nye øyne. Det er viktig at forsker(ne) er bevisst(e) på *inspirasjon* fremfor *opplæring*, da opplæring vil kunne slå feil ut ved å forårsake forandring i den opprinnelige produktbruken som ønskes avdekket.

De potensielle forsvarsmekanismene stolthet og positivitet, kan først og fremst motarbeides gjennom gode mellommenneskelige tilnærminger mellom forsker(e) og informanter gjennom hele forskningsarbeidet. En mulighet er å inkludere eventuelle familiemedlemmer eller venner i forkant, underveis, eller i etterkant av eventuelle intervjuer. Det skal likevel påpekes at ved å forhøre seg med et familiemedlem på forhånd eller i etterkant, risikerer man å skape usikkerhet hos informanten, potensielt forårsaket av ulike faktorer. Det vil muligens oppstå et tillitsbrudd forårsaket av forskers behov for å verifisere informantens opplysninger. Dessuten kan det skape usikkerhet hos informant, rundt hva som faktisk er blitt eller vil bli sagt, og dette kan forårsake et behov for å forsvare seg mot potensielle forutsette beskyldninger. I forbindelse med dette prosjektet, har nærværet av partner blitt oppfattet av forsker som en påvirkende faktor til å fremme økt ærlighet rundt informantenes svar. For å holde fokus på informantens subjektive tanker, bør et eventuelt familiemedlem eller venn forholde seg mest mulig passivt, og i høyest mulig grad bidra til økt trygghet hos informanten. Det vil være vanskelig å forutse hvordan dette kan slå ut, da mye også avhenger av den mellommenneskelige relasjonen mellom informant og familiemedlem/venn. I noen tilfeller kan det også være at informanten vil være tryggest rundt sine uttalelser ved å være alene med

forsker, samtidig som at samtale med en fremmed kan trigge ærligheten. I alle tilfeller er det uansett viktig å opplyse om anonymiteten som følger med undersøkelsen.

Spørsmålet rundt inkludering av ytterligere personer i forbindelse med et intervju for økt verifisering, bringer i tillegg et mer grunnleggende etisk problem til overflaten. Skal den eksterne personen inkluderes fordi forsker ikke stoler på informantenes svar og tilbakemeldinger? Ved å gjennomføre kvalitative dybdeintervjuer er man i utgangspunktet interessert i å forske på mennesker og menneskers tankeliv, og enkeltinformantenes subjektivitet blir dermed en naturlig del av empirien. Det går teoretisk sett ikke an å verifisere en subjektiv tanke ved å inkludere andres subjektive tanker, og dermed vil en ekstern persons kommentarer og tilstedeværelse faktisk kunne legge et slør av svunnet validitet over empirien. Den sikreste kilden til et menneskets tankeliv, er mennesket selv.

7.2 Andre mulige forskningsmetoder

I kapittel 3.1.2 er det beskrevet hvorfor det i denne undersøkelsen ble valgt å gå vekk fra observasjon som hovedmetode for datainnsamlingen. Hovedårsakene var tidsmangel og rekrutteringsvanskeligheter, som førte til at en observeringsstudie ble valgt vekk av pragmatiske og etiske hensyn. For en studie som ønsker å kartlegge produktbruk, vil det likevel være potensielle fordeler ved bruk av observasjon. Dette krever et utvalg som sier seg villig til å bli observert, samt tilstrekkelig med tid til både forberedelser, gjennomføring og etterarbeid. Det bør avgjøres i hvilken grad observatøren skal være deltakende. For å spare tid, kan det vurderes å forhåndsbestemme produktaktiviteter man ønsker å studere. Dette vil for øvrig føre med seg en ulempe i form av at det ikke lenger kartlegges ulike eldres reelle produkthverdag, men heller forhåndsbestemte deler av den. Av den grunn anbefales det ikke å styre innsamlingen i så stor grad ved dette stadiet av studien.

Det kan diskuteres hvorvidt det er mest fordelaktig med fullstendig opplyste informanter, eller kun delvis opplyste. Ved fullstendig opplyste informanter, kan det tenkes at en observatørs tilstedeværelse vil skape usikkerhet rundt eget produktbruk, og dermed også potensiell prestasjonsangst og mangelfullt produktbruk. Dette vil hindre kartlegging av et reelt produktbruk. Også delvis opplyste informanter kan tenkes å bli usikre av å ikke vite hva observatøren er konkret ute etter. Potensielt vil dette også kunne skape mangelfullt produktbruk, ved at informantene forholder seg mer passive enn vanlig som en følge av usikkerheten. Det kan hende at en observeringsstudie i dette tilfellet kun fungerer godt i teorien, men at pragmatiske hensyn og tidsbegrensinger vil kunne påvirke resultatene i den

grad at det må velges bort. Observasjon av mennesker i deres private atmosfære kan skape etiske begrensninger, men vil likevel kunne bidra til å dekke eventuelt ubevisst produktbruk i større grad enn ved et intervju. Det anbefales å være meget bevisst ved avgjørelsen av hvorvidt det skal gjennomføres en observeringsstudie eller ei.

I tillegg til dybdeintervjuer, kan antakeligvis blant annet fokusgrupper, fokuserte intervjuer og strukturerte intervjuer, også være gode alternativer til en observeringsstudie. Et annerledes utført dybdeintervju vil potensielt generere andre, flere eller færre resultater. Ved å skifte forsker og informanter, vil et eventuelt dybdeintervju basert på nøyaktig samme intervjuguide, uansett ikke kunne generere samme resultater. Det kan diskuteres hvorvidt det skal bli et enda større fokus på kvantitative skjemaer. Det blir uansett anbefalt å inkludere noe kvantitativ innsamling, i tillegg til en eventuell ny runde med dybdeintervjuer. I denne undersøkelsen har dette bidratt til å øke generaliserbarheten, og dermed gjort det enklere å stille de ulike informantenes resultater opp mot hverandre. Forsker anbefaler likevel ikke å ha et kvantitativt hovedfokus i datainnsamlingen, da produktbruk i hjemmet alltid vil være knyttet opp mot individuelle personligheter, tanker, bakgrunner og omgivelser.

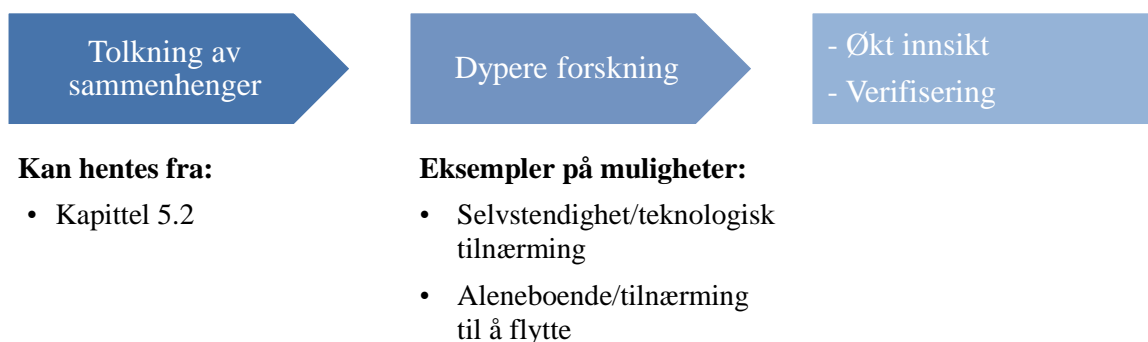
Enkelte mennesker egner seg bedre som intervjuere enn andre. Selv om teknikker kan læres, vil en mellommenneskelig aktivitet som et dybdeintervju alltid avhenge av intervjuers erfaring og mellommenneskelige kvaliteter. En generell problemstilling er graden av manipulasjon. I hvilken grad skal man stille åpne eller lukkede spørsmål? Hvor lenge skal man la «pinlige stillheter» være? I hvilken rekkefølge bør man stille spørsmålene, og hvor aktivt skal man delta i samtalen? Hvor mange oppfølgingsspørsmål er for mange, og hva er akkurat passe? Det hersker liten tvil om at mange av disse spørsmålene ikke har tilhørende fasitsvar, men vil variere med både forsker og informant.

7.3 Videre arbeid med utgangspunkt i denne studiens resultater



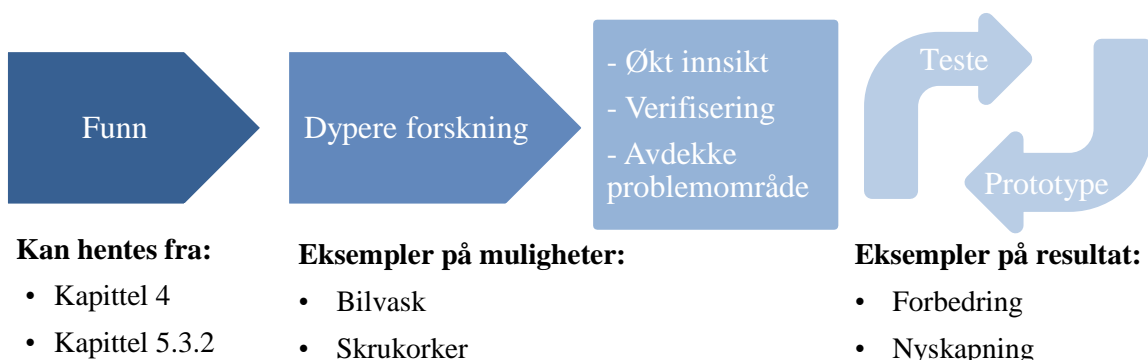
Figur 7.1 Oppsummering av eksemplarforslagene knyttet til å videreføre studien direkte

I figur 7.1 kan det sees en visuell oppsummering av hvordan erfaringen formidlet gjennom denne oppgaven, kan brukes til å utføre bredere forskning. I tillegg til å bruke erfaringene til å fortsette kartleggingen, kan det også vurderes å ta tak i studiens resultater for å forske dypere. Gjennom denne studien er det blitt avdekket utfordringer knyttet til å åpne skrukorker og plastemballasje, bruke negleklipper på tær ved stiv hofte, samt en generell mangel på punktskrift og annen ikke-visuell merking i samfunnet. I tillegg ble det avdekket et stort fokus på ensomhet og sosial isolasjon som hovedutfordring for eldre i Norge i dag. Hvis det videre arbeidet i all hovedsak skal fortsette med produktutvikling som hovedfokus, er det flere mulige veier å gå.



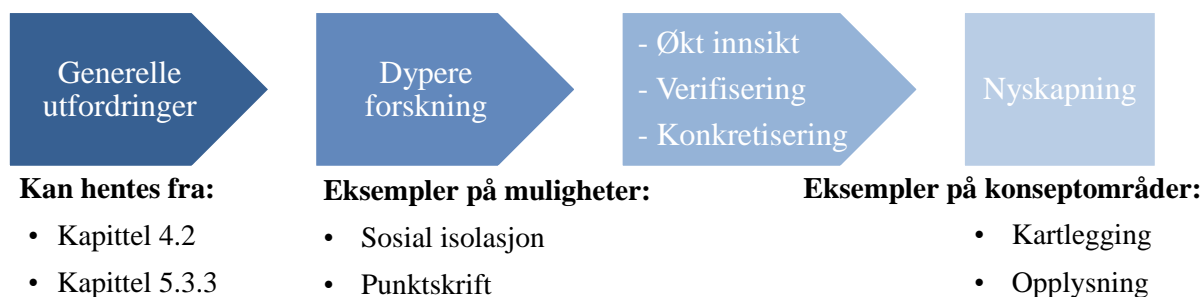
Figur 7.2 Oppsummering av eksempelforslagene knyttet til å ta tak i studiens tolkning av sammenhenger

Som nevnt i kapittel 7.2, er det mulig å utføre en observeringsstudie ved å ta utgangspunkt i forhåndsbestemte temaer. På samme måte kan utføring av andre kvalitative metoder ta utgangspunkt i hvilke funn som er avdekket gjennom denne studien. Dette vil kunne øke verifiseringen av de potensielle sammenhengene som det her er redegjort for. Denne studien vil dermed fungere som en avgrensingsstrategi ved formingen av en ny studie. En mulighet er å ta utgangspunkt i tolkningene gjort i kapittel 5.2 (se figur 7.2). En annen mulighet er å undersøke de konkrete produktutfordringene, eller de generelle utfordringene, nærmere.



Figur 7.3 Oppsummering av eksempelforslagene knyttet til å ta tak i studiens konkrete funn

Utfordringene som er avdekket gjennom denne studien kan også danne utgangspunkt for labforsøk. Dette bør skje etter minst én innledende iterasjon med ny kvalitativ, for å øke innsikten, verifisere denne studiens resultater og innlede arbeidet med å avdekke de problemskapende faktorene. Det kan eksempelvis bli tatt tak i vanskelighetene for å åpne drikke- og plastemballasje, og deretter ved hjelp av praktisk testing, avdekke fysiske problemområder. Videre kan man for eksempel generere prototyper, utføre en ny runde med praktisk testing, og så videre. Dette vil redusere omfanget for hver runde. Utviklingen bør være i tråd med universell utforming, for å forhindre unødvendig ekskludering av eventuelle andre brukergrupper, og samtidig øke forskning og dokumentasjon på feltet. Samme tilnærming kan tas med utgangspunkt i for eksempel tabell 4.3. Ved å ta tak i områdene det ser ut til å være minst selvstendighet (som å vaske, eller skifte dekk på, egen bil), kan det forsøkes å avdekke de konkrete, praktiske hindringene. Disse kan igjen testes, og man vil på sikt kunne øyne en mulighet til å generere forbedringsforslag. Denne potensielle videreføringen er oppsummert i figur 7.3.



Figur 7.4 Oppsummering av eksemplforslagene knyttet til å ta tak i studiens generelle funn

En mulighet er også å ta tak i de generelle utfordringene (kapittel 4.2 og kapittel 5.3.3). Eksempler på områder det kunne blitt fokusert på, for å forebygge sosial isolasjon, er kartlegging og opplysning. Se figur 7.4 for en visuell fremstilling av mulig fremgangsmåte. Det kan tenkes at det trengs bedre opplysningsarbeid om hvilke sosiale muligheter som allerede finnes for eldre, for eksempel i nærområdet. Ved å hjelpe eldre med å senke terskelen for å prøve ut ulike tiltak, og gi dem økt mulighet til å ta grep i sitt eget sosial- og aktivitetsliv, kan det tenkes at noe sosial isolasjon vil kunne motarbeides og forebygges. Det kan potensielt utformes konsept som kan bidra til å kartlegge og opplyse, uten å krysse offentlige reglementer som personvern og taushetsplikt. Konseptene bør også fokusere på å legge minst mulig press på helsesektoren, i tråd med de potensielle utfordringene eldrebølgen er med på å skape. Det ble gjennom denne studien tydeliggjort et omfattende frivillig engasjement blant mange eldre. En mulighet er å utnytte disse ressursene for å motvirke sosial isolasjon. «Eldrebølgen skal ikke være et problem, men heller en ressurs» (2M82).

8 Referanser

- Andersen, R. R. (2003). Universell utforming - utopi eller realitet? I R.R. Andersen, S. Bergh (Red.), *Universell utforming over alt! Planlegging og utforming av uteområder, bygninger, transport og produkter for alle* (s. 11-25). Oslo: Sosial- og helsedirektoratet. Hentet fra http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Bufdir/Deltasenteret/Publikasjoner/IS-1141_UU_over_alt.pdf
- Andersen, R. R., & Bergh, S. (2003). *Universell utforming over alt! Planlegging og utforming av uteområder, bygninger, transport og produkter for alle* (s. 5–9). Oslo: Sosial- og helsedirektoratet. Hentet fra http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Bufdir/Deltasenteret/Publikasjoner/IS-1141_UU_over_alt.pdf
- Arbeidstilsynet. (2006). *Arbeid ved dataskjerm*. Hentet fra <http://www.arbeidstilsynet.no/binfil/download2.php?tid=77946>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2008). *Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne* (Norsk uoffisiell oversettelse). Hentet fra <http://www.fn.no/content/download/3963/20161/file/Codis.pdf>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). *Norge universelt utformet 2025 - Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013* (Handlingsplan). Oslo. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Planer/2009/Norge%20universelt%20utformet%2025%20web%20endelig.pdf>
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne, § 13 (2013). Hentet fra http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2013-06-21-61#KAPITTEL_3
- Barstad, A. (2004). Få isolerte, men mange er plaget av ensomhet. *Statistisk sentralbyrå*. Hentet fra <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/faa-isolerte-men-mange-er-plaget-av-ensomhet>
- Braut, G. S. (2009). Validitet. I *Store medisinske leksikon*. Store medisinske leksikon. Hentet fra <http://sml.snl.no/validitet>
- Christensen, A. (2013). Skjønner mindre og leser dårligere på skjerm. *forskning.no*. Hentet fra <http://www.forskning.no/artikler/2013/mars/350680>
- Clarkson, J. (2007). *Inclusive design toolkit*. Cambridge: Engineering Design Centre, University of Cambridge.

- Clarkson, J. (2009). Designing a more inclusive world. I T. Vavik (Red.), *Inclusive buildings, products & services - Challenges in universal design* (1st ed.) (s. 131-155). Tapir Academic Press.
- Conell, B. R., Jones, M., Mace, R., Mueller, J., Mullick, A., Ostroff, E., Sandford, J., Steinfeld, E., Story, M., Vanderheiden, G. (1997). *The Principles of Universal Design*. NC State University, The Center for Universal Design. Hentet fra http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm
- Eikhaug, O. (2007). Ny lov nye muligheter. *Forsyning*, 11(3). Hentet fra <http://www.norskdesign.no/getfile.php/Filer/Artikler/Forsyning%203-07.pdf>
- Eisenhardt, K. M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of Management Review*, 14(4), 532–550.
- Electrolux. (2014). Skift til det nye vinderteam. Hentet fra http://laundrysystems.electrolux.dk/Files/Danmark_Danish/Brochurer/Poster%20_555_5130.pdf
- Frederiksen, D. (2004). Digital revolusjon. *Illustrert Vitenskap*, (4). Hentet fra <http://illvit.no/teknologi/digital-revolusjon>
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig : en studie i hverdagslivets dramatik* (2nd ed.). Oslo: Pax Forlag. Hentet fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/0d9e6f3c40b0ee82f495c12ddd22f1d7;jsessionid=97E0893EF5CE5A4847E9950FB43FC916?lang=en#3>
- Goldsmith, S. (2005). *Universal Design*. Architectural Press.
- Guthrie, G. (2010). *Basic Research Methods: An Entry to Social Science Research* (1st ed.). Canberra: SAGE Publications.
- Hamer, B., Bergmark, J., & (Regissør og produsenter). (2003). *Salmer fra kjøkkenet*. Norway: BulBul Film AS.
- Helse- og omsorgsdepartementet. Lov om pasient- og brukerrettigheter (2001). Hentet fra http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63#KAPITTEL_5
- Holmøy, E., Kjelvik, J., & Strøm, B. (2014). *Behovet for arbeidskraft i helse- og omsorgssektoren fremover* (Nr. 14). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/_attachment/170663?_ts=1452121e668

- Israel, J. (1973). *Sosiologi*. Oslo: Gyldendal. Hentet fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/0e4c49d6bf64991fded1be6221949bd1.nbdigital?lang=en#29>
- Jacobsen, A. Ø. (2013). Ensomhet gjør vondt, men isolasjon tar liv. *forskning.no*. Hentet fra <http://www.forskning.no/artikler/2013/mars/352680>
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2012). *Funksjonsnedsettelse* (NOU). Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2012/nou-2012-4/4/3/2.html?id=670739#note3>
- Keates, S., & Clarkson, J. (2003). *Countering Design Exclusion: An introduction to inclusive design* (1st ed.). Springer Verlag.
- Langdon, P., Clarkson, J., & Robinson, P. (2010). *Designing Inclusive Interactions*. Springer Verlag.
- Langøren, S. (2013). Lanserer salami med skrulokk. *Adressa*. Hentet fra <http://www.adressa.no/nyheter/okonomi/article8214383.ece>
- Lid, I. M. (2009). Hva kan man oppnå gjennom universell utforming? *FORMakademisk*, 2(1), 17–27. Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/formakademisk/article/view/57/24>
- Malt, U. (2009). Strukturert Intervju. In *Store norske leksikon*. Store norske leksikon. Hentet fra http://sml.snl.no/strukturert_intervju
- Meld. St. 29. (2013). Morgendagens omsorg. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-29-20122013.html?id=723252>
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. (2011). Lyst på Livet - hvor nye muligheter kan vokse fram. Hentet fra <http://www.kunnskapssenteret.no/mer-om-oss/lyst-p%C3%A5-livet;jsessionid=A42DDBC4D3F9CAB58B62329AF8B46611>
- Nordahl, M. (2013). Ikke så smart for øynene. Hentet fra <http://www.forskning.no/artikler/2013/juli/362257>
- Preiser, W. F. E., & Smith, K. H. (2011). *Universal Design Handbook* (2nd ed.). McGrawHill. Hentet fra <http://greenpilgrimjerusalem.org/symposium2013/wp-content/uploads/sites/3/2013/01/Universal-PMBOOK9845.pdf>
- Schultze, U., & Avital, M. (2010). Designing interviews to generate rich data for information systems research. *Information and Organization*, 21(1), 1–16. doi:10.1016/j.infoandorg.2010.11.001

- St.meld. nr. 34. (1997). Hva er funksjonshemning og hvem er funksjonshemmet? Underside. Hentet fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/asd/dok/regpubl/stmeld/19961997/st-meld-nr-34_1996-97/2.html?id=191144
- Statistisk sentralbyrå. (2014b). Folkemengd og befolkningsendringer - SSB. Hentet fra <http://www.ssb.no/folkendrkv/>
- Statistisk sentralbyrå. (2014a). Statistikkbanken - SSB. Hentet fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken>
- Statistisk sentralbyrå. (1999). *Eldre i Norge* (Statistisk analyse). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa32/sa32.pdf>
- Statistisk sentralbyrå. (2003). 3 prosent har problemer med synet. Hentet fra <http://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/3-prosent-har-problemer-med-synet>
- Statistisk sentralbyrå. (2012). *Helseforhold, levekårsundersøkelsen* (Statistisk analyse). Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=FunksjHjelpeB&KortNavnWeb=helseforhold&PLanguage=0&checked=true>
- Statistisk sentralbyrå (2013). *Eldres bruk av helse- og omsorgstjenester* (Statistisk analyse). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra http://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/_attachment/125965?_ts=13f8b5b6898
- Stiansen, Y. (2014). Ti apper synshemmede må ha. *Norges Blindforbund*. Hentet fra <https://www.blindforbundet.no/internett/nyheter/ti-apper-synshemmede-ma-ha>
- Telenor. (2014). Telefoni. Hentet fra <http://www.telenor.no/privat/telefoni/>
- Thorsen, K., & Clausen, S.-E. (2009). Hvem er de ensomme? *Statistisk sentralbyrå*. Hentet fra <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/hvem-er-de-ensomme>
- Tjora, A. (2013). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. ed.). Gyldendal Norsk Forlag.
- Tøssebro, J. (2004). Introduction to the special issue: Understanding disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 6(1), 3–7. doi:10.1080/15017410409512635
- Vanderheiden, G. (2000). *Fundamental Principles and Priority Setting for Universal Usability*. USA: University of Wisconsin. Hentet fra http://trace.wisc.edu/docs/fundamental_princ_and_priority_acmccu2000/

Vavik, T. (2003). Brukervennlighet i produktdesign. I R.R. Andersen, S. Bergh (Red.), *Universell utforming over alt! Planlegging og utforming av uteområder, bygninger, transport og produkter for alle* (s. 91-105). Oslo: Sosial- og helsedirektoratet. Hentet fra http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Bufdir/Deltasenteret/Publikasjoner/IS-1141_UU_over_alt.pdf

Vavik, T. (2009). *Inclusive buildings, products & services - Challenges in universal design* (1st ed.). Tapir Academic Press.

Yin, R. K. (2003). *Case study research: design and methods* (3. ed.). Sage publications.

Østby, L. (2004). Den norske eldrebølgen: Ikke blant Europas største, men dyrt kan det bli. *Samfunnsspeilet*, 18(1), 2–8.

9 Vedlegg

Vedlegg A – Intervjuguider

Opprinnelig intervjuguide

Intervjuguide

Kvantitativt Skjema A fylles ut.

A. Åpningsspørsmål

1. Hvor hørte du om dette prosjektet for første gang?
 - a) Hvorfor meldte du deg? Hvorfor ikke andre? Hva vet du om prosjektet?
2. Har du bodd her lenge?
 - a) Eier eller leier du?
3. Har du noen form for jobb (frivillig)?
 - a) Hva da? Har du jobbet tidligere? Med hva da?
4. Hva liker du å bruke tiden din på?
5. Kjenner du mange mennesker i området her?

B. Flyttingen hit og flytting videre

6. Kan du fortelle om når du flyttet hit?
 - a) Hvorfor flyttet du hit?
 7. Har det bodd flere/færre her ved et tidligere tidspunkt (barn, dødsfall o.l.)?
 - a) Hvordan påvirket denne endringen din hverdag?
 8. Kan du fortelle om det forrige stedet du bodde?
 9. Hvorfor ønsker du å bo her nå?
 10. Ser du for deg å bo her lenge, eller har du framtidige flytteplaner?
 - a) Hvorfor? Hvor/til hva slags bolig?
 11. Hva er avgjørende faktorer for deg for å flytte til en annerledes bolig eller evt. eldrehjem?
- Forslag: Partner-dødsfall, miste evne til å gå eller se, gå i trapper, eller hankses med faktorer som lage mat, komme seg opp av sengen/stolen, komme seg ut av hjemmet, gå på toalettet, personlig hygiene, husvask, hagestell

C. Sosial hverdag: Naboer, venner og familie

12. Hva består din sosiale hverdag av?
- Forslag: samtale og interaksjon med partner, trening/turer, mye ute, hus- og hagestell, kafébesøk, besøk av og til venner, sosiale medier, hjemmehjelp, frivillige verv
13. Hvilke aktiviteter vil du klassifisere som viktige for deg i hverdagen?
 - a) Er de (alene eller i kombinasjon) avgjørende for at du skal trives?
- Forslag: se på TV, ha/dra på besøk av/til familie og venner, lese bøker/aviser/blader/kryssord, spille spill, sosiale medier, frivillig arbeid, trening

14. Hvilke produkter trengs for å utføre disse aktivitetene?

a) Tror du at du vil miste evnen til å håndtere disse produktene etter hvert?

15. Hvor mange naboer har du regelmessig kontakt med? Hva slags type kontakt er dette? (Hilse på, småsnakk, jevnlig omgang, hjelp etc)

16. Er du åpen for hjelp? Hvor høy er terskelen for å spørre selv, å ta initiativ?

17. Har du jevnlig kontakt med venner og familie? Hvor viktig er dette for at du trives?

18. Innebærer denne kontakten ofte hjemmebesøk og eventuell hjelp? Hvor viktig er dette for deg for at hverdagen skal gå rundt? Kan du beskrive situasjoner der du har fått eller gitt hjelp til en nabo, et familiemedlem, en venn eller lignende?

D. Kjøkken og matstell

19. Ordner du all mat selv? Hvis ikke alle måltider: hvilke?

a) Tror du at du må trappe opp hjelpen på dette området de neste årene?

20. Hva er de største utfordringene når det kommer til å lage mat for deg?

- Forslag: Skjære brød/grønnsaker, ikke brenne maten (være oppreist lenge nok til at ingenting blir brent), ikke glemme maten, kjøpe inn mat, åpne/lukke emballasje og oppbevaringsbokser

21. Hvordan ordner du innkjøp av mat?

22. Hvilke hvite-/brunevarer og kjøkkenmaskiner har du, og hvilke har du ikke?

- Forslag: kjøleskap, fryser, oppvaskmaskin, stekeovn, kokeplater, mikrobølgeovn, kaffetrakter, vannkoker, mix master, brødbakemaskin, stavmixer, food processor

a) Bruker du alle dere har? Har du noen problemer med dem?

b) Hvorfor har du valgt å ikke ha de du ikke har?

c) Er det noe du savner eller tror du kunne hatt bruk for?

23. Er det noe du kan se for deg at burde/kunne vært gjort annerledes for å gjøre bruken enklere?

E. Soveværelse og bad

24. Hender det at du har noen problemer når det kommer til toalettbesøk, dusj/bad eller håndvask?

25. Hvordan løser du klesvask?

26. Hender det at du har problemer med vaskemaskinen/tørketrommelen?

a) Hvordan går det å henge opp/brette/legge på plass klærne?

27. Hender det at du har problemer med å reise dere opp av sengen på egenhånd?

28. Hender det at du har problemer knyttet til å ta av og på klær/sko? (F.eks. sokker)

G. Stue og teknologi

29. Foretrekker du å lese papir- eller nettaviser?

30. Hvilke teknologiske produkter har du? Er det noen spesielle produkter du bevisst ikke har?

- Forslag: PC, nettbrett, mobiltelefon, TV, vannkoker, mikrobølgeovn

a) Hvorfor ikke?

31. Hvordan forholder du deg til ny produkter/ny teknologi? Nysgjerrig? Skeptisk?

32. Hva er ditt forhold til Internett og sosiale medier?

F. Husvask og hage/avslutningsspørsmål

- 33.** Vasker du din/deres egen bolig? Hele? Evt. hvilke deler, og hvem utfører resten? Hvor ofte?
- 34.** Hvilke deler av boligen/hvilke former for husvask er vanskeligst for deg å utføre?
- 35.** Har du hage eller blomsterbed/-kasser? Hvem steller med dette, og uteplassen generelt? Er det enkelte ting som er vanskeligere å gjøre enn andre?
- Forslag: Vaktmester? Luking, gressklipping, raking, buskklipping, snømåking, feiing
- 36.** Er det noen andre ting vi ikke har snakket, som du tror er relevant når det gjelder det som har med eldres produktbruk å gjøre?

Kvantitativt Skjema B fylles ut.

Oppdatert intervjuguide

Intervjuguide

Kvantitativt Skjema A fylles ut.

A. Åpningsspørsmål

37. Hvor hørte du om dette prosjektet for første gang?
a) Hvorfor meldte du deg? Hvorfor ikke andre? Hva vet du om prosjektet?
38. Har du bodd her lenge?
39. Har du jobbet tidligere? Med hva da?
a) Har du noen form for frivillige verv nå?
40. Hva liker du å bruke tiden din på?
41. Kjenner du mange mennesker i området her?

B. Flyttingen hit og flytting videre

42. Kan du fortelle om når du flyttet hit?
a) Hvorfor flyttet du hit?
43. Har det bodd flere/færre her ved et tidligere tidspunkt (barn, dødsfall o.l.)?
a) Hvordan påvirket denne endringen din hverdag?
44. Ser du for deg å bo her lenge, eller har du framtidige flytteplaner?
a) Hvorfor? Hvor/til hva slags bolig?
45. Hva er avgjørende faktorer for deg for å flytte til en annerledes bolig eller evt. eldrehjem?
- Forslag: Partner-dødsfall, miste evne til å gå eller se, gå i trapper, eller hanskes med faktorer som lage mat, komme seg opp av sengen/stolen, komme seg ut av hjemmet, gå på toalettet, personlig hygiene, husvask, hagestell

C. Sosial hverdag: Naboer, venner og familie

46. Hva består din sosiale hverdag av?
- Forslag: samtale og interaksjon med partner, trening/turer, mye ute, hus- og hagestell, kafébesøk, besøk av og til venner, sosiale medier, hjemmehjelp, frivillige verv
47. Hvilke aktiviteter vil du klassifisere som viktige for deg i hverdagen?
a) Er de (alene eller i kombinasjon) avgjørende for at du skal trives?
- Forslag: se på TV, ha/dra på besøk av/til familie og venner, lese bøker/aviser/blader/kryssord, spille spill, sosiale medier, frivillig arbeid, trening
48. Hvilke produkter trengs for å utføre disse aktivitetene?
a) Tror du at du vil miste evnen til å håndtere disse produktene etter hvert?
49. Er du åpen for hjelp? Hvor høy er terskelen for å spørre selv, å ta initiativ?
50. Innebærer denne kontakten ofte hjemmebesøk og eventuell hjelp? Hvor viktig er dette for deg for at hverdagen skal gå rundt? Kan du beskrive situasjoner der du har fått eller gitt hjelp til en nabo, et familiemedlem, en venn eller lignende?

D. Kjøkken og matstell

51. Hva er de største utfordringene når det kommer til å lage mat for deg?

- Forslag: Skjære brød/grønnsaker, ikke brenne maten (være oppreist lenge nok til at ingenting blir brent), ikke glemme maten, kjøpe inn mat, åpne/lukke emballasje og oppbevaringsbokser

52. Hvordan ordner du innkjøp av mat?

53. Hvilke hvite-/brunevarer og kjøkkenmaskiner har du, og hvilke har du ikke?

- Forslag: kjøleskap, fryser, oppvaskmaskin, stekeovn, kokeplater, mikrobølgeovn, kaffetrakter, vannkoker, mix master, brødbakemaskin, stavmixer, food processor
 - a) Bruker du alle dere har? Har du noen problemer med dem?
 - b) Hvorfor har du valgt å ikke ha de du ikke har?
 - c) Er det noe du savner eller tror du kunne hatt bruk for?

54. Er det noe du kan se for deg at burde/kunne vært gjort annerledes for å gjøre bruken enklere?

E. Soveværelse og bad

55. Hender det at du har noen problemer når det kommer til toalettbesøk, dusj/bad eller håndvask?

56. Hvordan løser du klesvask?

57. Hender det at du har problemer med vaskemaskinen/tørketrommelen?

a) Hvordan går det å henge opp/brette/legge på plass klærne?

58. Hender det at du har problemer med å reise dere opp av sengen/stolen på egenhånd?

59. Hender det at du har problemer knyttet til å ta av og på klær/sko? (F.eks. sokker)

G. Stue og teknologi

60. Foretrekker du å lese papir- eller nettaviser?

61. Hvilke teknologiske produkter har du? Er det noen spesielle produkter du bevisst ikke har?

- Forslag: PC, nettbrett, mobiltelefon, TV, vannkoker, mikrobølgeovn
 - b) Hvorfor ikke?

62. Hvordan forholder du deg til ny produkter/ny teknologi? Nysgjerrig? Skeptisk?

63. Hva er ditt forhold til Internett og sosiale medier?

F. Husvask og hage/avslutningsspørsmål

64. Vasker du din/deres egen bolig? Hele? Evt. hvilke deler, og hvem utfører resten? Hvor ofte?

65. Hvilke deler av boligen/hvilke former for husvask er vanskeligst for deg å utføre?

66. Har du hage eller blomsterbed/-kasser? Hvem steller med dette, og uteplassen generelt? Er det enkelte ting som er vanskeligere å gjøre enn andre?

- Forslag: Vaktmester? Luking, gressklipping, raking, buskklipping, snømåking, feiing

67. Er det noen andre ting vi ikke har snakket, som du tror er relevant når det gjelder det som har med eldres produktbruk å gjøre?

Kvantitativt Skjema B fylles ut.

Vedlegg B – Kvantitative skjemaer

Skjema A

Kvantitativt Skjema A		Kommentarer:
Boligen generelt		
A1: Type bolig	Enebolig <input type="checkbox"/> Leilighet <input type="checkbox"/> Rekkehus <input type="checkbox"/> Annet <input type="checkbox"/>	
A2: Antall beboere		
A3: Ekstra rom? (Standard: Kjøkken, stue, soverom, bad, gang(er))		
A4: Trapper	Ja (antall) <input type="text"/> Nei <input type="checkbox"/>	
A5: Hjelpemidler?	Ja (hva) <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>	
Informantopplysninger		
A6: Alder	K: <input type="text"/> M: <input type="text"/>	
A7: Gift/par (år)	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> År <input type="text"/>	
A8: Barn	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Antall <input type="text"/>	Alder/kjønn:
A9: Kjøledyr	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Antall <input type="text"/>	Hva slags dyr:

Skjema B

Kvantitativt Skjema B		Kommentar:
B1: Hjemmehjelp	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Noe <input type="checkbox"/>	
B2: Syn		
B3: Hørsel		
B4: Fingerfølelse		
B5: Rekke og strekke		
B6: Bevegelse		
B7: Smak		
B8: Lukt		
B9: Styrke		
B10: Leddsmerter		
B11: Skjelvinger		
B12: Ordne mat selv	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Noe <input type="checkbox"/>	
B13: Husvask	Alt <input type="checkbox"/> Støvsuge <input type="checkbox"/> Tørke støv <input type="checkbox"/> Annet <input type="checkbox"/>	
B14: Transport	Bil <input type="checkbox"/> Sykkel <input type="checkbox"/> Gå <input type="checkbox"/> Kollektivt <input type="checkbox"/> Rullator <input type="checkbox"/> R.stol <input type="checkbox"/>	
B15: Annet	Vårr.gjøring <input type="checkbox"/> Dekkskifte <input type="checkbox"/> Hage <input type="checkbox"/> Julebakst <input type="checkbox"/> Vindusvask <input type="checkbox"/> Bilvask <input type="checkbox"/> Husvedlikehold <input type="checkbox"/>	

Definisjoner tilhørende Skjema B

Definisjoner - Kvantitativt Skjema B	
Syn	Høyre: I stand til å kjenne igjen en venn på andre siden av veien, og lese normale aviser uten problemer eller hjelpemidler. Venstre: Blind. Kan ikke avgjøre hvor vinduer er ved hjelp av lys. Kan ikke se konturene av møbler i et rom.
Hørsel	Høyre: I stand til å følge en samtale uten problemer, til tross for bakgrunnsstøy. Også i stand til å se på TV med et volum som andre aksepterer. Venstre: Døv. Kan ikke følge et TV-program til tross for høy lyd.
Fingerfølelse	Høyre: Kan knyte en sløyfe uten problemer. Plukke opp og bære en 2,5 kg pose med poteter i hver hånd. Klemme en svamp med hver hånd. Venstre: Kan ikke plukke opp og holde en kopp med kaffe med noen av hendene.
Rekke og strekke	Høyre: Kan løfte begge armer rett fram, over hodet og opp bak ryggen. Bøye seg ned for å bruke et håndholdt feiebrett på gulvet, og reise seg opp igjen. Venstre: Kan ikke strekke ut noen av armene for å håndhilse.
Bevegelse	Høyre: Kan gå 350 meter uten å stoppe. Gå opp en etasje (ca 12 trappetrinn) uten gelender og uten å hvile. Venstre: Ikke i stand til å gå.
Smak	Høyre: Fullt fungerende smakssans. Venstre: Har ikke fungerende smaksans.
Lukt	Høyre: Fullt fungerende luktesans. Venstre: Har ikke fungerende luktesans.
Styrke	Høyre: Ingen problemer knyttet til fysisk styrke i hverdagen. Venstre: Styrkemangel som senker normal funksjon i betraktelig grad.
Leddsmerter	Høyre: Ingen leddsmerter. Venstre: Leddsmerter som senker normal funksjon i betraktelig grad.
Skjelvinger	Høyre: Ingen skjelvinger. Venstre: Skjelvinger som senker normal funksjon i betraktelig grad.

Vedlegg C – Informasjonsskriv

Følgende informasjonsskriv ble sendt ut til alle instanser som var behjelpelige med rekrutteringen. Det ble aldri mottatt noen svarslipp i retur. Dette er en konsekvens av at den eneste som endte med å rekruttere, ønsket å gjøre dette muntlig, og deretter bli fulgt opp av en telefonsamtale fra forsker. Rekrutteringsansvarlig fikk dette informasjonsskrivet tilsendt i forkant av rekrutteringsarbeidet.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Studie av hjemmeboende eldre”

Bakgrunn og formål

Studien er en del av en masteroppgave på Fakultetet for ingeniørvitenskap og teknologi på NTNU som skal gjennomføres våren 2014. Studien vil innebære observasjon av deltakers hverdagsliv i hjemmet, samt en frivillig samtale etter endt observasjon.

Overordnet tema for prosjektet er universell utforming, noe som innebærer å utforme bygninger, landskap, tjenester og produkter på den slik måte at flest mulig kan benytte disse uten behov for spesialtilpasning. *Overordnet mål* med oppgaven er at eldre skal kunne bo lengre hjemme. Deltakeren vil få all ønskelig informasjon om studiens *konkrete formål* i etterkant av observasjonen. Deltakeren kan også velge å bli informert om studiens konkrete formål før oppstart hvis vedkommende føler seg mest komfortabel med det, men det foretrekkes at denne informasjonen holdes tilbake til observasjonen er gjennomført. Årsaken til at denne informasjonen blir tilbakeholdt inntil endt observasjon, er for å oppnå at deltakeren oppfører seg så normalt og nøytralt som mulig.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien omhandler en innledende observasjon av deltakeren i deltakerens private hjem, samt en frivillig samtale etter endt observasjon.

Observasjonen skal ideelt sett gjennomføres ved at deltakeren holder seg så nøytral og hverdagslig som mulig. Det er ønskelig at det skal være en naturlig og avslappet stemning, så deltakeren trenger ikke føle noe press til verken å snakke eller å være stille. Observatøren vil kunne ta notater underveis, og kanskje også stille enkelte spørsmål.

Den frivillige samtalen etter observasjonen vil kunne innebære:

- Informasjon om studiens konkrete formål
- Eventuell tilbakemelding på observasjonen fra deltakeren
- Eventuelle spørsmål eller innspill deltaker måtte sitte inne med
- *Hvis deltakeren samtykker*, vil samtalen også inneholde konkrete spørsmål fra observatøren. Dette vil ha som formål å kunne gi observatøren utfyllende

informasjon som tjener studiens formål. Spørsmålene vil dreie seg rundt deltakerens erfaring knyttet til studiens konkrete tema.

- *Det er helt opp til deltakeren hva vedkommende ønsker å svare på, og det er ikke nødvendig med begrunnelse hvis deltaker ikke ønsker å svare på enkelte spørsmål/snakke om enkelte temaer, eller generelt ikke svare på spørsmål i det hele tatt.*

Generelt vil ingenting, verken observasjon eller samtale, bli foretatt uten deltakeren samtykke. Deltakelsen i prosjektet er frivillig, og muligheten for å trekke seg er tilstede så lenge studien pågår, uten nødvendighet for at årsak bli oppgitt. Deltakeren vil ha mulighet til å stille spørsmål i forkant av observasjonen, og observasjonen startes ikke før deltakeren føler seg komfortabel med informasjonsnivået og gjennomføringen av observasjonen.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Direkte personidentifiserende opplysninger vil bli erstattet med et referansenummer som viser til en atskilt navneliste (koblingsnøkkel), og dette vil bli slettet etter endt prosjekt. Kun studenten (observatøren) vil ha tilgang til personidentifiserbare data. Prosjektet skal etter planen avsluttes 10. juni 2014.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Dette prosjektet blir gjennomført helt uavhengig av Bergheim hjemmetjeneste og Enhet for ergoterapitjeneste, og ingenting knyttet til studien vil få innvirkning på deltakerens forhold til noen av disse tjenestene.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Student/observatør

Guro Nordengen

Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi,
NTNU
246B Richard Birkelands vei 2
7491 Trondheim

E-post: gurono@stud.ntnu.no
Tlf.: 93 49 58 15

Veileder

Knut Einar Aasland

Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi,
NTNU
246B Richard Birkelands vei 2
7491 Trondheim

E-post: knut.e.aasland@ntnu.no
Tlf.: 73 59 25 38

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Telefonnummer: _____

(Ved å opplyse om telefonnummer, kan studenten kontakte deltaker nærmere for å opprette avtale)

Vedlegg D – Kvittering fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES



Harald Hårfages gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Knut Einar Aasland
Institutt for produktutvikling og materialer NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 03.02.2014

Vår ref: 37113 / 2 / HIT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.01.2014. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 03.02.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>37113</i>	<i>Studie av produktbruk hos hjemmeboende eldre for kartlegging av utfordringer knyttet til hverdagsprodukter</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NTNU, ved institusjonens overste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Knut Einar Aasland</i>
<i>Student</i>	<i>Guro Nordengen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 10.06.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Guro Nordengen gurono@stud.ntnu.no

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

*OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no*

Personvernombudet for forskning



Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 37113

Ifølge prosjektmeldingen skal det innhentes muntlig samtykke basert på skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskriv mottatt 03.02.2014 tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår.

Det vil i prosjektet bli registrert sensitive personopplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 c).

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Prosjektet skal avsluttes 10.06.2014 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.

Vedlegg E – Kategorisert kodeliste

Personlighet, interesser, aktiviteter og sosialt liv (28)

Aktiv innenfor organisasjonsliv	Kunne ønske det fantes et egnet sosialt tilbud for meg
Driver med dans	Løser kryssord
Driver med håndarbeid	Mitt sosiale liv består av støttekontakt radio lydbøker og litt PC
Driver med jakt	Onsdagskafeen er et viktig samlingssted for eldre i Sjetnemarka
Feller skog	Opptatt av helse
Generelt aktiv	Opptatt av kosthold
Glad i vedlikehold av hytter og hus	Optimist
Glad i å jobbe i hagen	Savnet å stille opp og stelle for andre da jeg flyttet alene
Glad i å lese	Trener fast
Holder på vennene våre fra ungdommen	Viktig for meg med sosialt liv
Hovedansvaret for det ene barnet	Viktig for meg å være aktiv
Ikke noe kafemenneske	Viktig å kunne kose seg i sitt eget selskap
Ikke noe særlig sosial utover organisasjonsarbeidet	Å samle hele familien er viktig for oss
Jeg er sterk	
Jobber frivillig på Tiller Helsecenter av og til	

Bruk av, tilgang til og behov for hjelp (36)

Alt fungerer fint	Ikke så vanlig med generasjonsboliger lenger
Barna er hjemmekjære	K tar seg av hage og blomster
Barna vil veldig gjerne hjelpe til	K tar seg av husvask
Damene i huset passer på hverandre	Kjenner ganske mange i området
Databruk må jeg spørre om hjelp til	Kjenner ikke så mange i området
Datteren steller hagen	M klipper plenen
Det må være et skikkelig behov for at jeg skal spørre om hjelp	M måker snø og klipper plen
Det sitter ikke langt inne å spørre om hjelp	M steller i hagen
Dårlig kontakt med naboene	Merket ikke særlig endring da barna flyttet ut
Får hjelp til å dusje	Naboen måker snø

Får ikke hjelp hvis jeg ikke spør om det

Får mat levert på døra

Godt forhold til familien

Har hjemmehjelp

Har vaskehjelp

Hjemmesykepleien tar seg av klesvask

Hvis jeg ikke later som jeg er helt hjelpeløs eller får jeg ikke hjelp

Oldebarnet fikset DVD-spilleren

Ordner alt med mat selv

Sjekker ut hva kommunen har å tilby

Steller i hagen selv

Stor familie langt unna

Støttekontakt er noen ganger med og handler mat

Sønnen min skifter lyspærer for meg

Viktig å klare å spørre om hjelp

Viktig å kunne slippe hjelp

Nåværende helseplager (15)

CP og synsmangel er en dårlig kombinasjon

Har diabetes

Har hatt drypp

Har litt klaustrofobi

Har musearm

Har Parkinson

Hører dårlig

Må opp for å gå på do om natten

Problemer med beina

Problemer med ryggen

Problemer med synet

Stiv opp av senga

Stiv opp av stolen

Tar kortison for å dempe revmatismen

Unngår å krype på knærne

Positiv produktbruk(38)

Aktiv på Internett

Avhengig av bil

Avhengig av lydbokavspilleren Daisy

Avhengig av radio

Avhengig av TV

Ble kjent med data gjennom jobben

Bruker alt av hvite/-brunevarer

Bruker datamaskinen til mye forskjellig

Bruker mobilen som verktøy

Har en gammeldags mobil

Har front loader men vil ha top

Har gammeldags komfyr

Har nettbrett

Hater reklame

Japan er langt fremme

Leser litt nettaviser

Mobil er viktig for meg

Nettbrett er det ikke like lett å gjøre feil med som med

Bruker mobilen til å sende sms og ringe	data
Bruker også mobilen til å lagre adresser og telefonbok	Nettbrett er lettvent å ha med seg
Data er kjekt mtp nettbank	Ny teknologi er jeg nysgjerrig på
Datakurs på 80-tallet	Prøver og feiler
Facebook er jeg aktiv på	Sosiale medier er jeg på
Facebook er kjekt for å bli oppdatert	Sosiale medier er viktig
Facebook kan brukes til å formidle sine synspunkter	Teknologi kunne jeg ønske jeg var flinkere med
Facebook må jeg jo være på	Veldig glad i huselefonen
Foretrekker både nettaviser og papiraviser	Viktig å følge med i tiden
Har alt av hvite-/brunevarer	Viktig å være nysgjerrig
Har en avansert mobil	

Negativ produktbruk (19)

Bruker ikke datamaskinen til mye forskjellig	Har ikke smarttelefon foreløpig
Bruker oppvaskmaskinen sjelden	Ikke avhengig av bil
Bruker tørketrommelen sjelden	Mangler oppvaskmaskin
Datamaskin svor jeg på at aldri skulle inn i huset her	Mangler tørketrommel
Facebook er det for mye fjas på	Mobilen er et nødvendig onde
Facebook har jeg ikke så veldig interesse for	Ny teknologi er jeg litt tilbakeholden på
Foretrekker papiravis	Ny teknologi var jeg bevisst tilbakeholden på da det ble innført
Foretrekker å henge klær ut til tørk	Sosiale medier - ikke faen!
Har ikke nettbank	TV ser jeg ikke mye på
Har ikke nettbrett	

Utførte, potensielle og uaktuelle tiltak (48)

Bor i en handicapleilighet	Holdepunktene fysisk aktivitet sosialt nettverk
Bruker gåstaver om vinteren	optimisme og kosthold
Det er lurt å ha kjøleskap med to kompressorer	Infosenteret for eldre kartlegger
Det er lurt å ha ting i nå-høyde	Jeg har da saks
Det er viktig å være i stand til å kunne lese punktskrift	Kanskje forhøye toalettet i fremtiden

hvis man er blind	Kanskje skaffe komfyrvakt og timere
Det er viktigere å føre hendene riktig enn å kjenne på hver bokstav	Kanskje stol i dusjen
Det finnes mange hjelpemidler	Kanskje vaskemaskinen burde bygges opp hvis det blir vanskelig å bøye seg
Det taper seg jo med årene	Kjøper ikke inn så mye mat
Flytter hvis jeg mister evnen til å gå	Kjøpt lenestol til å se på TV i
Flytter ikke før jeg blir båret ut	Leier heller inn hjelp enn å flytte
Flytter ikke i leilighet	Leier ut deler av huset
Flytter ikke på sykehjem	“Lyst på livet” er et helseforebyggende tiltak
Flytter inn i “Seniorkollektivet” på sikt	Nå om dagen kan man ha sånn iPad på dørene som det står ting på
Flytter rett herfra til sykehjem	“Seniorkollektivet” skal fungere som et kollektivt samarbeid
Flytter ut når hodet slutter å fungere	Skaffet piggsko
Foretrekker skjorter med trykk-knapper	Syntetisk tale er det store
Generasjon 100 er et samarbeid mellom universitetet og hospitalet	Tar vare på enker og enkemenn i omgangskretsen
Har opphøyd toalett	Teknologi kan brukes for å øke sosial kontakt
Har pugget bruken av fjernkontrollen	Viktig å bruke hodet aktivt for å ikke bli senil
Har satt på limknotter på vaskemaskinen på egenhånd for å kjenne forskjell på programmene	Viktig å bøye og tøyse
Har skiftet ut stekeovnen	Viktig å få opp blodfrekvensen
Har skiftet ut vaskemaskinen	Viktig å trene balanse
Har skoskjei	Viktig å være preventiv ved å ikke støtte seg for mye
Har top loader	Vil ikke bo i Sjetnemarka for enhver pris

Individuelle utfordringer (22)

Dårlig råd	Potensielt problem å miste evnen til å gå i trapper
Er redd for at folk skal se PIN-koden på kredittkortet selv om hun skjuler	Potensielt problem å utføre husarbeid
Folk tror jeg er døv bare fordi jeg er blind	Potensielt vanskelig med store middager
Føler meg litt isolert uten oversikt utenfor huset	Problemer med å kle av og på meg da jeg var syk
Har liten tiltro til det norske systemet	Savner utsikt
	Sliter med å åpne brusflasker

Ikke glad i å rydde	Sliter med å åpne melkekartonger
Jeg vil ikke vite fremtiden	Sliter med å åpne plastemballasje
Kjøkkenskapene er litt for høye	Sliter med å åpne ølbokser
Potensielt problem med rullestol	Utfordring med programvare som ikke støtter gamle dokumenttyper
Potensielt problem med trangt bad	
Potensielt problem å kle på seg	Vanskelig for å legge inn klærne i vaskemaskinen

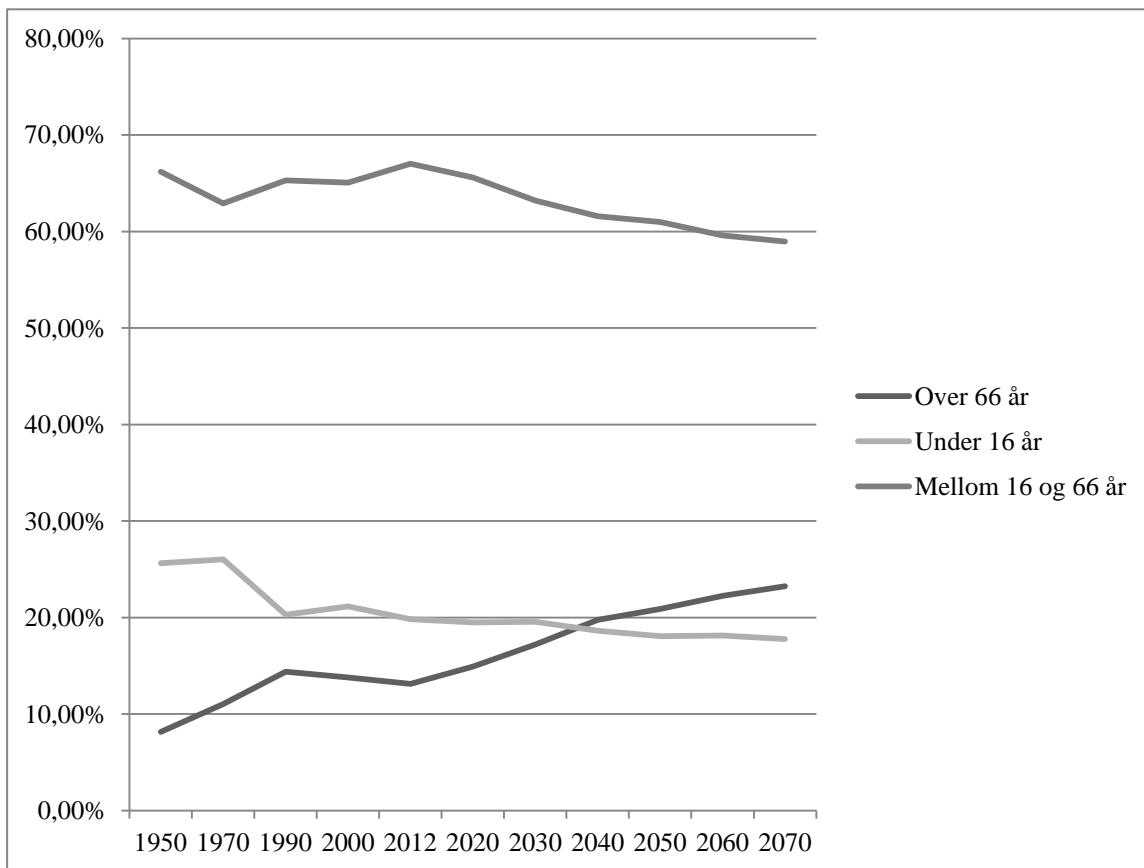
Generelle utfordringer og forbedringsområder (32)

Altfor mange muligheter på vaskemaskinen	Ensomhet blant eldre er en av de største utfordringene i samfunnet
Blindeforbundets aktiviteter tar utgangspunkt i at man kan gå stå eller har førerhund	Fjerning av hustelefon utfordrer bruken av trygghetsalarm
BPA-ene burde bli opplært i hvordan det faktisk er å være blind eller ha CP	For å inkludere blinde trengs det større fokus på punktskrift
Burde vært enklere å få rullator	Før var samfunnet mer åpent
Burde vært et aktivt valg ang eldrehjem når man fyller 76	Heiser har ikke alltid punktskrift
Burde vært friere bruk av GPS	Helsepersonell burde sørge for å kartlegge ensomme
Dagtilbud fungerte mer som en oppbevaringsplass	Helsepersonellet burde hatt en mal på hvordan jeg er som at jeg hører normalt
Data- og Internettmangel isolerer	Man blir låst inne på sykehjem
Datatilsynet i vrangstrupen	Mange dropper sosiale arrangementer fordi de mener de ikke er gamle nok
Det er for stort fokus på penger i Norge	Skolen og lærerutdanningen burde hatt en eget samfunnsfag som gikk ut på å forstå
Det er generell mangel på punktskrift på produkter og i samfunnet	Skrekk-eksempel fra fremtiden God Morgen Fru Larsen
Det er mange produkter man kun kan skjelne ved å kunne se farger	Store menneskemengden er vanskelig for blinde
Det er mest ensomt om kveldene	Taushetsplikten er en kunstig hindring
Det kan være vanskelig å lære seg punktskrift i voksen alder pga tykk hud på fingrene	Vanskelig uten nettbank
Det mangler oppfølging	Viktig med sikkerhet i hjemmet og i samfunnet
Eldre mister nettverket sitt gjennom bortgang	Viktig å forhindre isolasjon

Vedlegg F – Demografiske statistikker

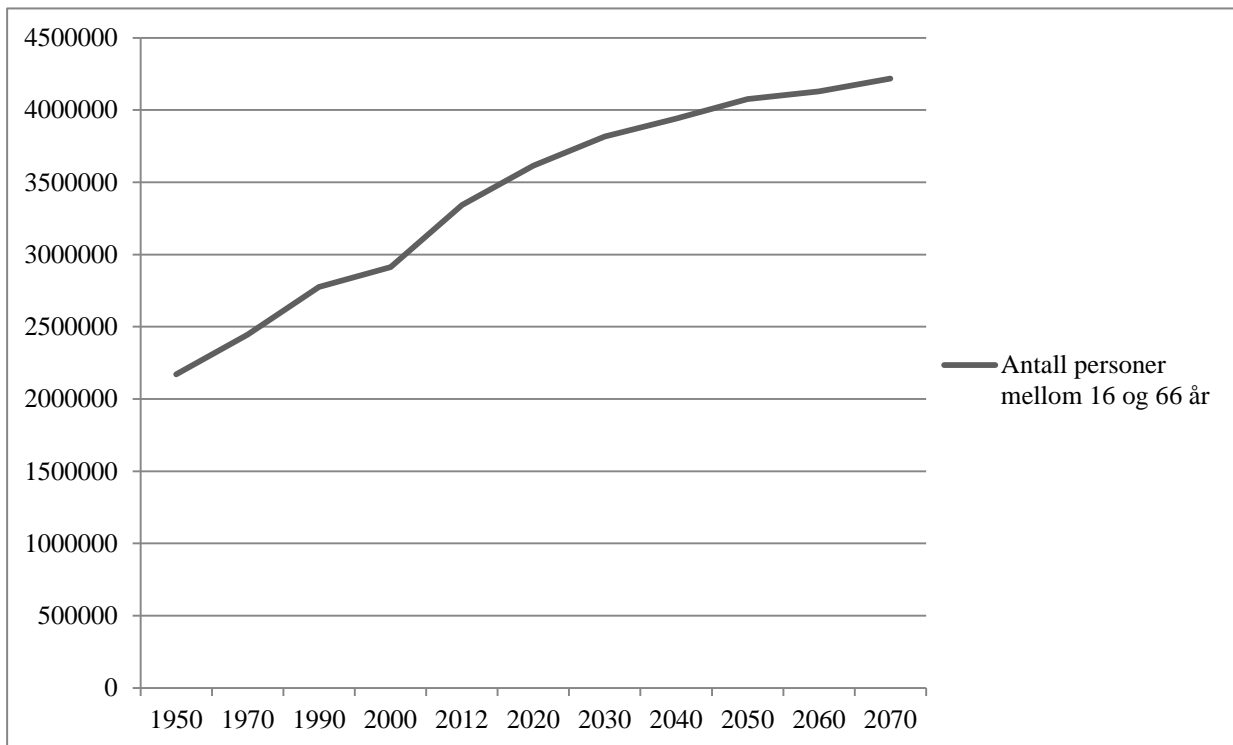
Prosentvis aldersfordeling, observert og fremskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)

År	Over 66 år	Under 16 år	Mellom 16 og 66 år
1950	8,16 %	25,64 %	66 %
1970	11,06 %	26,02 %	63 %
1990	14,39 %	20,30 %	65 %
2000	13,79 %	21,15 %	65 %
2012	13,13 %	19,83 %	67 %
2020	14,92 %	19,49 %	66 %
2030	17,20 %	19,58 %	63 %
2040	19,78 %	18,65 %	62 %
2050	20,91 %	18,09 %	61 %
2060	22,25 %	18,14 %	60 %
2070	23,26 %	17,76 %	59 %



Antall personer i yrkesaktiv alder, observert og fremskrevet (Statistisk sentralbyrå, 2014a)

År	Mellom 16 og 66 år
1950	2171537
1970	2446347
1990	2775225
2000	2913832
2012	3342422
2020	3614715
2030	3817062
2040	3940932
2050	4075473
2060	4129255
2070	4217110



Vedlegg G – Diskusjonsmatriser

Diskusjonsmatrise 1

	1K73	1M79	2M82	3K74	4K65	5K79
Tekno- logisk nys- gjerrighet	Grei. «Mer frimodig nå»	Både nysgjerrig og skeptisk. Ikke flink med ny teknologi. K: M er litt tilbakeholden på alt som er nytt	Nysgjerrig. Liker å prøve nye ting.	Veldig nysgjerrig!	Jeg er litt sen av meg. Hater touch-skjerm!	Jeg er ikke så nysgjerrig lenger, orker ikke holde på med det der
Bruk av tekno- logiske produkter	Har en litt avansert mobil. Det er ikke like lett å gjøre feil med nettbrett som med PC.	Gammeldags mobil. Kunne tenkt meg å bruke Internett mer. Jeg var tilbakeholden da datamaskin ble innført	Har hele Apple-kolleksjonen. Bruker Mac-en mye. «Jeg vender meg til skikk og bruk». Mobilen er viktig for meg, bruker ikke fasttelefonen noe særlig	Bruker PC-en til litt forskjellig. Har en gammeldags mobil, har vurdert å oppgradere. Bruker mobilen til sms og å ringe. Behøver ikke nettbrett, har jo PC!	TV, radio, en gammel nokia (med taster som ikke er høye nok), lydbok-avspiller	Hater mobilen, men den er et nødvendig onde. Elsker huselefonen. Jeg svor på at det aldri skulle en datamaskin inn i huset her, men kjekt å ha nettbrett. Bruker den ikke så mye utover det. Trenger ikke nettbrett.
Sosiale medier	Er på FB, kjekt å bli oppdatert, men jeg synes folk skriver litt mye om dill og dall.	Sosiale medier-ikke faen! Men man kan formidle sine synspunkter på FB, men det er for mye fjas	Sosiale medier er viktig. Jeg er på FB, «jeg må da det». Det er litt overdrevent, tulle	Er på FB, synes sosiale medier er en fordel. Da får jeg fulgt med litt! Men det er litt vel mye fjas der.	-	Er på FB, men har egentlig ikke noen særlig interesse for det. Er ikke mye på Internett.
Avis (papir eller nett)	Papir	Papir – definitivt! «Jeg liker best å ha det skrevne ord»	Papir. Leser nettaviser en gang i blant også	Foretrekker begge deler!	-	Papir! Det er liksom litt luksus. Kan kikke litt på PC-en og.
Skal du flytte	Ja	NEI! Bor her til jeg blir båret ut	Flytter ikke på sykehjem, koste hva det koste vil	Ja, på eldrehjem	Vil bo her så lenge jeg kan	Ja, på eldrehjem
Grunn til å flytte	Når vi ikke kan måke snø eller klippe plenene lenger	Fysikken kan selvfølgelig være et hinder	Senior-kollektivet når det står klart	Hvis jeg ikke kan gå. Ingen handicap-leilighet.	Hvis jeg ikke kan gå, eller hvis jeg blir dement	Handicap-leilighet. Hvis jeg blir dement.
Helsetall	4,10	4,25	5,43	5,20	-	4,80

6K67	7K73	7M79	7M79	8K72	9K77
Jeg er nok litt skeptisk. Får alltid de nye tingene i gave. Men jeg har så mange til å lære meg, så det går fint!	Ikke så nysgjerrig	Liker å følge med på utviklingen	Liker å følge med på utviklingen	Ikke skeptisk. Datakurs på 80-tallet. Synes det er artig å se hvordan ting fungerer. «Det er viktig å følge med i tiden og å være nysgjerrig!»	Litt nysgjerrig, men jeg greier meg veldig godt med det jeg har. Jeg føler ikke vi har noe særlig behov.
Har smarttelefon. Veldig glad i å sitte på dataen! Eller, nå bruker jeg mest nettbrettet.	Har gammeldags mobil. Bruker PC-en til nettbank og kabal	Har <u>iPhone</u> , bruker den blant annet som verktøy. Bruker nettbrett mer enn PC.	Har <u>iPhone</u> . bruker den blant annet som verktøy. Bruker nettbrett mer enn PC.	Har gammeldags mobil. Bruker den til å sende <u>sms</u> , ringe og ta bilder	Har ikke nettbank, bruker brevgiro. Har en gammeldags mobil, arvet etter sønnen min. Sender <u>sms</u> og ringer. Har en <u>laptop</u> fordi jeg er sekretær og må skrive referater og sende mail
Er på FB hver dag, synes FB er veldig positivt. Chatter på <u>Skype</u> nesten daglig.	FB har vi ikke, det er noe stort svineri! Det at man må fortelle alt som foregår og sånn..	FB har vi ikke, det er noe stort svineri! Det at man må fortelle alt som foregår og sånn..	FB har vi ikke, det er noe stort svineri! Det at man må fortelle alt som foregår og sånn..	FB har vi ikke! Så mye kontakt vil vi enkelt og greit ikke ha!	Vi er på FB, men er ikke særlig aktive! Det hender jeg er på Internett
Papir! Det hender jeg leser Adressa på nett	Papir – definitivt!	Begge deler! Leser mest overskriftene på nett	Begge deler! Leser mest overskriftene på nett	Papir! Den deler vi om morgenen. Det er liksom litt luksus, det.	Papir! Det er en del av <u>morgenkosen</u> .
Ja. Kanskje til omsorgsleilighet tilknyttet Hjemmet	Nei. Bor her til vi blir båret ut	Nei. Bor her til vi blir båret ut	Nei. Bor her til vi blir båret ut	Nei, helst ikke. Leier heller inne hjelp	Nei, helst ikke. Leier heller inne hjelp
Handicap-leilighet! Men jeg ser ikke mørkt på å flytte	Hvis jeg ikke kan gå. Ingen handicapleilighet.	Hvis jeg ikke kan gå. Ingen handicapleilighet.	Hvis jeg ikke kan gå. Ingen handicapleilighet.	Kanskje Alzheimers	Dement kanskje? Hvis hjemmetjenesten ikke kan hjelpe oss lenger
5,70	5,05	4,20	4,20	5,30	5,40

Diskusjonsmatrise 2

	1K73	1M79	2M82	3K74	4K65
Tekno-logisk nys-gjerrighet	3	2	6	6	1
Bruk av tekno-logiske produkter	3	2	6	4	2
Sosiale medier	4	1	5	5	-
Avis (papir eller nett)	Papir	Papir	Papir (nett)	Begge	-
Skal du flytte	Ja	Nei	Nei	Ja	Ja (-)
Grunn til å flytte	Når vi ikke kan måke snø eller klippe plenene lenger	Fysikken kan selvfølgelig være et hinder	Senior-kollektivet når det står klart	Hvis jeg ikke kan gå. Ingen handicappleilighet.	Hvis jeg ikke kan gå, eller hvis jeg blir dement
Helsetall	4,10	4,25	5,43	5,20	-

5K79	6K67	7K73	7M79	8K72	9K77
1	3	1	5	4	3
1	5	3	5	2	1
2	6	1	1	1	2
Papir (nett)	Papir (nett)	Papir	Begge	Papir	Papir
Ja	Ja	Nei	Nei ut	Nei	Nei
Handicap-leilighet. Hvis jeg blir dement	Handicap-leilighet! Men jeg ser ikke mørkt på å flytte	Hvis jeg ikke kan gå. Ingen handicappleilighet.	Hvis jeg ikke kan gå. Ingen handicappleilighet.	Kanskje Alzheimers	Dement kanskje? Hvis hjemmetjenesten ikke kan hjelpe oss lenger
4,80	5,70	5,05	4,20	5,30	5,40